

Mladen Friganović

**KVANTITATIVNA I STRUKTURNA OBILJEŽJA JUGOSLAVENSKIH
RADNIKA U FRANCUSKOJ**

Sadržaj	Strana
Kratak osvrt na prošlost	9
Useljavanje stranaca prije prvog svjetskog rata	10
Useljavanje stranaca nakon prvog svjetskog rata	10
Prednosti i slabosti vanjskih migracija	12
Francuska politika useljavanja	16
Useljavanje stranaca i Jugoslavena u Francusku nakon drugog svjetskog rata	19
Francuska statistika useljavanja	19
Stanje stranaca	20
Popisi stanovništva	20
Dinamika ulaska i udio glavnih nacionalnosti i državljana Jugoslavije	21
Procjene neto useljavanja	25
Stranci u Francuskoj nakon 1946. g.	25
Način angažiranja strane radne snage	28
Regrutiranje i reguliranje statusa stranih radnika	32
Strano stanovništvo u Francuskoj po zemljama porijekla	36
Geografski razmještaj po dolasku u Francusku	38
Jugoslaveni u Francuskoj 1968. g.	48
Broj i osnovne strukture radnika iz Jugoslavije koji su otišli u Francusku	48
Sastav po dobi	48
Sastav po spolu	50
Bračno stanje	52
Grane djelatnosti	52
Kvalifikacijska struktura	52
Republičko i pokrajinsko porijeklo	57

Useljavanje članova obitelji	57
Regrutiranje radnika iz Jugoslavije u 1970. g.	58
Zaključak	60
Literatura	63
Popis tabela	67
Popis slika	67
Résumé: Les travailleurs Yougoslaves en France	68
Liste des tableaux	71
Liste des graphiques	72
Summary: Yugoslav Labour in France	72
List of tables	75
List of charts	76

Kratak osvrt na prošlost

Dugotrajan nizak natalitet, od čega boluje francusko stanovništvo, i razmjerno rijetka naseljenost zemlje, obzirom na ranije stanje i današnji ekonomski potencijal, bili su među osnovnim uzrocima otvaranju Francuske stranim doseljenicima. Od početka 19. stoljeća ta pojava objašnjava gotovo stalan višak useljenih nad iseljenim, osim u kraćim razdobljima 1851—1872. g. i 1931—1936. g. Uz te temeljne uzroke značajna su i neka druga povremena zbivanja. Kad su se Belgijanci u 19. st. useljavali u sjevernu Francusku oko i u gradove Roubaix i Tourcoing u stanovitom razdoblju činili su malne trećinu njihova stanovništva, nisu dolazili u rijetko nastanjenu zemlju s malo djece. Useljavali su se u razmjerno gusto napućene predjele zemlje s probuđenim gospodarskim i društvenim razvitkom. U Francusku su došli ruski bjelogardijci bježeći pred pobjedonosnim snagama oktobarske revolucije, a nakon njih i španjolski republikanci napuštajući svoju domovinu. I jedni i drugi koristili su se pravom političkog azila što ga je pružala Francuska svojim liberalnim zakonima.

Međutim, to nisu bila niti su bitna obilježja kasnije imigracije u Francusku. Glavni privlačni čimbenik bio je i ostao znatna potreba Francuske za muškom, a u stanovitoj mjeri — osobito u novije doba — i za ženskom radnom snagom. Okljaštrenost dobne strukture francuskog stanovništva pospješila je preljevanje radne snage iz drugih zemalja u nju još prije nego u ostale razvijenije zemlje zapadne Evrope. Tako je već 1911. g. bilo u Francuskoj 1 500 000 stranaca ili 2,8% njezina ukupna stanovništva. God. 1931. taj se broj povećao na 2 891 000 ili 7%, 1967. g. bio 2 800 000 ili 5,6%, a 1. I 1971.: 3 397 457 ili malo više od 6% ukupnog stanovništva Francuske.¹ No,

Ovaj istraživački rad financirao je Republički fond za naučni rad SR Hrvatske i Komitet za migraciona kretanja Saveznog izvršnog vijeća. Rad je izvršen u Odjelu za migracije Instituta za geografiju Sveučilišta u Zagrebu. U okviru ovog rada autor je boravio u Francuskoj 3 mjeseca (rujan—prosinac) 1970. g. kao stipendist Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD), Pariz.

¹ Sonda od 25% prethodnih rezultata popisa stanovništva Francuske pokazala je procjenu od 2 621 088 (1. III 1968.) stranaca ili 5,34% stanovništva Francuske, dok je prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova na dan 31. XII 1968. u Francuskoj boravilo 2 905 900 stranaca (bez turista i onih s pravom eksteritorijalnosti, tj. diplomata i sl.) ili 7,8%, a 31. XII 1969. g. 3 177 000 ili 6,3% ukupnog stanovništva zemlje.

ni ukupan broj ni udio nisu uvijek zadovoljavajući pokazatelji. Danas je posebno značajna specifična struktura tog stanovništva.

U cijelosti, mogu se retrospektivno izdvojiti tri dulja razdoblja useljavanja u Francusku, osobito ako se ima na umu populacijski i gospodarski aspekt i njegove posljedice na današnje stanovništvo te zemlje. To su: 1. razdoblje do prvog svjetskog rata, 2. razdoblje između dva svjetska rata i 3. razdoblje nakon drugog svjetskog rata. U posljednjem se razdoblju jasno izdvajaju četiri kraća intervala s posebnim kvantitativnim i kvalitativnim obilježjem doseljenika.

Useljavanje stranaca prije prvog svjetskog rata. Sve do prvog svjetskog rata useljavanje stranog stanovništva u Francusku moglo bi se označiti kao slobodno i spontano. Do tada se moglo naići samo na rijetke primjere organizirana useljavanja, npr. regrutiranje radne snage iz drugih zemalja za ugljenokope sjevera (Région du Nord i Pas-de-Calais). To se desilo u razdoblju 1908—1914. g. Doseljenici su dolazili iz Ruhra (3 000) i iz Galicije (osobito poljodjelski radnici, kojih je bilo otprilike 20 000).

Glavnina je doseljenika u spomenutom razdoblju, i ranije, bila iz susjednih zemalja: Italije, Belgije, Njemačke, Švicarske i Španjolske. Većina se definitivno nastanila u Francuskoj miješajući se sa domorocima. Tako je od 1890. do 1914. g. bilo 200 000 naturaliziranih. Oni su na taj način predstavljali značajnu demografsku prinovu, jer su u nekim petgodišnjim razdobljima činili 84% (1876—1881) i 92% (1896—1901) porasta broja stanovnika Francuske. Uz taj neposredan utjecaj bilo je i posrednog: ženili su se Francuskinjama ili udavale za Francuze i tako podizali natalitet zemlje. Cijeni se da je od 1801. do 1911. g. priliv stranaca u Francusku iznosio oko 2 milijuna. Oko 1880. g. useljavalo je u prosjeku 12 000 stranaca, a oko 1910. g. po 20 000 godišnje. Računa se da je pozitivni migracijski saldo u tim razdobljima iznosio 6 000, odnosno 10 000 osoba godišnje.

Do tog vremena u Francuskoj nije bilo doseljenika iz njezinih prekomorskih posjeda, osim manjeg broja Alžiraca čiji se broj 1912. g. cijenio na 4—5 tisuća. Radili su u rudnicima sjevera (Nord, Pas-de-Calais), ponekoj tvornici u pariškoj regiji i u Marseilleu. Tijekom prvog svjetskog rata došlo je do zapošljavanja radne snage iz Španjolske, Portugala i Grčke u vojnoj industriji. I to je uglavnom bilo sve.

Useljavanje stranaca nakon prvog svjetskog rata. Veliki gubici u ljudstvu tokom rata 1914—1918. g. (1,8 milijuna), opustošenost zemlje i, unatoč svemu ozakonjenje 8-satnog radnog dana 1919. g., utjecali su na nestašicu radne snage u Francuskoj. To je prisililo vlasti da ubrzaju na pozivanje i prihvaćanje strane radne snage. Useljenici mijenjaju u znatnoj mjeri ranija obilježja imigracije u Francusku. Taj novi val je bio mnogo jači, raznorodniji i manje podložan asimilaciji, jer je dolazio u homogenim skupinama i organiziran.

Nasuprot ranijoj pojedinačnoj i spontanoj imigraciji, sada dolazi do skupinske i organizirane. Ugovori se sklapaju s vladama Italije, Poljske i nekih drugih zemalja. Tako dolazi do stvaranja stranih naseobina na tlu Francuske. Radnici dolaze dobrim dijelom sa svojim porodicama; prate ih svećenici i učitelji, pa tako zadržavaju običaje, jezik i način života kakav su provodili u svom zavičaju. Stambene četvrti poljskih rudara na sjeveru (Région du

Nord) i talijanskih poljodjelaca u srednjoj Garonni (Akvitanija) očuvale su dobrim dijelom svoje posebnosti. Takve jezgre, otporne na asimilaciju, nisu bile baš po volji Francuzima, koji su ih iz više razloga morali podupirati ili u najgorem slučaju tolerirati. Jer, valjalo je kopati ugljen »Norda«, lijevati željezo »Lorraine« i obrađivati djelomično napuštena polja Akvitanije. Francuska nije imala drugog izbora. Bio je to gospodarski imperativ s neprikriivenom nadom i željom u konačni demografski efekt i naturalizaciju, bar u drugoj ili trećoj generaciji.

Razdoblje 1921—1931. g. bilo je također obilježeno povećanim useljavanjem. U tom je razdoblju prispjelo ukupno 1 668 000 stranih radnika. Računa se da je pozitivni migracijski saldo iznosio više od 1 milijuna. Godišnji maksimum u tom razdoblju neto migracijskog salda bio je 1924. g. i iznosio je 205 000 osoba. (Poklapa se sa zabranom useljavanja u SAD gdje se uvodi veoma striktna i malena godišnja kvota prema nacionalnom ključu doseljenih prije 1880. g.). Popisom stanovništva Francuske 1931. g. ustanovljen je dotada najveći postotak stranaca (7%). Francuska je nakon prvog svjetskog rata bila druga zemlja na svijetu po broju imigranata, a relativno uzevši prva (515 doseljenih na 100 000 stanovnika prema 492 u SAD).²

Za toliki broj radnika nisu više bile dovoljne susjedne zemlje Francuske, jer i njima je prijetila opasnost od neravnoteže, osobito u pogledu potražnje i ponude radne snage u rudnicima, teškoj industriji a donekle i u građevinarstvu. U spomenutom razdoblju između dva rata najbrojniji strani radnici u Francuskoj bili su Talijani (35 %), zatim Poljaci (20 %), Španjolci (15 %), Belgijanci (10 %) te malobrojniji Česi i Slovaci (3%), Rusi i Jugoslaveni.

To je razdoblje bilo obilježeno novim poremećajima jer su doseljenici prešli okvire pograničnih rudarskih i metalurških krajeva (Région du Nord, Pas-de-Calais, Lorraine) i počeli prodirati u ekspanzivne urbano-industrijske regije središnje Francuske (Pariz, Lyon) te u demografski oslabljene predjele agrarnog jugozapada (srednja Garonna) i vinogradarskog juga (Midi Langdocien). Veliki dio radnika dolazio je sa svojim porodicama (prema popisu 1926. g. 45 % stranih radnika bilo je oženjeno). Tada je bilo 1 404 000 muških i 1 004 000 ženskih, ili otprilike 140 muških na 100 ženskih stranaca u Francuskoj. To je, obzirom na dobni sastav (60 % u dobi 20—60 g.), predstavljalo potencijalno ekspanzivnu demografsku masu (u dobi 20—40 g. bilo ih je 45 % prema 29 % te skupine kod pravih Francuza). Imali su i znatno višu stopu nataliteta nego Francuzi (23 promila prema 18 promila godišnje), a nižu stopu mortaliteta (13 promila naprama 16 promila kod Francuza). God. 1927. stranci su sa svojim brojem od samo 7 % ukupna stanovništva Francuske davali gotovo trećinu prirodnog priraštaja njezina stanovništva.³

Proučavajući francusku literaturu o migraciji u tome međuratnom razdoblju, dolazimo, usprkos uvriježenome mišljenju, do zaključka da do toliko željene asimilacije pridošlica, osobito radnika i njihovih porodica iz Poljske, nije došlo. Poučeni tim iskustvom, Francuzi danas čine mnogo veće napore na akulturaciji i asimilaciji stranih radnika koji su došli sa svojim porodicama, osobito onih iz evropskih zemalja. Spomenuta konstatacija izlazi iz

² Armangaud A., *La Population française au XXe siècle*, Presses Univ. France, Coll. »Que sais-je?«, Paris 1967, str. 44.

³ Armangaud A., op. cit, str. 45.

činjenice da je od predratnih doseljenih Poljaka bilo još 1950. g. 40 % onih koji su se opirali asimilaciji, odnosno naturalizaciji. Pokazalo se da u većem broju asimilacija postaje potpuna tek u trećoj generaciji. Problem se može diferencirano tumačiti i na temelju ovih podataka: 1950. g., tj. četvrt stoljeća nakon dolaska u Francusku, samo je 29 % Poljaka čitalo francuske novine, a 30 % gotovo isključivo poljske; 44 % ih je donekle pravilno govorilo francuski, dok je polovina, uglavnom njihova djeca, služila francusku vojsku. Oko 47 % djece rudara ostali su rudari, 23 % postali su metalurški radnici, a samo 21 % nastavilo školovanje. Ovo svjedoči o niskom socijalnom položaju doseljenih radnika i o veoma slaboj okomitoj mobilnosti njihove djece koja, iako to žele, ne uspijevaju mnogo. Ne govori li taj podatak više nego pretpostavke o predisponiranom otporu prema naturalizaciji?

Suprotno tim naseobinski okupljenim rudarsko-industrijskim radnicima Norda, ponašali su se teritorijalno raštrkani poljodjelski radnici. Oni su mahom kao samci i mladi radnici na poljoprivrednim gospodarstvima dolazili u povoljniju priliku da se ožene Francuskinjama i da tako ubrzaju proces vlastite asimilacije. Otprilike 76 % djece tih radnika odslužilo je francusku vojsku, što upućuje na stupanj naturalizacije. Ti podaci potvrđuju pretpostavku o brzjoj asimilaciji raštrkano naseljenih imigriranih neženja. Korišteni podaci upućuju da je od oko 500 000 naturaliziranih stranaca dvadesetih godina našeg stoljeća otprilike trećina bila oženjena Francuskinjama. Međutim, za takav proces potreban je odgovarajući socijalni položaj do kojeg, nažalost, nije lako doći («Stranci u Francuskoj — parije ili radnici?» »Le Combat od 28. veljače 1968. g. i slični natpisi u brojnim novinama i bibliografiji najnovijeg vremena to potvrđuju).

Prednosti i slabosti vanjskih migracija

Najnovije pozivanje i prihvaćanje strane radne snage izaziva dosta rasprava i čuju se suprotna mišljenja. Neki Francuzi ističu slabe strane takve politike i manjkavosti imigranata koji su mahom na niskom stupnju obrazovanja. Drugi pak naglašavaju prednosti što ih donosi imigracija radne snage u izrazito deficitarne djelatnosti, prvenstveno u građevinarstvo, tešku industriju, rudarstvo i neke od komunalnih službi. Treći vide u stranim radnicima one koji im »ugrožavaju zaposlenost i oduzimlju kruh«, itd. Međutim, u sadašnjim uvjetima to su subjektivne i pristrane ocjene. Jer, sasvim je jasno da zemlje uvoznice radne snage danas izvlače višestruku korist iz njihova rada.

Sva se pribojavanja i prigovori neupućenih razbijaju o ekonomsku računicu onih što znadu da je uvezena radna snaga sada i u doglednoj budućnosti doista nenadomjestiva. To osobito vrijedi za radnike u onim djelatnostima i na takvim poslovima koji su već dobro postali neinteresantni za domaću radnu snagu (težak fizički rad u rudarstvu, metalurgiji, građevinarstvu, te društveno nepriznat rad u čistoći i dr.). Prema tome, najveći dio uvezene radne snage nije konkurentan domaćoj, nego je komplementaran. Bez stranih radnika mnogi bi pogoni stali, a što se tiče gradova, pretvorili bi se u gomile nečistoće. Strani su radnici dakle pomoć. I to pomoć ondje gdje nema domaćih radnika, osim stručnjaka i šefova. I to je ono što nažalost, neki domoroci — bar na riječima — ne shvaćaju. Zbog relativno jake vertikalne socijalne migracije domorodačkog stanovništva u zapadno-evrop-

skim zemljama nakon rata, stvorene su brojne i velike šupljine u društvenoj podjeli rada. Te šupljine u procesu dinamičnog gospodarskog razvitka valjalo je popunjavati. Jedino vrelo za to jesu manje razvijene zemlje JI Evrope, zatim neke prekomorske afričke zemlje (posebice kad je riječ o Francuskoj). Na taj način, željeli mi to ili ne, »socijalno prizemlje« ostalo je ponajvećma rezervirano za strane radnike. To znači da i u slučaju povećana prirodnog priraštaja domaćeg stanovništva neće biti moguće sasvim istisnuti uvezenu radnu snagu s poslova za koje nema niti će biti izvora »in situ«. Jer, koji će se Francuz pomiriti s tim da mu djeca metu ulice na način na koji se to i danas obavlja, kopaju ugljen, podastiru pleća pod teške grede itd., a da za to dobiju jedva egzistencijalni minimum?*

Povećani prirodni priraštaj u Francuskoj može u dogledno vrijeme ugroziti samo djelomično kvalificiranu i visokokvalificiranu stranu radnu snagu, a nipošto onu o kojoj je upravo bilo riječi. Ta s jedne strane sretna okolnost, ogledalo je svojevrstne tuge i tegoba nedovoljno razvijenih i slabije razvijenih zemalja izvoznica radne snage. Ono što se postavlja pred zemlje »izvoznice« radne snage, prema tome i pred našu zemlju, jeste krajnji oprez u pogledu dugoročnije politike izvoza radnika.

Mada službena Francuska smatra da strani radnici imaju u njezinoj demografskoj dinamici potencijalno značajnu i pozitivnu ulogu (bar programski), ipak u osnovi ostaje najvažnija činjenica da strani radnik dobiva manje i stoji manje od domaćeg. Otuda i višak vrijednosti rada koji prisvajaju poslodavac i društvo. Jer, njegovo je stasanje plaćao netko drugi, obrazovanje — kakvo takvo — također, dok mu zemlja u kojoj radi malo izdvaja za smještaj i za društveni standard uopće, a da se o školovanju djece i ne govori. To se nazire iz jednog računa izvedenog 1966. g., po kojem su strani radnici stajali Francusku 10 do 12 milijardi franaka (plaće i socijalna davanja), ali su u isto vrijeme stvorili ili proizveli vrijednost od 16 do 18 milijardi (i to samo u industriji gdje se to moglo najlakše izračunati). Zemlji je ostao čist profit u golemoj vrijednosti od oko 6 milijardi franaka.⁵

Takve i slične računice dovele su zemlje ZET-a dotle da se, u okviru postignutog sporazuma o slobodnoj cirkulaciji njihove radne snage unutar članica te organizacije, bore za odgovarajuće kontingente i strukturu stranih radnika kao jeftinijih i podložnijih raznim oblicima iskorištavanja.⁶

* Beaujeu-Garnier J., *La Population française au XXe siècle*, Presses Univ. France, Coll. »Que sais-je?«, Paris 1967, str. 11.

⁵ »Les manuels sont absolument indispensables«... (manuelni radnici su potpuno nenadomjestivi).

⁶ Colloque sur la immigration étrangère en France. Paris, 1966. (rukopis u Biblioteci Ministarstva rada).

⁷ Banine, *La France étrangère*, Paris, 1968. Ed. S. O. S.

⁸ »Ils sont venus en France déracinés et sans bagages dans l'espoir d'y trouver des conditions d'existence très supérieures à celles que pouvait leur offrir leur patrie...« »Or... (Došli su u Francusku istrgnuti i bez prtljaga u nadi da će tu naći mnogo povoljnije uvjete opstojanja nego što im je mogla dati vlastita domovina..., Ali,...).

⁹ »La France étrangère« (»Strana Francuska«) postoji. Ali to nije ona Francuska sa strancima određenog prestiža: glumcima, umjetnicima i znanstvenicima, koje je sreća i uspjeh u životu dovela u Francusku. Francuska o kojoj ćemo govoriti je Francuska stranih »pečalbara«, izbjeglica i ljudi veoma niskog životnog standarda.

Što znači međunarodna migracija radne snage za zemlje davaoce, a što za zemlje primaocce? Zolotas to u grubom prikazuje ovako:⁷

Zemlje davaoci radne snage

Dobitak:

1. priliv deviza,
2. smanjenje opće potrošnje,
3. osposobljavanje radnika,
4. ublažavanje gospodarske neravnoteže,
5. smanjenje besposlice,
6. povoljniji uvjeti za stabilizaciju cijena.

Gubitak:

1. smanjenje proizvodnje,
2. slabljenje investicija,
3. odljev »ljudskoga« kapitala,
4. opasnost od naglog i prisilnog povratka kući,
5. demografske posljedice,
6. gubitak uloga u obrazovanje otišlih i školovanje njihove djece.

Zemlja uvoznik
radne snage

Dobitak
Gubitak

Zemlje primaoci radne snage

Dobitak:

1. ublažavanje manjka radne snage,
2. potpunije korištenje proizvodnih snaga,
3. protuteža inflacijskom kvascu,
4. povećanje stope ekonomskog rasta,
5. smanjenje troškova općeg obrazovanja radnika,
6. pomicanje socijalnog položaja domaće radne snage.

Gubitak:

1. odljev deviza,
2. prinova proizvodnoga konzervativizma,
3. potencijalno povećanje besposlice domaćih
4. opasnost od etničkih, kulturnih i rasnih nesporazuma.

Zemlja izvoznik radne snage

Dobitak
a
b

Gubitak
c
d

U kombinaciji »a« obje zemlje imaju izrazit dobitak od transfera radne snage, dok u kombinaciji »d« obje imaju gubitak. U kombinaciji »b« korist izvlači samo zemlja izvoznik, dok uvoznik gubi, u kombinaciji »c« uvoznik dobiva, a izvoznik gubi.

Međutim, to su idealizirani slučajevi koji u stvarnosti gotovo ni ne postoje u čistom obliku. U procesu prostorne međunarodne pokretljivosti radne snage stalno se miješaju i prisutni su elementi štete i koristi i kod zemalja izvoznica i kod uvoznica. Rezultanta svih tih komponenata može se odrediti približno, i to samo nakon složene kvantitativne i kvalitativne analize. Često su neposredne gospodarske koristi na objema stranama, dok su posredne, dugoročnije posljedice pretežno korisnije zemljama koje uvoze radnu snagu. Jer, zemlja uvoznik je uglavnom u situaciji da se koristi radnom snagom za koju nije plaćala stasanje, izobrazbu i koja je u stvarnosti jeftinija od domaće. Njome se upotpunjuje radna snaga doklegod to odgovara zemlji poslodavcu. U slučaju tegoba, uvoznik se može lakše osloboditi

⁷ Zolotas X., La migration internationale des travailleurs et le développement économique. Cahiers de l'I. S. E. A., Paris, 1967, No 4.

Granotier B., Les travailleurs immigrés en France, Ed. Maspero, Paris, 1970, str. 261—262.

uvezene radne snage nego svoje domaće. Uz to ulaže manje u standard stanovanja i u društveni standard uopće za uvezenu nego za svoju radnu snagu. Strana radna snaga nema politička ni druga prava za kojima posije domaći radnik, ako se angažira u prekidima rada i slično, što nanosi štetu gospodarstvu i uhodanom ritmu života te zemlje. U naše doba, uzeto u cjelini očite su prednosti razvijenih zemalja uvoznica radne snage. Nedovoljno razvijene zemlje to dobro znaju, ali pristaju na takav odnos jer time ublažavaju trenutačne vlastite ekonomske i socijalne tegobe, za rješavanje kojih treba više vremena. Opasnost počinje onda kada u uvjetima slobodne cirkulacije radne snage kvantitet i kvalitet odlijevanja nadmaši snošljivu toleranciju u zemlji izvoznici, koja i sama biva zahvaćena nestašicom radne snage, osobito kvalificirane i visokostručne. Time se u početku pozitivan i koristan proces pretvara u negativan i štetan te koči ostvarenje planskih društvenih i gospodarskih zadataka zemlje u razvitku. Ovo potonje naša zemlja već osjeća. I to nas očito mora zabrinjavati, jer ne pripadamo više nerazvijenoj nego srednje razvijenoj poluindustrializiranoj zemlji s ugrađenim temeljima socijalističkog društva.⁸

Scott⁹ u analizi troškova i dobiti ide dalje uzimajući brojnije ekonomski relevantne pokazatelje u mikro- i makro-ekonomici. Ali, i on ispušta socijalno-psihološke posljedice takvih migracija, jer ih je teško uspoređivati i vrednovati i jer se ne mogu staviti pod kapu gospodarskog probitka ili štete. Scottova shema izgleda ovako:

I Mikro-ekonomika

Gubitak

a) za migranta:

selidba,
administrativni troškovi,
putovanje,
smještaj,
izlaganje mogućoj besposlici,
rizik gubitka prednosti što ih je imao u domovini.

Dobitak

veća zarada,
stjecanje kvalifikacija,
učenje stranog jezika.

b) za poduzeće

troškovi regrutiranja,
potpora za putovanje,
stručna izobrazba.

povećanje proizvodnje i zarade,
povoljni razmještaj radne snage,
veća mobilnost raspoložive radne snage.

⁸ Granotier B. (op. cit., str. 144) klasificira ovako zemlje izvoznice radne snage u Francusku: I. razvijene tj. zemlje po ekonomskoj razvijenosti u rangu s Francuskom (ili čak iznad nje — SR Njemačka, Belgija i dr.), II. polurazvijene, tj. poluindustrializirane: a) one koje su se već »odlijepile« od nerazvijenosti (Italija, Španjolska), b) one koje su uz to još i zemlje prednosne dualne ekonomije, tj. društvenog i privatnog (Poljska, Jugoslavija) i c) zaostaliye kapitalističke zemlje (Portugal, Grčka) te III. zemlje nedovoljne ili nikakve razvijenosti, razlikujući pri tom one frankofonskih, nekadašnjih i sadašnjih prekomorskih posjeda i sve druge zemlje Trećeg svijeta.

⁹ Scott Norman, *Grandes lignes d'une méthode pour l'analyse des couts et des avantages des migrations de main — d'oeuvre*, Institut international d'études sociales, Bulletin, 2, février 1967, Genève, str. 55—72.

II Makro-ekonomika

a) za zemlju emigracije:

smanjenje radne snage,
pogoršanje dobne strukture radne snage,
neravnoteža kvalificirane radne snage šteti planskom razvitku,
ubrzana urbanizacija,
mogućnost deflacionističkih efekata u nekim sektorima gospodarstva.

ublažavanje besposlice,

ulaz deviza,
poboljšana sprema radne snage u slučaju povratka jednog njezina dijela,
ublažavanje inflacijskog pritiska,
pozitivan efekt na opću platnu bilancu zemlje.

b) za zemlju imigracije:

trošak nacionalnih organizacija za regrutiranje stranih radnika,
potpora za putovanje,

troškovi za socijalnu infrastrukturu,

troškovi socijalnog osiguranja (zdravstvo i sl.),
troškovi uslužnih služba za društvenu adaptaciju,
dodatni troškovi u proizvodnim investicijama,
inflatorni pritisak uzrokovan povećanom potražnjom dobara,
nepovoljan efekt na platnu bilancu zbog odlijeva deviza a povećana uvoza robe.

povećanje nacionalne proizvodnje i dohotka,
ublažavanje inflatornog pritiska na nadnice i cijene,
pojačana prostorna i profesionalna pokretljivost radne snage,
povećanje izvoza.
poboljšanje radne snage u kojoj se osjećala nestašica (npr. liječnici, građevinari i sl.).

Francuska politika useljavanja

Francuska je zemlja tradicionalno otvorena useljavanju. Za to su postojali brojni razlozi, od kojih valja istaći četiri: geografski, povijesni, demografski i gospodarski.¹⁰

Koliko god Francusku s tri strane omeđuje more, njezin je položaj križišni na putu iz južne u zapadnu Evropu. Zbog toga je ona često bila zemlja susreta, nesporazuma, sukoba ali i prihvaćanja. Njezina demografska stagnacija pojačavana je gubicima u ratovima, posebno u prošla dva svjetska rata. Drži se, iako nije sasvim prihvatljivo, da zbog tih gubitaka demografska situacija Francuske nije mogla biti popravljena drugačije nego prilivom izvana. Jer, dinamika gospodarskog razvitka nametala je kvantitativne i kvalitativne promjene u stanovništvu i njegovim radnim kontingentima, osobito nakon prvog, i još više nakon drugog svjetskog rata.

Međutim, ne ulazeći podrobnije u analizu tih uzroka u prošlosti, jer nas više zanimaju procesi današnjice, mogu se nedvoumno istaći posljedice što ih je useljavanje ostavilo u broju i sastavu stanovništva Francuske, najimigrantskije zemlje Evrope. Zato je službeno Francuska danas posebno zaokupljena definiranjem svoje politike useljavanja (1970. g.: otprilike 6 % ukupnog stanovništva, 11 % svih aktivnih, 12 % nataliteta i 17 % svih zaposlenih muških radnika »salariés« Francuske bili su stranci). Ta politika useljavanja

¹⁰ Schumann M., La politique française d'immigration. Revue de Defense Nationale, 25e année, juin 1969, str. 933. Paris, 1969.

treba da bude »svjesna, povezana i usklađena«.¹¹ Ističući da je 37 % svih stranaca u Francuskoj okupljeno u pariškoj regiji, 16 % u lyonskom, 13 % u lorrainskom i sjevernom industrijskom bazenu te 6 % na Azurnoj obali i oko ušća Rhone (1968. g.), želi se naglasiti da su gospodarska razvijenost i dinamika razvoja temeljni čimbenik privlačenja strane radne snage i njezina prostorna razmještaja. U spomenute četiri, od ukupno 22 regije Francuske («Régions de programme») žive i rade malne tri četvrtine svih stranaca, ili u grubom, svih stranih radnika u toj zemlji. Iz te koncentriranosti izlaze i odgovarajući socijalni, komunalni i gospodarski problemi.

Snažan useljenički val iz frankofonske Afrike, s Iberskog poluotoka i donekle posljednjih godina iz Jugoslavije, prisililo je francuske vlasti da striktnije odrede svoje potrebe za specijaliziranom radnom snagom. Time je najavljena nova politika useljavanja, koja bi bila postojanija i povezanija s dinamikom općega demografskog kretanja.¹²

Mada je odmah nakon posljednjeg rata, 1946. g., osnovan Nacionalni ured za useljavanje (Office National de l'Immigration), nije se strože provodila kontrola useljavanja niti je ono bilo plansko sve do prije nekoliko godina. To se najbolje vidi iz postotka »uvedenih« i »reguliranih« u ukupnom broju stranih radnika, njihove djece, žena i ostalih članova porodica; uglavnom je prevladao postotak onih čiji je status useljenika reguliran naknadno. Službenim, organiziranim putovima uvedeni radnici bili su, međutim, u manjini. To i najnovija opažanja da se stranci u Francuskoj povećavaju prosječnom godišnjom stopom od 7 %, a Francuzi 0,7 %, utječe da se ta kretanja, kao bitna za rad, red i život zemlje, usklade što je više moguće s usvojenim planom društvenog i gospodarskog razvoja. To je značajno i poradi toga što današnje doba ne donosi sa sobom samo povećan broj i udio useljenika različitih sposobnosti, navika i želja, nego i zbog toga jer se mijenja porijeklo imigranata i proširuje lepeza etničkog i rasnog sastava. Do drugog svjetskog rata i nakon njega, do početka pedesetih godina, prevladavali su useljenici iz susjednih zemalja, ponajprije iz Italije. Nakon toga slabi apeninska, a jača iberska (portugalska i španjolska) struja kao i struja iz Maghreba (ponajvećma Alžira) te zemalja crne frankofonske Afrike. God. 1962. doseljenici iz zemlja trećeg svijeta, ponajvećma Afrike, predstavljali su 15—20 % svih useljenih te godine, dok su 1968. g. predstavljali 25—30 % godišnje imigracije. Kako su porijeklom iz sredine koja je socijalno i ekonomski manje bliska Francuskoj, tegobe i problemi rastu brže od njihova broja. To je, dakle, kvalitativno nov problem. To je iskušenje za francuski liberalizam.

Zbog svega toga, a i zbog nastale situacije u kojoj je zadovoljen broj potrebne radne snage, osobito manuelne, valjalo je energično suprotstaviti se stavu »lako ćemo« i pristupiti koordiniranom regrutiranju strane radne snage. Ali, Francuska je, unatoč tome, doživjela i doživljava u posljednje dvije-tri godine sve slabije kontrolirano useljavanje, najvećma Portugalaca

¹¹ Fontanet J. (ministar za rad, zaposlenost i stanovništvo), Les trois impératifs d'une politique d'immigration. »Notes du Ministère du travail...«, Paris, 1970.

¹² Što je značilo ranije dugoročnije, a i poslijeratno useljavanje kod maltuzijanski raspoloženih Francuza, svjedoči činjenica da 45% ukupnog porasta broja svojih stanovnika od početka našeg stoljeća Francuska treba da zahvali imigraciji i njezinim posrednim posljedicama.

i Afrikanaca, a seljavanje kvalificiranije radne snage, većinom Talijana, u susjednu Njemačku jer ona pruža povoljnije životne uvjete i veću zaradu. To se vidi iz podatka po kojem je 1956. g. spontana imigracija u Francusku predstavljala 20 % svih useljenih, a 1968. g. čak 80 %.¹³

Za Francusku su poseban problem spontano i tajno useljeni iz Portugala i afričkih zemalja. Portugalci, mahom mladi ljudi sa sela i iz grada, bježe od vojne regrutacije (i odlaska na ratišta Angole i drugih portugalskih kolonija), dok su Afrikanci listom nekvalificirana radna snaga. U takvoj je situaciji Francuska pritješnjena između svog antikolonijalističkog stava i obaveza prema zemljama frankofonske Afrike, na jednoj strani, a potrebom za umjerenijom imigracijom i probranijom radnom snagom u pogledu kvalifikacija i radnih navika, na drugoj strani. Taj proces povećava teškoće francuskim vlastima, koje nisu u stanju da takav priliv prate odgovarajućim stambenim, komunalnim i socijalnim infrastrukturnama za taj dio društva.¹⁴

Da bi se takvo stanje prevladalo, treba više kontrole i bolje planirane imigracijske politike kao i ulaganja znatnijih sredstava u stambenu i socijalnu infrastrukturu za tri milijuna stranih radnika i njihovih porodica u Francuskoj. Bez toga ne može biti ni govora o njihovoj adaptaciji, a kamoli asimilaciji kojoj, u krajnjoj liniji, teži službena Francuska.

Slobodno kretanje ljudi izvan granica svoje zemlje ne može se smatrati izoliranom pojavom, nezavisnom od ekonomskih stanja i kretanja. Slobodno kretanje ljudi i radne snage nalazi svoje opravdanje jedino ako predstavlja izraz usklađene politike razvoja, suradnje i razmjene dobara između više zemalja. Takvo načelo treba poslužiti kao osnov imigracijske, odnosno emigracijske politike svake zemlje koja je tim procesom zahvaćena.¹⁵ Ali, ističu Francuzi, takva je politika više ideal nego li stvarnost; slobodno cirkuliranje radne snage i stanovnika, koje je u obliku polulegalne i ilegalne imigracije vrlo jako, donosi sa sobom odgovarajući rizik za došljake i za zemlju koja ih prima. Bez planiranog prelijevanja radne snage i uz nju vezanog stanovništva, širi se kvasac mogućih nesporazuma i neželjenih posljedica, osobito između onih zemalja koje imaju različit ritam prirodnog priraštaja, ekonomskog rasta i izgradnje opće društvene infrastrukture. Bez presijecanja takve nekontrolirane emigracije, odnosno imigracije, moglo bi veoma brzo doći do tzv. avanturističke imigracije i do posljedica kakve takav proces sa sobom nosi. Iako se toga više plaše zemlje uvoznice radne snage, u stvari više bi bile pogođene zemlje izvoznice, jer bi potonje najneposrednije i naprasito osjetile posljedice »carskog reza« što bi ga izvršile zemlje uvoznice u obrani

¹³ ONI Les statistiques de l'immigration. Zanimljivo je da zemlje izvoznice za svoje radnike upotrebljuju izraz »privremeni« dok Francuska ne upotrebljava izraz »temporaire«, već »permanents« (stalni), za razliku od čisto sezonskih (»les saisonniers«), što upućuje na programatsko načelo koje teži asimilaciji i naturalizaciji stranih radnika i njihovih porodica.

¹⁴ Tako nastaju »otoci« stranih radnika koji opstojе u teškim stambenim uvjetima i divljim naseljima.

¹⁵ Otuda i posebna zabrinutost Francuske nakon što je dogovoreno slobodno kretanje radne snage između članica ZET-a. Naime, talijanski se radnici nakon toga više orijentiraju prema SR Njemačkoj gdje su zaradē veće. Njemačka je 1969. g. u Italiji, regrutujući radnu snagu, nudila 800 lira na sat, a Francuska samo 500 lira za kvalificiranog radnika u građevinarstvu! (Hommes et Migrations, Doc. 789, 1. VI 70., str. 14). Njih nadomještaju u Francuskoj manje kvalificirani i socijalno adaptirani pridošlice iz drugih zemalja, mahom Maghreba i Portugala.

vlastite stabilnosti. Francuskoj je mnogo stalo do toga da, pored proklamirane politike prema zemljama frankofonske Afrike, osigura što više odgovarajuće radne snage koja bi se »filtrirala« putem bilateralnih komisija, tj. ONI-a, i to iz zemalja JI Evrope. Međutim, u potpunim je dosta jaka konkurencija ostalih zemalja zapadne i sjeverne Evrope (SR Njemačka, Nizozemska, Švedska). Zato se Francuska danas napreže da pomoću svog Nacionalnog ureda za useljavanje i njegovih »antena« u odgovarajućim zemljama osigura kvantitativno i kvalitativno potrebnu radnu snagu i priliv takvog stanovništva. Ono bi u uvjetima organiziranijeg useljavanja u većem postotku moglo ostati dulje iil pak stalno u Francuskoj, prilagoditi se, naturalizirati i tako poboljšati okljaštrenu demografsku strukturu i dinamiku te zemlje.

Fond socijalne akcije za strane radnike, koji djeluje već desetak godina, preslab je i preplitak naprama stvarnim potrebama. Sredstva tog fonda dopru neposredno ili posredno samo do otprilike 300 000 od ukupnog broja stranog stanovništva, koje broji danas u Francuskoj oko 3 milijuna.¹⁶ Takvim materijalnim ulaganjima sigurno je, pored svih drugih čimbenika što odmažu, da Francuska neće niti može ostvariti svoje težnje za adaptacijom, još manje za asimilacijom i naturalizacijom stranih radnika i članova njihovih porodica. Službena je Francuska toga svjesna pa ističe: »Nitko ne sumnja u vrijednost, ekonomsku i ljudsku, što je donose useljenici. Ali, da bi imigracija postala posvema pozitivna, treba da prestane neravnoteža u socijalnom sektoru i sektoru zapošljavanja. Zato su nužna još veća nastojanja da bi se ostvario napredak i ravnovjesje onog što je netko nazvao »stranom Francuskom«. Otuda i načelo najnovije francuske politike useljavanja, što je sadržano u ovim trima točkama:

1. hrabriti dolazak onih elemenata koji su svojim vrednotama poželjni i prihvaćati njihove porodice,
2. smanjiti, u općem interesu zemlje a i samih migranata, broj onih koji pristižu mimo službenih kanala i time povećavaju teškoće u smještaju i prilagodbi i
3. poboljšati uvjete života stranaca koji su se nastanili u Francuskoj i koji tu namjeravaju osnovati svoje obitelji i ognjište.

Imigracijska politika usmjerena je, dakle, k naturalizaciji probranih.

Useljavanje stranaca i Jugoslavena u Francusku nakon drugog svjetskog rata

Francuska statistika useljavanja. Unatoč brojnim i raznorodnim vrelima informacija, što ih daju odjeli i službe nekih ministarstava koji se bave strancima u Francuskoj, statistika o njima nije potpuna. Ona nema onakvu

¹⁶ Prema podacima INSEE (Institute Nationale des Statistiques et des Etudes économiques) 1968. je bilo samo 10—30% stranog stanovništva, koje živi u Francuskoj, smješteno u tzv. socijalnom smještaju (»herbergement«) i 66 000 u divljim naseljima (»Bidonvilles«), gdje su predstavljali do 90% njihova ukupnog stanovništva. Dok je 200 000 djece stranih radnika uživalo dobrobit besplatnog osnovnog školovanja samo ih je 3 930 uživalo stipendiju u srednjim školama (od ukupno 86 000 srednjoškolske djece stranaca): 4% stranih srednjoškolaca su stipendisti prema 44% njihovih kolega Francuza (»Le Monde«, 21. XI 1970).

točnost kakvu ima kad se radi o samim Francuzima, tj. francuskim državljanima.¹⁷

Dvostranost podataka (podatak zemlje polaska i zemlje dolaska) i višestrukost pristupa (demografski, ekonomski, pravni itd.) još više zamagljuje točnost stanja te smisao i brzinu promjena. Tako svaki pokušaj utvrđivanja broja stranaca u datome momentu ili utvrđivanja godišnjeg salda (ulaska i izlaska) daje, zahvaljujući postojećim šupljinama u kontroli, različite vrijednosti.

Stanje stranaca. Uglavnom postoje dva vrela o broju i kretanju stranog stanovništva u Francuskoj: 1. popisi stanovništva i 2. prebrojavanje što ga vrši Ministarstvo unutrašnjih poslova.

Popisi stanovništva sadrže najobilnije i najpouzdanije podatke. Nacionalni institut za statistiku i ekonomiku (INSEE) izrađuje složene tablice o broju i strukturi (nacionalnost, dob, djelatnost, geografski razmještaj i sl.) te daje upute o njihovu korištenju. No, analizu takvih podataka valja uvijek obavljati i rezultat primati oprezno, npr. promjena broja stranaca od jednog do drugog popisa može proisteći iz jednostavne promjene državljanstva (u francuskom slučaju čudne definicije nacionalnosti). U slučaju naturalizacije u korist Francuske, može se dogoditi da ima gubitaka u ukupnom broju Francuza, jer je u međuvremenu neki od prekomorskih teritorija pod francuskom upravom dobio nezavisnost pa je u francuskoj statistici došlo do promjene »nacionalnosti« (državljanstva). Na ovom se primjeru vidi koliko bi bila realnija statistika o etničkoj pripadnosti, ali to ne odgovara težnji tzv. velike zemlje. Uz to, općenito je poznato da smještaj i uvjeti života glavnine stranaca u Francuskoj predstavljaju faktor potcjenjivanja njihova ukupnog broja (pretrpanost divljih naselja i sl.). Zbog toga su mnogi doseljeni u velike aglomeracije izvan stvarne kontrole i statistike, što, međutim, nije slučaj s doseljenicima u manje radne centre ili stambena naselja. Ta se pojava objašnjava nesigurnošću i čestom promjenom mjesta stanovanja, koje se često nalazi u tzv. divljim zonama gdje nikad nisu svi u »domicilu« i gdje mnogi žive bez dozvole boravka i radne knjižice. Potonje se odnosi najvećma na Portugalce, doseljenike iz zemalja Maghreba, frančofonske Afrike i Antila.

Valja također istaći da je međupopisni interval dug (1946—1593—1962—1968) da bi se spomenute pojave mogle valjanije vrednovati.

Statistika ministarstva unutrašnjih poslova utvrđuje 31. XII svake godine stanje stranaca po nacionalnosti (državljanstvu) departmanu i prirodni (osnovi) boravka. Djeca do uključivo 15 godina vode se posebno. Te podatke utvrđuje odgovarajuća direkcija (La Direction de la Réglementation) i objavljuje ih u službenom dokumentu »Statistiques des Etrangères en France«.

Broj se ustanovljuje na osnovi karata boravka (»La carte de séjour«), što ih strancima izdaju policijske prefektore. Ali te karte samo upućuju na približan broj stranih državljanina koji bi se mogli zadržavati zakonito u Francuskoj. Međutim, rijetko je u stvari da stranac, kada napušta teritorij Francuske nakon privremenog boravka, obavijesti o tome mjesne vlasti.

¹⁷ Tapinos Georges, Les statistiques françaises d'immigration, Hommes et Migrations, Etudes No 113., str. 4—7, Paris, 1970.

Prema tome, i pored čestih periodičnih pročišćavanja dokumentacije, ona iskazuje uglavnom broj veći od onog koji je stvarno prisutan tog momenta u Francuskoj. No, u razdoblju između dva popisa stanovništva nema pouzdanijeg pokazatelja od ovog i on se uzima kao približno zadovoljavajući podatak o broju stranog stanovništva.¹⁸

Tom periodičnom prebrojavanju mogli bismo dodati još i ankete što ih ponekad provodi administracija u okviru posebnih studija koje su prostorno i populacijski ograničene. Ali zato one vrijede više kao kvalitativno strukturne sonde, a ne kao korektiv aproksimativnom totalu.

Dinamika ulaska i udio glavnih nacionalnosti i državljana Jugoslavije.

Ulasci prema evidenciji Nacionalnog ureda za useljavanje («Office National de l'Immigration») obuhvaćaju radnike svih stranih narodnosti i članove njihovih porodica. Ali, toj kontroli izbjegavaju mnogi koji ne dolaze u aranžmanu ONI-a već samoinicijativno.

Podaci tog ureda datiraju od njegova osnutka 1946. g., ali su potpuniji tek od 1960. g. Do 1966. g. obradu grubih podataka ONI-a obrađivao je Nacionalni institut za statistiku i ekonomske studije (INSEE), a nakon toga prikupljanje i obradu podataka o useljivanju strane radne snage i stanovništva iz drugih zemalja koje useljava u Francusku obavlja ONI.

Globalni rezultati (nacionalnost, djelatnost, dob, spol i dr.) objavljuju se u Mjesečnom statističkom biltenu («Le Bulletin Mensuel de Statistiques»), INSEE) i Mjesečnom biltenu socijalne statistike («Le Bulletin Mensuel des Statistiques Sociales» — Ministère des Affaires Sociales). Godišnji sažeci, kojima se pridodaju drugi tabelirani podaci (geografsko porijeklo, članovi porodice is I.), objavljuju se u Statističkom godišnjaku («L'Annuaire Statistique INSEE») i nakon više godina u Retrospektivnom sažetku («Le Résumé rétrospectif», INSEE).

Počam od 1967. g. ONI objavljuje godišnji rekapitulativni dokument »Statistika useljavanja« (Statistiques de l'Immigration) koji donosi podrobnije podatke o nizu strukturnih obilježja imigranata.¹⁹

Nacionalni ured za useljavanje vodi evidenciju samo o regrutiranju i ulasku zaposlene radne snage iz inozemstva, dok pregleda o iseljavanju radne snage i stranog stanovništva uopće nema. To je velika statistička šupljina. U vezi s tim evo nekih opaski o publiciranim podacima ONI-a, iz kojih izlaze i odgovarajući problemi:

---

¹⁸ Poseban je problem utvrđivanja točnog broja Alžiraca, kojima donedavna (stjecanje nezavisnosti) nije bila potrebna karta boravka, jer su u administrativnom pogledu, do sporazuma u Evianu, smatrani građanima (državljanima) Francuske. Naknadno uvođenje evidencije, osobito na inzistiranje Alžira, nije pokrilo ni približno sve šupljine. Jedini izvor je statistika o zaposlenim Alžircima što je vodi Ministarstvo socijalnih poslova. No, to je samo djelomično što se odnosi na zaposlene u državnim ustanovama i poduzećima i na one koji su iskazani u statistici rada i socijalnog osiguranja. Tek će se od 1. I 1971. raspolagati s potpunijim brojem Alžiraca, jer prema novom francusko-alžirskom sporazumu svi će Alžirci u Francuskoj imati odgovarajuću dozvolu boravka.

¹⁹ Bideberry P., Bilan du vingt années d'immigration 1946—1966, La Revue Française des Affaires Sociales, Paris, 1968, No 2, avril/juin.

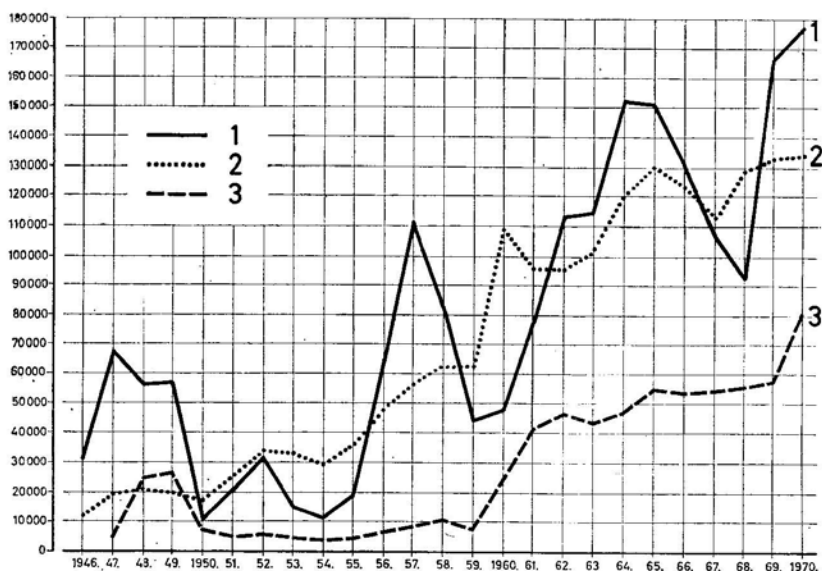
Statistika ukupnog broja radnika («les travailleurs permanents») i članova njihovih porodica uključuje i stanovit broj onih koje je ONI regrutirao za francuske departmane preko mora («Les Departements d'outre mer»). Međutim, u publikacijama Nacionalnog instituta za statistiku (INSEE) ti su imigranti oduzeti. Ipak, kako se ne radi o velikom broju, odstupanja ovih dvaju izvora nisu znatna.

Statistika članova porodica radnika nekih narodnosti upotrebljiva je počam od 1960. g. Prije toga, članovi porodica radnika koji su doselili na svoju ruku ili u dogovoru s poslodavcem, ali izvan službenih kanala ONI-a, nisu bili brojeni. Dio takvih je kasnije regulirao svoj status privremeno useljenih («les regularisés»).

Sezonski radnici, osobito brojni Španjolci, nisu uzimani u račun sve do 1953. g. A oni koji dolaze u berbu grožđa brojeni su tek od 1960. g.

Nakon uvođenja slobodnog kretanja radne snage u zemljama zajedničkog tržišta pregled ONI-a o dolasku iz tih zemalja postao je još škrtiji.

Međutim, sve to za statistiku o ulasku radne snage iz Jugoslavije ne znači mnogo, jer je proces ulaska naših u Francusku počeo jače tek nakon 1966. g., osim, naravno, ilegalnih i zaobilaznih tokova. No, takvi nisu bili brojniji (tab. 1 i 2, sl. 1).

Sl. 1. Kretanje doseljavanja stranih radnika u Francusku 1946—1970. g.
1. stalni radnici; 2. sezonski radnici i 3. članovi porodica stranih radnika

Graph. 1. Rythmes des entrées des travailleurs étrangers en France de 1946—1970:
1. travailleurs permanents, 2. travailleurs saisonniers, 3. les membres de familles des travailleurs étrangers

Fig. 1. Trend of the immigration of foreign workers into France 1946—1970:
1. permanent workers, 2. seasonal workers, 3. members of families of foreign workers

T a b. 1: Broj useljenih stranih radnika u Francusku 1946—1970. g. prema zemljama porijekla*
 T a b. 1: Travailleurs étrangers introduits en France de 1946 à 1970 selon le pays d'origine
 T a b. 1: Number of foreign workers immigrated into France from 1946—1970, according to country of origin

Godina	Talijani	Nijemci	Špa- njolci	Raselje- na lica	Maro- kanci	Portu- galci	Jugo- slaveni	Ostali	U k u p n o		
									stalni radnici	članovi porodice	sezonski radnici
1946.	27 831	—	—	—	1 439	—	—	901	30 171	—	11 542
1947.	51 339	3 416	—	6 527	2 258	—	—	4 683	68 223	4 930	19 442
1948.	27 908	14 275	—	12 053	992	—	—	1 811	57 039	25 822	21 801
1949.	36 889	12 260	—	8 637	—	—	—	996	58 782	26 597	20 050
1950.	6 083	1 887	650	555	—	72	—	1 288	10 525	8 782	15 915
1951.	15 919	1 161	804	99	1 308	260	—	1 445	20 996	5 283	25 713
1952.	27 895	1 167	1 646	158	—	472	—	1 412	32 750	6 616	33 784
1953.	11 166	630	1 681	283	—	438	—	1 163	15 361	4 882	34 175
1954.	8 523	526	1 541	28	—	459	—	1 215	12 292	4 101	29 874
1955.	14 246	459	2 204	18	—	949	—	1 153	19 029	4 647	35 276
1956.	52 782	611	8 823	—	—	1 432	—	1 780	65 428	5 951	48 731
1957.	80 385	900	23 096	—	—	4 160	—	3 152	111 693	8 851	56 969
1958.	51 146	1 077	22 698	—	705	3 339	—	3 204	44 179	8 832	63 797
1959.	21 262	953	14 716	—	—	4 007	—	2 960	48 914	23 693	109 798
1960.	19 515	1 019	21 413	—	—	6 716	—	3 532	78 927	43 454	96 956
1961.	23 808	1 324	39 623	—	3 924	12 916	—	4 401	113 069	47 028	95 093
1962.	21 516	1 585	63 535	—	8 626	24 781	490	4 916	115 523	43 580	101 274
1963.	12 963	1 957	57 768	—	11 094	43 751	2 044	8 777	153 731	47 293	120 950
1964.	11 393	2 092	66 269	—	17 502	47 330	3 947	12 656	152 063	55 429	131 571
1965.	18 043	2 019	49 865	—	15 494	44 916	10 035	13 967	131 725	54 145	124 270
1966.	13 379	1 649	33 448	—	14 331	—	—	—	—	—	—
1946—1966.	553 991	50 957	409 480	28 358	77 673	201 052	23 172	78 255	1 423 238	441 426	1 260 510
1967.	10 631	1 684	22 621	—	13 525	34 764	9 671	14 937**	107 833	54 479 ¹	113 971
1968.	5 860	1 421	19 332	—	13 339	30 868	7 953	14 392**	93 165	55 812 ¹	129 858
1969.	6 498	1 506	23 847	—	19 339	80 829	11 270	24 513**	167 802	57 333 ²	132 871
1970.	5 814	—	15 738	—	24 077	88 634	10 639	29 341	174 243	80 952	135 058
1946—1970.	582 794	55 568	491 018	28 358	147 953	436 147	62 705	161 438	1 966 326	690 002	1 772 268
%	28,6	2,8	25,0	1,4	7,5	22,2	3,2	9,3	100,0		

* Izvor: 1946—1966. Bideberry, Revue Française des Affaires Sociales, No 2 (1967); 1967—1970. Statistiques de l'Immigration Année 1967, 1968, 1969, 1970, Office Nationale de l'Immigration.
 ** Ovdje nisu uključeni ni Alžirci ni Crnci frankofonske Afrike i prekomorski departmani (608 463 Alžiraca i 55 000 Afrikanaca, 31. XII 1969. Prema statistici Minist. unutr. poslova).
¹ Najbrojniji među ovima su Tunizani, 6 534; ² Tunizani 14 925; ³ Tunizani 6 109.

T a b. 2: Broj doseljenih članova porodica stranih radnika u Francusku 1947—1970. g. prema zemljama porijekla*

T a b. 2: Membres de familles des travailleurs immigrés introduits en France de 1947 à 1970 selon le pays d'origine

T a b. 2: Number of immigrated family members of foreign workers in France from 1947—1970, according to country of origin

Godina	talijanskih	njemačkih	španjolskih	portu- galskih	jugosla- venskih	maro- kanskih	ostalih	ukupno
1947.	4 171	7	—	—	—	—	752	4 930
1948.	12 117	7 160	—	—	—	—	6 545	25 822
1949.	11 189	3 842	563	86	—	—	10 917	26 597
1950.	5 236	758	1 592	242	—	—	954	8 782
1951.	3 344	270	1 240	158	48	—	223	5 283
1952.	4 708	323	1 113	178	70	—	224	6 616
1953.	3 383	145	872	252	64	—	166	4 882
1954.	2 834	119	579	288	58	—	223	4 101
1955.	3 598	65	418	387	45	—	134	4 647
1956.	4 695	59	592	419	22	—	164	5 951
1957.	6 735	70	1 370	480	49	—	147	8 851
1958.	7 949	79	1 942	1 210	89	—	241	11 510
1959.	5 181	27	1 861	1 499	48	—	214	8 832
1960.	10 922	141	9 080	2 427	112	—	1 111	23 693
1961.	16 107	180	20 882	3 776	161	—	2 348	43 454
1962.	13 905	226	26 048	3 882	178	—	2 879	47 028
1963.	9 483	315	25 323	5 062	320	—	2 117	43 580
1964.	7 150	349	26 580	7 917	542	970	3 348	47 293
1965.	8 591	284	26 236	12 937	756	1 406	4 261	55 429
1966.	7 926	219	19 696	18 695	1 017	2 730	3 842	54 145
1967.	6 380	287	13 938	24 833	1 371	3 241	4 479	54 479
1968.	5 161	352	11 071	27 873	1 652	4 514	5 189	55 812
1969.	3 965	329	10 808	29 785	1 988	4 296	6 132	57 333
1970.	4 033	378	10 644	47 033	2 703	5 925	10 196	80 952
1947—1970.	168 666	15 984	212 448	189 419	11 283	25 466	66 716	690 002
%	24,4	2,3	30,8	27,5	1,6	3,7	9,7	100,0

* Izvor: »Hommes et Migrations« — Documents, no 788 (15. V 1970), Paris, 1970. i »Documents« 1971.

Procjene neto useljavanja. Tu je ONI nemoćan. Međutim, INSEE vrši godišnje procjene. Te su procjene neto migracija ili migracijskog salda. No, i one su samo orijentacijske vrijednosti i daleko od toga da zadovoljavaju, jer se uvijek i stalno spotiču o odsustvo registriranih izlazaka i povrataka, što onemogućuje preciznije zaključke. Ipak, imajući na umu broj popisom utvrđenih stranaca određenog datuma te broj ustanovljen evidencijom (Ministarstvo unutrašnjih poslova), na kraju svake godine može se ustanoviti u prosjeku približan broj stranaca u datom trenutku u Francuskoj.

Stranci u Francuskoj nakon 1946. g. Stanje u Francuskoj nakon drugog svjetskog rata podsjećalo je u pogledu potrebe za radnom snagom na razdoblje nakon prvog. Mjestimice jaka opustošenost zemlje, znatni gubici u zreleme muškom i ženskom stanovništvu (posredni i neposredni gubici iznosili su 1 400 000 osoba, a od toga izravni 600 000) te ranija nepovoljna struktura radnih kontingenata, nametnuli su se zemlji kao težak problem, osobito zbog toga što je predratna Francuska već imala prilično jaku i razvijenu društvenu podjelu rada. Najveći su bili manjkovi u rudarstvu, teškoj industriji, građevinarstvu i u nekim komunalnim djelatnostima. Iako je popisom 1946. g. ustanovljeno da u Francuskoj živi 1 743 999 stranaca, glavninu su činili stariji doseljenici prvih faza useljavanja nakon prvog rata. Ranija iskustva nametnula su, prije svega, potrebu organiziranog dovlačenja radne snage iz slabije razvijenih zemalja s dugotrajno višim i visokim stopama prirodnog priraštaja. Tako dolazi do stvaranja Nacionalnog ureda za useljavanje 1946. g.

Unatoč nastojanjima nekih stručnjaka (A. Sauvy) da se u cilju stimulacije nacionalnog gospodarstva odredi kvota od 100 000 radnika godišnje, nije pridolazilo posredstvom ONI-a više od 55 000 godišnje u razdoblju 1946—1950. i prosječno 50 000 godišnje u razdoblju 1950—1960. Od toga broja vraćala se otprilike trećina u svoje domovine (procjena INSEE).

Zbog manjeg useljavanja i mnogo bržeg razvoja društvene podjele rada te okomite (socijalne) pokretljivosti radne snage samih Francuza, nastao je sve veći manjak radnika u temeljnim, ali za Francuze manje privlačnim djelatnostima kao što su komunalne službe, rudarstvo, metalurgija, građevinarstvo i poljodjelstvo. Tako dolazi šezdesetih godina do novih i povećanih napora oko uvoza radne snage. Ali ne svakovrsne, već onakve kakvu treba Francuska. To je doba kada u našoj zemlji dolazi 1965. g. do sklapanja ugovora s Francuskom i do organizirana odlaska naših radnika u tu zemlju. U regrutiranju radne snage od strane ONI-a valja razlikovati dva aspekta:

1. uvođenje u Francusku nekih porodica, izabranih između poljoprivrednika razvijenih zemalja (SR Njemačka, Nizozemska i Belgija) koje se nastanjuju u depopuliranim agrarnim pokrajinama na jugoistočnom rubu Pariškog bazena, jugozapadnoj Akvitaniji i drugdje, s ciljem da se stimuliraju napredne metode u ratarskoj i stočarskoj proizvodnji. No, taj je oblik veoma ograničen i ne bi se moglo reći da je nešto značilo u imigraciji kao cjelini, tim više što je cilj Francuske bio uklapanje dijela pridošlica u život zemlje i u nacionalni kompleks Francuske;

2. uvođenje masovne priučene i specijalizirane radne snage za javne radove, rudarstvo i industriju iz nedovoljno razvijenih zemalja jugoistočne Evrope i sjeverne Afrike. Ali sve je to dugo godina izmicalo kontroli ONI-a.

Tako je bilo više divljih nego organizirano useljenih radnika, prvenstveno iz Maghreba, crnačke frankofonske Afrike i dijela jugoistočne Evrope te s Pirenejskog poluotoka (Brat slijedi brata, rođak rođaka, prijatelj prijatelja, sestra sestru, sin oca itd., te tako došavši kao »turisti«, nastoje kasnije legalizirati svoj boravak i posao. To su tzv. regularizirani, za razliku od službeno uvedenih). To, dakako, dezorganizira imigracijsku politiku, stvara teškoće socijalnim akcijama i teške probleme oko odgovarajućeg smještaja tako brojnih a neodgovarajuće kvalificiranih pridošlica.²⁰

Pored spomenutih, značajno je i pritjecanje sezonskih radnika i pograničnih dnevnih migranata (Belgija, Španjolska, Italija). Od svih tih 90 % su Španjolci koji dolaze na žetvu i berbu u francuski jug (Languedoc, Rousillon).²¹

Organizirano useljavanje jugoslavenskih radnika u Francusku započelo je u 1965. g. kada je sklopljen ugovor između dviju zemalja, zemlje izvoznice i zemlje uvoznice radne snage (Ugovor je sklopljen 25. siječnja 1965. g.).

Pojačana intervencija države uslijedila je nakon učestalih zahtjeva da bi se izbjeglo da useljena radna snaga postane i ostane žrtvom raznih organizacija i poduzetnika te da bi se ostvarila potrebna politika izbora u pogledu zdravlja, profesionalnosti i moralnih vrednota regrutiranih. I, na kraju, da bi se izbjegla nelojalna konkurencija te stvaranje naseobina koje ne bi bile podložne asimilaciji i prilagodbi života Francuske.²²

Za doseljenike koji su željeli boraviti i raditi u Francuskoj ustanovljena su dva dokumenta: 1. karta boravka (Carte de sejour) i 2. radna knjižica (Carte de travail). Ministarstvo unutrašnjih poslova brinulo se o kontroli ulaska i boravka stranaca. Ministarstvo rada, zaposlenosti i stanovništva moralo je procjenjivati potrebe za radnom snagom iz inozemstva i osiguravati nadzor nad zapošljavanjem pojedinaca putem radnih ugovora što su ih potpisivali poslodavci a izdavale odgovarajuće državne službe.

Ministarstvo za rad, stanovništvo i zaposlenost trebalo je koordinirati akcije različitih ustanova koje su zainteresirane za stranu radnu snagu. Pri tom je valjalo voditi računa da ne dođe do »demografske prezasićenosti« a da se ipak asimilira dio stranaca. Ministarstvo je to osiguravalo pritjecanjem porodica stranih radnika.

Pod vodstvom Ministarstva rada, Nacionalni je ured za useljavanje bio izvršilac određene politike i organizator regrutiranja radne snage preko svojih misija u zemljama izvoznicama radne snage. ONI je, dalje, trebalo da obavlja zdravstvenu kontrolu i utvrđuje profesionalnu sposobnost onih stranaca koji su prethodno uselili u Francusku (npr. turističkom vizom ili kao prebjezi) i čiji je status bio naknadno reguliran dozvolom rada (»regularisés«). O tome su odlučivale pokrajinske službe Ministarstva rada, zaposlenosti i stanovništva (tab. 3).

²⁰ Almeida A., *Le premier accueil... et le second. Hommes et Migrations, Etudes*, No 113, Paris, 1969.

²¹ Battesti L. M., *Les travailleurs étrangers saisonniers en France. L'Information géographique*, No 1 (1967).

²² Bideberry P., op. cit.

T a b. 3: Kvalifikacijska struktura uvedenih i regulariziranih stranih radnika u Francusku 1967—1970.*

T a b. 3: Les travailleurs étrangers introduits et régularisés de 1967—1970 selon la qualification professionnelle

T a b. 3: Qualification structure of workers introduced and regulated in France from 1967—1970

Godina	Nekvalificirani radnici		Polukvalificirani radnici		Kvalificirani radnici		Tehničari i viši stručnjaci		Ukupno		
	uved.	regul.	uved.	regul.	uved.	regul.	uved.	regul.	uved.	regul.	
1967.	6 488	39 329	9 382	29 834	6 582	14 259	563	1 396	23 015	84 818	107 833
1968.	6 529	34 997	4 767	28 601	5 101	11 313	416	1 441	16 813	76 352	93 165
1969.	20 898	46 428	17 001	31 270	13 136	36 738	577	1 754	51 612	116 190	167 802
1970.	26 311	47 351	24 789	29 458	13 032	30 583	703	2 017	64 835	109 408	174 243
1967—1970.	60 226	168 105	55 939	119 163	37 861	92 893	2 259	6 608	156 275	386 768	563 043
%									31,3	68,7	100,0
1967.	320	3 221	1 178	3 304	644	980	9	15	2 151	7 520	9 671
1968.	828	2 492	947	2 340	926	407	1	12	2 702	5 251	7 953
Radnici iz Jugoslavije	1 654	741	4 656	1 054	2 084	1 061	7	13	8 401	2 869	11 270
1970.	983	520	5 496	947	1 716	952	12	13	8 207	1 432	10 639
1967—1970.	3 785	6 974	12 277	7 645	5 370	3 400	29	53	21 461	17 072	29 533
%									54,3	45,7	100,0

* Izvor: ONI Statistiques.

Cjelokupna administrativna organizacija izvan zemlje stvorena je pret-hodnim akcijama Ministarstva vanjskih poslova, koje je sklopilo niz pred-ugovora i konvencija o uvozu radne snage iz zainteresiranih zemalja. Takvim je ugovorima utanačena garancija stranim radnicima u Francuskoj stjecanja prava na legalan rad, socijalno osiguranje, prijenos dijela zarade u domo-vinu i dr.²³

Pored tog, kako je spomenuto, postoji zaseban sporazum članica Zajed-ničkog evropskog tržišta (ZET) o uvjetima slobodnoga kretanja radne snage na njihovu teritoriju. Taj sporazum, koji se odnosi samo za kretanja drža-vljana (radnika) šestorice, postignut je etapno od 1961. s konačnom odred-bom od 15. listopada 1968. g.²⁴

Ugovorima s izvoznicama radne snage Francuska je precizirala svoje oba-veze prema uvezenoj radnoj snazi koja je u pogledu radnog prava izjedna-čena s domorocima. Ali, i pored pravne jednakosti, postoji mnoštvo ventila za pothranjivanje socijalnih i plaćevnih nejednakosti.²⁵

Promotri li se useljavanje stranih radnika u Francusku nakon drugog svjetskog rata, onda se prema dinamici i strukturi mogu uglavnom izdvojiti četiri faze:

1946—1949. razdoblje je obnove s relativno značajnim regrutiranjem iz susjednih razvijenih zemalja;

1950—1955. razdoblje ekonomske depresije i usporene regrutacije;

1956—1966. razdoblje ekonomske ekspanzije s pojačanim regrutiranjem strane radne snage (u drugoj polovini razdoblja) iz manje razvijenih zema-lja jugoistočne i južne Evrope i iz Afrike;

1967—1970. početak razdoblja planskijeg uvođenja strane radne snage i organiziranijeg prihvaćanja u pogledu socijalnih služba i stanovite akultu-racije.

Način angažiranja strane radne snage. U 1946. g. otvorena su tri izvora: Italija, Njemačka i raseljena lica. Italija je još od početka 20. st. raspola-gala viškovima radne snage koju nije mogla apsorbirati niti razmjerno brza industrijalizacija njezina sjevera. Nakon drugog rata, dosta srušena, nije imala dovoljno sredstava za brži razvitak. Oslobođena režimske stege, radna snaga je ekspanzirala prema vani. Francuska je bila najbliža. Italiju je s njom vezivala i tradicionalna emigracija ranijeg doba te bliskost kulturnoga kruga. U pogledu strukture radne snage, Italija je tada bila s Francuskom veoma komplementarna. Tako je nakon privremenih sporazuma 1946. i 1947. g. sklopljen 1951. g. potpuniji kodificirani sporazum između dvije zemlje.

²³ Italija, privremeni ugovori 1946. i 1947. a stalni 21. III 1951; *Visoki komesa-rijati S. A. D. i V. Britanije u SR Njemačkoj*, ugovori 15. XII 1947. i 8. II 1948. za regrutiranje njemačkih radnika (prebjega iz istočne zone); *Međunarodna organi-zacija za izbjeglice i apatride*, ugovor 13. I 1948; *SR Njemačka*, ugovor 10. VII 1950; *Grčka*, ugovor 13. III 1954; *Spanjolska*, ugovor 21. I 1961.

²⁴ U primjeni Odredbe ZET-a br. 1612. od 15. listopada 1968, koji se odnosi na slobodno kretanje radnika tih zemalja unutar teritorija ZET-a, karte za rad (Radne knjižice) su za njih ukinute od 1. XI 1968. i oni od tada mogu slobodno tražiti i zauzimati radna mjesta u Francuskoj pod uvjetom da su regulirali svoj boravak.

²⁵ *Les travailleurs étrangers en France: «parias» ou travailleurs à part entie-re?»* (Combat, Hommes et Migrations, Doc. No 743, 31. VII 1969). *Revue du Marché Commun*, No 120 Fevr. 1969, str. 67.

Talijanski su radnici bili najbrojniji među stranim radnicima u Francuskoj sve do prije nekoliko godina. Od 1946. do 1952. g. predstavljali su 85—90 % a od 1952. do 1959. g. 60—70 % svekolike strane radne snage u Francuskoj. G. 1965. Italija je imala u Francuskoj 340 000 radnika, u SR Njemačkoj 372 000, a u zemljama ZET-a ukupno 812 000 radnika ili 37 % svih stranih radnika.²⁶ Posljednjih godina udio talijanskih radnika u Francuskoj je smanjen otprilike za 10%. Razlog je dvojak. Italija je u čitavom razdoblju vodila politiku aktivne emigracije radne snage. I, kao što je poznato, ta emigracija nije samo usmjerena na susjedne evropske zemlje, nego i preko oceana. Kako su uvjeti i visina zarade povoljniji u SR Njemačkoj, Švedskoj te u nekim drugim zemljama nego što su u Francuskoj, sasvim je shvatljivo zašto je udio Talijana u potonjoj smanjen. Čini se da konkurencija selektivne radne snage između zemalja ZET-a već djeluje pa je Francuska zbog toga u stanovitom smislu zabrinuta. Talijanska privreda bilježi znatnu ekspanziju pa je i sama angažirala dio latentnih viškova radne snage sa svog juga. I na kraju, poslijeratna stopa nataliteta, s tim i prirodnog priraštaja, smanjena je pa je šezdesetih godina to već bilo vidljivo i na domaćem, talijanskom tržištu radne snage.

U razdoblju 1946—1966. u Francusku je doselilo 554 000 talijanskih radnika. Nakon 1966. g. njihov udio splašnja, a jača udio Španjolaca i Portugalaca kao vodećih skupina među stranim radnicima, naravno uz već ranije mnogobrojne Alžirce. Ovi se do 1961. g. nisu vodili kao stranci jer ih je francuski zakon do rješavanja alžirskog pitanja smatrao sastavnim dijelom francuskog stanovništva («les Français musulmanes»).

SR Njemačka je neposredno nakon rata zbog izvanredno velike opustošenosti privrede i, unatoč velikim gubicima ljudi u ratu, imala viškova radne snage. Te je viškove do 1946. g. angažirala Francuska. Do 1950. angažiranje tih viškova bilo je u organizaciji okupacijskih snaga zapadnih saveznika. Računa se da je u razdoblju 1946—1951. došlo u SR Njemačku samo 30 000 stranih radnika. Nakon uspostave njemačke vlasti i gospodarskog oživljavanja nema više viška radne snage, nego se javlja manjak, pa SR Njemačka dovlači stranu radnu snagu. Tako je SR Njemačka postala najjači uvoznik stranih radnika u Evropi.

Raseljena lica, pretežno iz Španjolske i istočnoevropskih zemalja, odigrala su također stanovitu ulogu na poslijeratnom tržištu radne snage u zapadnoevropskim zemljama i u Francuskoj (tab. 4). Računa se da ih je bilo 27 000 koji su uselili u Francusku u razdoblju 1946—1951. g. Gotovo svi su prošli kroz savezničke logore za izbjeglice u SR Njemačkoj i Austriji.

Priliv izbjeglica u Francusku nastavio se i nakon 1951. g. Oni nisu imali izbora pa su se prihvaćali najtežih i najopasnijih poslova u rudarstvu, metalurgiji i građevinarstvu. To im je uglavnom bio most za daljnju teritorijalnu (odlazak u prekomorske zemlje) i socijalnu pokretljivost (vertikalna migracija na društvenoj ljestvici).

Iz navedenog izlazi da je Italija bila glavni opskrbljivač radnom snagom poslijeratne Francuske. Jer, ugovor sa Španjolskom o radnoj snazi Francuska je sklopila tek 1956. g. Konsolidiran je i proširen 1961. g. Tek nakon

²⁶ Bideberry P., op. cit.

toga dolazi do većeg priliva i kasnije gotovo do prave invazije Španjolaca, koji su veoma brzo predstavljali 30—50 % svih stranih radnika u Francuskoj. Do kraja 1966. g. u Francusku je pristiglo, bez sezonskih radnika, 410 000 španjolskih radnika i od 1967. do 1970. g. još 80 000.

T a b. 4: Broj izbjeglica i apatrida u Francuskoj
1963. g. prema zemljama porijekla

T a b. 4: Les réfugiés et les Appatrides en
France en 1963 en selon les pays
d'origine

T a b. 4: Number of refugees and apatrids in
France in 1963 according to country of
origin

Zemlje porijekla	Broj
Albanija	354
Austrija	144
Bugarska	898
Čehoslovačka	2 469
DR Njemačka	931
Jugoslavija	14 117
Mađarska	9 176
Poljska	26 489
Rumunjska	4 843
Republike SSSR-a	34 878
Armenska	12 679
Estonska	301
Gruzijska	582
Letonska	551
Litvanska	594
Ruska	15 460
Ukrajinska	4 711
Španjolska	70 588
Nedeklarirani	1 221
Razni	4 015
Ukupno:	170 123

Slično je bilo i s Portugalcima. Oni počinju pristizati u većem broju tek nakon ugovora 1957. g., osobito nakon proširena i preciznijeg sporazuma od 31. XII 1963. g. Veoma su brojni tzv. klandestini (ilegalni prebjezi), među kojima su najbrojniji mladi, što na taj način izbjegavaju vojnu obavezu i odbijaju da idu u Angolu i druge prekomorske portugalske posjede gdje se, kao što znamo, lako gine. Tako su u posljednjih nekoliko godina Portugalci, uz Španjolce, postali najjača imigracijska struja u Francusku. U razdoblju 1964—1966. pristiglo je oko 200 000 Portugalaca, a od 1967—1970. g. daljnjih 255 000, od čega je većina bila ilegalno useljena i naknadno regularizirana.

Međutim, stanovita administrativna usporavanja uvjetovala su pojačan pritisak skrivene, divlje imigracije iz Portugala a i iz nekih drugih zemalja. Računa se da je otprilike 70 ilegalnih na 100 legalno uvedenih radnika, koji

su ušli posljednjih nekoliko godina. Takva je imigracija u interesu privatnih poslodavaca, ali stvara velike teškoće društvu uopće, francuskoj administraciji posebno. Zato Francuska u posljednje dvije godine pojačava kontrolu i pooštava propise.

U težnji da proširi izvore dovlačenja radne snage i da u isti mah održi razmjerno dobre odnose s ostalim zemljama, potencijalnim opskrbljivačima radnom snagom te prihvati utakmicu s uvoznim konkurentima, Francuska sklapa nove ugovore sa zemljama Maghreba (Marokom, 1. VI 1963, koji daje 10% svih useljenih stranih radnika posljednjih godina), Tunisom (1963.) Turskom (1963.) i Jugoslavijom (25. I 1965.).

Iz Jugoslavije je otišlo u Francusku 6 656 radnika (1965.) i oko 10 000 (1966.) legalno i putem mješovite komisije u Beogradu. Do 1970. g. taj se broj povećavao iz godine u godinu, tako da je u razdoblju 1967—1970. uselilo ukupno 40 000 radnika iz naše zemlje u Francusku. (G. 1970. uselilo je 10 639 radnika iz Jugoslavije, a u prva tri mjeseca 1971. g. 2 441 radnik i 799 članova njihovih obitelji).

Podrobniji pregled i kretanje broja stranih radnika i članova porodice, osim Alžiraca, koji su ušli u Francusku u organizaciji i naknadnoj regulaciji Nacionalnog centra za useljavanje, vidi se iz tabele 5.

T a b. 5: Broj doseljenih stranih radnika i članova njihovih obitelji 1962—1970. g.
T a b. 5: Travailleurs étrangers et membres de leur familles introduits de 1962—1970
T a b. 5: Number of immigrated foreign workers and members of their families 1962—1970

Godina	Strani radnici	Članovi njihovih porodica	Ukupno	Procjena migracijskog salda svih stranaca*
1962.	113 019	47 028	160 047	125 000
1963.	115 523	43 580	159 103	75 000
1964.	153 731	47 293	201 024	100 000
1965.	151 983	55 429	207 412	100 000
1966.	131 513	54 145	185 658	90 000
1967.	107 440	54 479	161 919	82 000
1968.	93 165	55 812	148 977	70 000
1969.**	168 000	55 000	223 000	125 000
1970.	174 243	80 952	255 195	102 000
1962—1970.	1 208 617	493 718	1 702 335	869 000

* Migracijski saldo obuhvaća sve strance osim Alžiraca, tj. strane državljane, radnike i članove njihovih porodica i druge strance. Procijenjen je prema ulasku radnika i članova njihovih porodica te prema popisu stanovništva ožujka 1968. g., gdje su stranci popisani i svrstani prema godini dolaska u Francusku, tj. nakon popisa u 1962. g.

** Prema mjesečnim ulascima i gruboj procjeni izlazaka.

Na osnovi iznesenog izlazi da je migracijski saldo veoma velik i iznosi približno malo manje od 50 % svih useljenih. Međutim, kako se radi o kraćem razdoblju između dvaju popisa stanovništva, ne bi se smjelo zaključiti

da je udio onih koji ostaju dugoročnije toliki. Neki drugi računi pokazuju da bi se u dugoročnijem razdoblju udio čistog migracijskog salda mogao kretati oko 30 %. Međutim, kako te migracije nemaju definitivni karakter, stvaran broj onih koji su dobili dozvolu i odlučili da stalno ostanu u Francuskoj još je manji od spomenutog salda. Francuska bi, čini se, željela da saldo bude postojaniji, s većim postotkom onih koji se žele stalno nastaniti u toj zemlji.

Regrutiranje i reguliranje statusa stranih radnika. Useljavanje se danas vrši uglavnom na osnovi odabiranja ponuđene radne snage, te njezina profesionalnog, zdravstvenog i moralnog stanja. No, useljavanje se obavlja i izvan službenih kanala, na vlastitu inicijativu i ličnim vezama, prikrivenim pasošem i turističkom vizom (kada se radi o državljanima zemalja kojima to treba) s namjerom da se u Francuskoj zaposle i ostanu dulje vrijeme. Otuda podaci ONI-a predstavljaju samo približnu vrijednost. No, ti se podaci dopunjuju kasnijim postupkom »regularizacije« i na taj način donekle korigiraju (tab. 6, sl. 2).

Tab. 6: Udio regularno doseljenih (uvedenih) i naknadno reguliranih stranih radnika među ukupno doseljenim u pojedinoj godini od 1948—1970. g.*

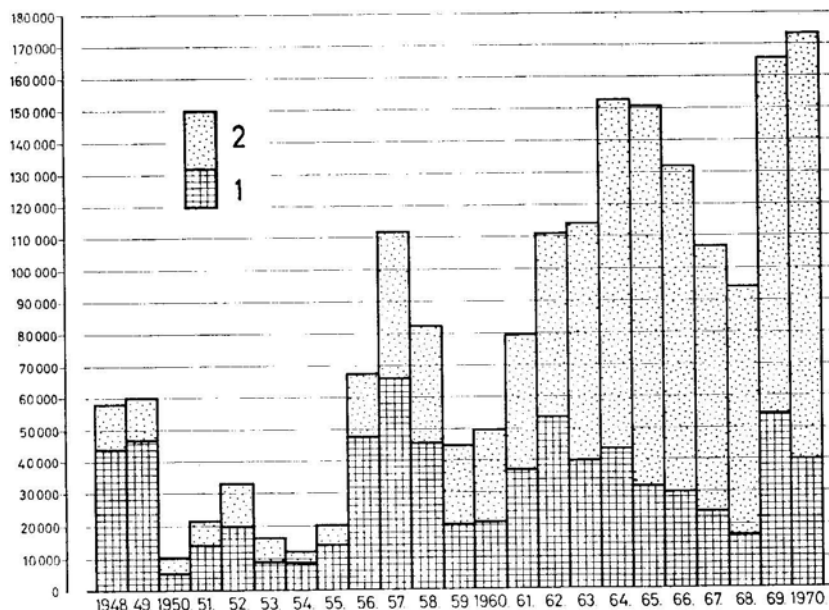
Tab. 6: La part des travailleurs étrangers régulièrement introduits et régularisés ultérieurement dans l'ensemble des travailleurs étrangers entrés chaque année de 1948 à 1970

Tab. 6: Share of regularly immigrated (introduced) and subsequently regulated foreign workers among the total number of immigrants for each year from 1948 to 1970

Godina.	% svih useljenih		Godina.	% svih useljenih	
	uvedeni	regulirani		uvedeni	regulirani
1948.	74	26	1959.	47	53
1949.	78	22	1960.	47	53
1950.	52	48	1961.	54	46
1951.	66	34	1962.	52	48
1952.	60	40	1963.	39	61
1953.	52	48	1964.	31	39
1954.	64	36	1965.	21	79
1955.	70	30	1966.	23	77
1956.	72	28	1967.	21	79
1957.	50	50	1968.	18	82
1958.	55	45	1969.	32	68

* Izvor: Bideberry P., Bilan du vingt années d'immigration 1946—1966, La Revue Française des Affaires Sociales, 1968, No 2, Paris.

Karakterističan je proces sve manjeg udjela uvedenih a sve većeg udjela reguliranih. To pokazuje relativnu neefikasnost vlasti i službenih imigracijskih služba da spriječe »divlje« useljavanje radne snage, osobito iz zemalja koje nemaju odgovarajuću službu emigracije i gdje je pritisak iz mnogovrsnih uzroka za iseljavanje i prebjegavanje posljednjih godina veoma velik (Portugal, Španjolska i neke afričke frankofonske zemlje). Jači zaokret osjeća se tek od 1969. g. kada je Francuska najavila čvršći stav prema »klandestinima«.

Sl. 2. Kretanje broja doseljenih stranih radnika u Francusku 1948—1970. g.
1. uvedeni; 2. naknadno regulirani

Graph. 2. Le nombre des travailleurs étrangers entrés en France de 1948 à 1970:
1. introduits, 2. ultérieurement régularisés

Fig. 2. Trend of the number of foreign workers immigrated into France from 1948 to 1970:
1. introduced, 2. subsequently regulated

Potreba zemlje i stanovitih javnih i privatnih grana djelatnosti prisiljava službene organe da naknadno reguliraju status stranih radnika koji su se zaposlili na svoju ruku uz pomoć poslodavca. To osobito čine u građevinarstvu, metalurgiji, rudarstvu te privatnom zanatstvu i u različitom poduzetništvu. Među onima koji su najbrojniji kao ilegalni uljezi stoje Španjolci i Portugalci (tab. 7). To potvrđuju raspoloživi podaci, osobito ako ih usporedimo u postotku s onima koji su navedeni za strane radnike u cijelosti, te prema Jugoslavenima koji posljednjih godina ulaze sve više kanalima službenih misija za regrutiranje (sl. 3).

Tab 7: Broj i udio uvedenih i naknadno reguliranih španjolskih, portugalskih i jugoslavenskih radnika u Francusku 1967—1970. g.*

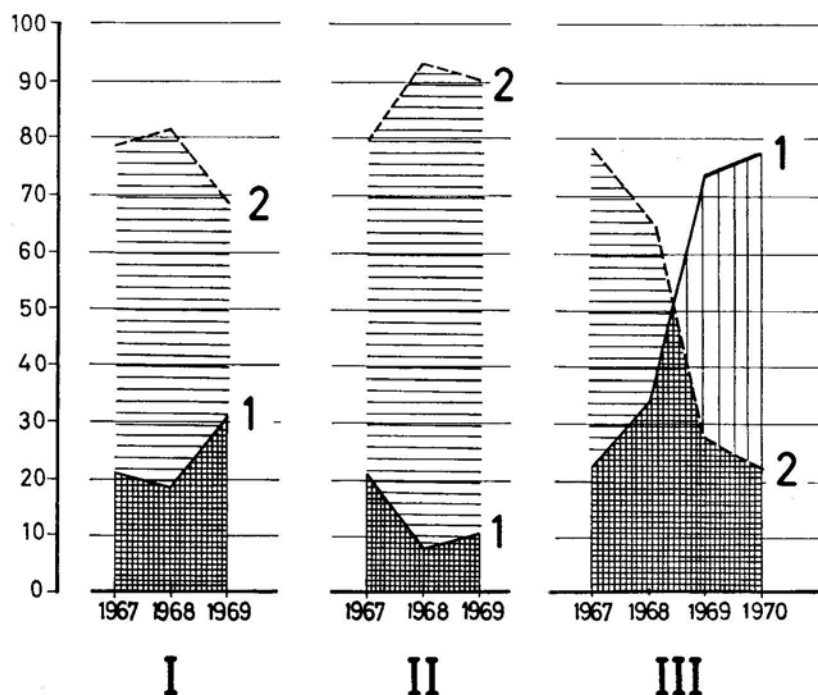
Tab. 7: Le taux et la proportion des travailleurs introduits et régularisés espagnols, portugais et yougoslaves en France de 1967 à 1970

Tab. 7: Number and percentage of introduced and subsequently regulated Spanish, Portuguese and Yugoslav workers in France 1967—1970

Godina	Španjolci			Portugalski			Jugoslaveni		
	Uvedeni	Naknadno regulir.	Ukupno	Uvedeni	Naknadno regulir.	Ukupno	Uvedeni	Naknadno regulir.	Ukupno
1967.	br. 5 201	17 420	22 621	7 479	27 285	34 764	2 151	7 520	9 671
	% 22,9	77,1	100,0	21,5	78,5	100,0	22,5	77,8	100,0
1968.	br. 5 245	14 087	19 332	1 783	29 085	30 868	2 702	5 251	7 953
	% 27,1	72,9	100,0	5,7	94,3	100,0	33,9	66,1	100,0
1969.	br. 13 686	10 161	23 847	8 089	72 740	80 829	8 401	2 869	11 270
	% 57,3	42,7	100,0	10,0	90,0	100,0	74,5	25,5	100,0
1970.	br. 9 623	6 115	15 738	8 663	79 971	88 634	8 207	1 432	10 639
	% 61,1	38,9	100,0	9,8	90,2	100,0	77,1	22,9	100,0
1967—1970.	br. 33 755	47 783	81 538	26 014	209 081	235 095	21 461	17 072	39 533
	% 41,4	58,6	100,0	11,1	88,9	100,0	54,3	45,7	100,0

* Izvor: Office National d'immigration, Statistiques de l'immigration, Années 1967, 1968, 1969. et 1970.

Posljedica neuskladene politike i stvarnih potreba u mnogim djelatnostima francuskoga gospodarstva jeste socijalno stanje mnogih radnika koji nisu ni zbrinuti ni smješteni na odgovarajući način. Zbog toga posljednjih nekoliko godina, kada je nerazmjer između uvedenih i reguliranih porastao u korist reguliranih, uz koje su još i mnogi »divlji«, umnožila su se naselja bez ikakvih elemenata normalnog stanovanja (»Bidonvilles«) na rubu gradova i industrijskih aglomeracija (Pariz, Lyon, Lille i dr.). Ubrzana pojava i rast takvih naselja od 1963—1966 g. uglavnom s portugalskim i afričkim radnicima, prisilila je vlasti da se ozbiljno zabrinu i da provedu stroži nadzor nad useljavanjem uz istovremeno nastojanje da se odvoji više sredstava i stavi na raspolaganje tzv. socijalnom fondu za izgradnju radničkih stambenih domova (»Les foyers«).

Sl. 3. Udio uvedenih i naknadno reguliranih stranih radnika u Francuskoj 1967—1970. g.

I svi strani radnici; II Portugalci; III radnici iz Jugoslavije: 1. uvedeni; 2. naknadno regulirani

Graph. 3. La proportion des travailleurs introduits et ultérieurement régularisés en France de 1967—1970:

I Total des travailleurs étrangers, II Portugais, III Yougoslaves: 1: introduits; 2. régularisés

Fig. 3. Percentage of the introduced and subsequently regulated foreign workers in France from 1967—1970:

I all foreign workers, II Portuguese, III workers from Yugoslavia: 1. introduced, 2. subsequently regulated

Strano stanovništvo u Francuskoj po zemljama porijekla. Ovaj podatak, koji se može dobiti iz prethodnih rezultata (25% uzorak) popisa stanovništva od 1. III 1968, te statistike Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP), što se objavljuje svake godine sa stanjem na dan 31. XII, upućuje na približan broj stranih radnika i članova njihovih porodica u najnovije doba (tab. 8, sl. 4).

T a b. 8: Broj stranih radnika obuhvaćenih Popisom stanovništva 1968. g. i statistikom Ministarstva unutrašnjih poslova krajem 1968, 1969. i 1970. g. prema zemljama porijekla

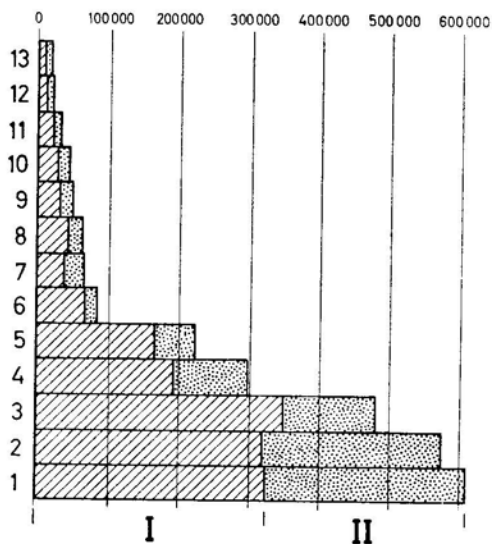
T a b. 8: Les travailleurs étrangers d'après le recensement de la population de 1960 et les statistiques du Ministère des Affaires Intérieures à la fin des années 1968, 1969 et 1970 selon les pays d'origine.

T a b. 8: Number of foreign workers included in the 1968 census, and statistics of the Ministry of Interior Affairs for ends of 1968, 1969, and 1970 according to country of origin

Zemlja porijekla	Popis 1. III 1968.	31. XII		Razlika između 31. XII 1968. i 31. XII 1969. + ili -	31. XII 1970.
		1968.	1969.		
Njemačka	43 724	43 644	42 814	- 830	41 777
Belgija	65 224	71 667	67 878	- 3 789	65 508
Vel. Britanija	18 312	21 799	21 810	+ 11	21 932
Grčka	9 916	10 885	10 429	- 456	10 190
Nizozemska	9 792	10 047	10 117	+ 70	9 664
Poljska	131 668	118 552	113 132	- 5 420	107 369
Portugal	296 448	367 284	479 665	+ 112 381	607 069
Španjolska	607 184	616 129	616 750	+ 621	601 095
Švicarska	31 048	33 940	33 752	- 188	32 154
Italija	571 684	632 080	611 915	- 20 165	592 787
Turska	7 628	7 162	8 807	+ 1 645	15 027
Jugoslavija	47 554	43 338	51 629	+ 8 291	56 691
Maroko	84 236	119 521	143 397	+ 23 876	170 835
Tunis	61 028	73 261	89 181	+ 15 920	96 821
Vijetnam	9 784	9 620	9 843	+ 223	9 709
SAD	15 748	17 385	17 034	- 351	19 456
Ostale (svaka manje od 5000) osim Alžira*	610 120**	94 719	69 659	- 25 060	71 450
Raseljena lica		137 708	116 129	- 21 579	111 607
U k u p n o	2 621 088	2 428 741	2 513 941	+ 85 200	2 641 141

* Pod »ostali« registrirane su 84 zemlje porijekla; najzastupljenije su Češkoslovačka (4 943) i Libanon (4 587).

** Od toga je samo Alžir 473 812, a sve ostale zemlje 136 308 (ekvatorijalna Afrika imaju 55 000, koji nisu tu uračunati. Prema tome sveukupno 1969. g: 3 177 404).

Sl. 4. Strano stanovništvo Francuske u popisu stanovništva 1968. g. prema spolu i zemljama porijekla
I muškarci; II žene
1. Španjolska; 2. Italija; 3. Alžir; 4. Portugal; 5. Poljska; 6. Maroko; 7. Belgija; 8. Tunis; 9. Jugoslavija; 10. Njemačka; 11. Švicarska; 12. Velika Britanija i 13. SAD

Graph. 4. La population étrangère en France d'après le recensement de 1968 selon le sexe et les pays d'origine:
I hommes; II femmes
1. Espagne 2. Italie 3. Algérie 4. Portugal 5. Pologne 6. Maroc 7. Belgique 8. Tunisie 9. Yougoslavie 10. Allemagne 11. Suisse 12. Grande Bretagne 13. Etats Unis d'Amérique

Fig. 4. Foreign population of France in the 1968 census according to sex and countries of origin:
I Masculin; II Feminin
1. Spain, 2. Italy, 3. Algiers, 4. Portugal, 5. Poland, 6. Morocco, 7. Belgium, 8. Tunisia, 9. Yugoslavia, 10. Germany, 11. Switzerland, 12. Great Britain and 13. USA.

Što se tiče Jugoslavena (u smislu državljanstva), spomenut ćemo da je ONI uveo svojim kanalima u 1969. g. 11 270 radnika i 1 987 članova njihovih porodica ili ukupno 13 258. Da nije bilo odljeva, bilo bi ih ukupno 31. XII 1969. g. 56 596. Međutim, ustanovljeno ih je samo 51 629, što znači manjak od 4 967 ili 38 % od useljenih u 1969. g. Na osnovi toga i još nekih vjerojatnosti, može se procijeniti kretanje odnosa useljenih (za koji podaci postoje) i iseljenih (za koje nema podataka) te tako doći do pretpostavke da blizu polovine zahvaća povratna struja (tab. 9).

Tab. 9: Usporedba broja doseljenog i stvarno prisutnog stranog stanovništva i Jugoslavena (bilans migracije) 1946—1968. g.

Tab. 9: Comparaison de la population étrangère introduits et celle effectivement présente et des Yougoslaves (bilan migratioire) 1946—1968

Tab. 9: Comparison of the number of immigrated and really present foreign population and the Yugoslavs (balance of migrations) 1946—1968

	Svi stranci	Jugoslavenski državljani
Broj 1. 3. 1946.	1 744 000	20 856
Doseljeni od 1. 3. 1946—1. 3. 1968.	3 833 000	60 666
Trebalo biti 1. 3. 1968.	5 577 000	81 524
Bilo 1. 3. 1968.	2 709 000	47 544
Manjak naturalizirani ili iselili)	2 868 000	33 980

Od manjka je naturaliziranih bilo 1. III 1946.—1. III 1968. g. 467 000 ili 26,8 % svih stranaca iz 1. III 1946. g., dok se repatriralo ili drugdje iselilo iz Francuske 2 401 000 ili 62,6% svih useljenih u razdoblju 1946—1968. g.

Manjak Jugoslavena koji iznosi 33 980 predstavlja 56,0 % svih naših državljana koji su bili uselili u Francusku u razdoblju 1946—1968. g. Međutim, nije poznato koliko ih je od toga naturaliziranih, koliko repatriranih i koliko iseljenih u druge zemlje jer se posebno u statistici ne iskazuje zbog relativno malog udjela u ukupnom stanovništvu Francuske. U svakom slučaju i ovaj račun pokazuje da je repatriacijom ili iseljenjem iz Francuske uopće zahvaćena otprilike polovina useljenih. Još jedan račun to potvrđuje. On pokazuje ovakvo kretanje Jugoslavena u Francuskoj: uselilo 1946—1969. g. 83 529, 1. I 1970: trebalo biti 20 858 + 83 529 = 104 387, bilo 1. I 1970. g. 51 629; dakle iskazao se manjak od 104 387 — 51 629 = 52 758 osoba ili 50,0 % svih useljenih Jugoslavena u Francusku 1946—1969. g.²⁷

U razdoblju 31. XII 1969—31. XII 1970. odnos je bio: 51 629 (1969) i 56 699 (1970), tj. povećanje od 5 062, dok je u istom razdoblju posredstvom ONI uselilo u Francusku 10 639 radnika iz SFRJ. Znači da ih je u isto doba 5 577 napustilo Francusku. Iz podataka od 1966. do 1970. vidi se, dakle, da Francusku napusti svake godine otprilike 53% od broja Jugoslavena koji su u istom razdoblju ušli u Francusku.

Geografski razmještaj po dolasku u Francusku. Zanimljiv je teritorijalni raspored jer upućuje na krajeve koji trebaju radnu snagu i na koje, manje ili više, strana radna snaga vrši stanoviti pritisak (tab. 10).

Pariški departmani (grad i okolica) stoje daleko ispred svih drugih departmana u Francuskoj po svojoj privlačnosti i koncentraciji stranih radnika i stranaca uopće. Od ukupno 2 034 125 stranih radnika useljenih u razdoblju 1946—1970. g., na sam Pariz i njegovu užu okolicu otpada 482 198. Zatim dolazi kraj uz rijeku Moselle (metalurški bazen), pa Sjever (rudarski bazen Norda), te Lyonski kraj (razna industrija) i dijelovi agrarno-industrijskog i turističkog juga. Međutim, taj je raspored prvobitan i pokazuje kamo je radna snaga u svoje vrijeme bila upućivana preko ONI-a. Kasnija stanja, osobito ono ustanovljeno posljednjim popisom stanovništva 1968. g., pokazuje znatnu prostornu pokretljivost strane radne snage koja se sve jače koncentrira u urbano-industrijskim centrima, iznad svega u pariškoj regiji.

Razmještaj svih stranaca u Francuskoj prema popisu od 1. III 1968. g. vidi se iz tab. 12 i 13 (Razmještaj stranaca u Francuskoj po regijama).

²⁷ Račun, tj. procjena migracijskog salda od početka 1946. do zaključno 1968. iznosila je 3 000 000. Odbiju li se prva dva mjeseca za 1966. g. i deset posljednjih mjeseci za 1968. kao što je ovdje učinjeno, onda izlazi da je ova procjena stranog priliva manja, jer nisu uračunati alžirski Francuzi-povratnici (1 000 000) niti naturalizirani stranci (500 000). Međutim, uzmu li se te dvije vrijednosti kao dio migracijskog bilansa, onda se računi slažu, tj.:

1 000 000	(1. III 1946.—1. III 1968.)
+ 1 000 000	(alžirski Francuzi)
+ 500 000	(naturalizirani)
2 500 000	
+ 500 000	(dio koji otpada na I—II mjes. 1946. i III—XII mj. 1968.)
3 000 000	

Tab. 10: Useljavanje strane radne snage u Francusku po departmanima*

Tab. 10: La main d'oeuvre étrangère introduite en France par départements

Tab. 10: Immigration of foreign labour into France, by regions

Red. broj	D e p a r t m a n	Ukupno	
		1970.	1946—1970.
1.	Ain	2 977	27 086
2.	Aisne	1 563	12 070
3.	Allier	—	7 248
4.	Alpes, Basses-	386	6 861
5.	Alpes, Hautes-	124	5 181
6.	Alpes-Maritimes	4 350	35 583
7.	Ardèche	739	5 374
8.	Ardennes	803	13 066
9.	Ariège	530	10 036
10.	Aube	1 676	12 497
11.	Aude	501	7 090
12.	Aveyron	877	11 868
13.	Bouches-du-Rhône	3 493	38 308
14.	Calvados	851	4 053
15.	Cantal	278	2 492
16.	Charente	553	2 976
17.	Charente-Maritime	774	3 083
18.	Cher	1 286	8 210
19.	Corrèze	—	7 174
20.	Corse	4 117	33 092
21.	Côte-d'Or	3 400	20 259
22.	Côtes-du-Nord	178	1 243
23.	Creuse	323	3 333
24.	Dordogne	2 183	5 813
25.	Doubs	2 859	27 619
26.	Drôme	1 040	12 391
27.	Eure	995	6 013
29.	Eure-et-Loire	2 176	9 199
29.	Finistère	437	2 933
30.	Gard	1 664	18 481
31.	Garonne, Haute-	1 953	16 742
32.	Gers	258	4 445
33.	Gironde	2 792	22 735
34.	Hérault	2 984	24 416
35.	Ille-et-Vilaine	565	2 287
36.	Indre	169	2 167
37.	Indre-et-Loire	1 474	9 729
38.	Isère	3 681	46 054
39.	Jura	874	6 935
40.	Landes	1 106	6 281
41.	Loire-et-Cher	772	4 920
42.	Loire	2 289	26 980
43.	Loire, Haute	969	4 005
44.	Loire-Atlantique	1 445	3 797
45.	Loiret	2 131	18 202
46.	Lot	448	5 238
47.	Lot-et-Garonne	734	6 411
48.	Lozère	410	4 486
49.	Marne-et-Loire	850	2 936
50.	Manche	74	1 349
51.	Marne	2 351	16 211
42.	Marne, Haute-	729	7 199
53.	Mayenne	136	783
54.	Meurthe-et-Moselle	2 957	42 610
55.	Meuse	536	8 398

Red. broj	D e p a r t m a n	Ukupno				
		1970.	1946—1970.			
56.	Morbihan	109	760			
57.	Moselle	3 798	115 223			
58.	Nièvre	655	5 876			
59.	Nord	6 587	108 586			
60.	Oise	2 280	18 045			
61.	Orne	706	3 476			
62.	Pas-de-Calais	886	24 222			
63.	Puy-de-Dôme	3 343	30 565			
64.	Pyrénées, Basses-	2 075	21 353			
65.	Pyrénées, Hautes-	556	11 072			
66.	Pyrénées, Orientales	778	11 710			
67.	Rhin, Bas-	4 867	37 292			
68.	Rhin, Haut-	3 756	31 729			
69.	Rhône	3 911	54 731			
70.	Saône, Haute-	1 213	7 506			
71.	Saône-et-Loire	1 870	26 320			
72.	Sarthe	890	4 403			
73.	Savoire	918	27 868			
74.	Savoie, Haute-	2 678	30 033			
75.	Seine, Paris	37 801	364 341			
76.	Seine-Maritime	2 888	14 311			
77.	Seine-et-Marne	4 905	33 386			
78.	Seine-et-Oise	15 429	97 205			
	Yvelines	770	17 331			
79.	Sèvres, Deux-	1 480	3 774			
80.	Somme	801	7 334			
81.	Tarn	216	6 763			
82.	Tarn-et-Garonne	1 558	5 745			
83.	Var	—	15 495			
84.	Vaucluse	1 102	15 728			
85.	Vendée	105	570			
86.	Vienne	660	1 919			
87.	Vienne, Haute-	690	3 555			
88.	Vosges	2 207	23 937			
89.	Yonne	1 593	10 990			
90.	Belfort (Territ.)	1 005	5 351			
	Hors France (T. M.)	—	2 479			
	Dep. Seine prekršten 1967. u Paris (grad)					
	Dep. Seine et Oise prekršten 1967. u Yvelines					
Novi departmani 1967.						
		1967.	1968.	1969.	1970.	1967—1970.
91.	Essonne	1 965	2 144	4 355	4 206	16 670
92.	Haute-de-Seine	7 470	7 154	9 208	15 448	39 280
93.	Seine-St.-Denis	4 165	3 438	5 185	12 768	25 466
94.	Val-de-Marne	3 964	3 849	6 368	15 726	29 907
95.	Val-d'Oise	1 677	1 478	2 775	5 137	11 067
	Nisu proventilirani (prošli) kroz departmane					901
Sveukupno					242 087	2 034 125
Prosječno godišnje					242 087	84 755

* Izvor: Bideberry P. Bilan de vingt années d'immigration O N I, Statistiques de l'immigration 1967—1970.

Tab. 11: Useljeni strani radnici u Francusku prema regionalnom odredištu boravka i rada 1967—1969. g.*

Tab. 11: Les travailleurs étrangers introduits en France selon le lieu du travail et le domicile régional 1967—1969

Tab. 11: Foreign workers immigrated into France according to their regional destination of stay and work 1967—1969

Region	Svi strani radnici		Jugoslaveni		% od svih stranih radnika						
	1967.	1968.	1967.	1968.							
1. Alsace	2 218	2 359	5 195	6 522	16 294	197	195	514	906	3,1	9,3
2. Aquitaine	3 082	2 828	4 866	4 176	14 952	25	18	51	94	0,3	0,9
3. Auvergne	3 100	2 913	5 753	5 598	17 364	363	368	349	1 080	3,7	9,2
4. Bourgogne	2 989	2 951	6 401	5 718	18 059	242	253	594	1 089	3,7	8,8
5. Bretagne	477	550	1 131	658	2 816	70	36	70	176	0,6	8,2
6. Centre	3 208	2 606	6 774	6 622	19 210	340	340	762	1 445	5,0	11,5
7. Champagne	1 892	1 793	5 239	3 905	12 829	161	146	311	618	2,1	6,9
8. Franche-Comté	2 570	1 964	5 796	5 982	10 042	505	510	1 399	2 414	8,3	24,0
9. Languedoc-Roussillon	3 008	2 640	3 958	3 213	12 819	43	63	37	143	0,4	1,5
10. Limousin	871	876	1 750	1 583	5 080	39	78	139	256	0,8	7,3
11. Lorraine	3 748	3 435	10 557	10 519	28 259	348	547	1 241	2 136	7,3	12,0
12. Midi-Pyrénées	3 961	3 692	4 932	4 117	16 702	83	43	90	216	0,7	1,7
13. Nord	4 626	2 810	6 396	6 891	20 723	140	59	139	338	1,1	2,4
14. Basse-Normandie	479	604	1 068	1 045	3 196	34	24	108	166	0,5	7,7
15. Haute-Normandie	1 260	982	2 627	2 838	7 707	104	111	186	401	1,3	8,2
16. Pay de la Loire	994	889	2 892	2 082	6 857	109	74	284	467	1,6	9,8
17. Picardie	2 249	1 958	4 173	4 197	12 777	180	199	331	710	2,4	8,3
18. Poitou-Charantes	834	1 011	1 904	1 549	5 298	29	13	69	111	0,3	3,0
19. Provence-Côte d'Azur-Corse	6 378	5 466	10 930	10 661	33 435	202	139	272	613	2,1	2,7
20. Région Parisienne	47 393	42 343	58 295	68 286	216 617	5 830	4 101	3 015	12 946	44,8	8,7
21. Rhône-Alpes	12 103	8 526	17 163	18 081	55 873	623	636	1 309	2 568	8,8	6,8
Izvan metropole	393	239	2	—	634	1	—	—	—	—	—
Ukupno	107 833	93 165	167 802	174 243	543 043	9 671	7 953	11 270	28 894	100,0	7,8

* Izvor: ONI

T a b. 12: Razmjestaž Francuza i stranaca u Francuskoj po regijama*

T a b. 12: Repartition des Français et des étrangers par régions

T a b. 12: Distribution of the French and foreigners in France by regions

Red. br.	Regija	Ukupno	Francuzi	Stranci		Jugoslaveni	
				Aps.	%	Aps.	% svih stranaca
1.	Pariška regija	9 234 856	8 417 028	817 828	8,9	25 256	3,0
2.	Šampanja	1 279 376	1 228 848	50 528	3,9	912	1,8
3.	Pikardija	1 578 500	1 525 056	53 444	3,4	1 148	2,1
4.	Gornja Normandija	1 493 028	1 464 332	28 696	1,9	592	2,0
5.	Centar	1 989 560	1 932 244	57 316	2,9	1 428	2,4
6.	Donja Normandija	1 257 396	1 246 276	11 120	0,9	256	2,3
7.	Burgonja	1 501 372	1 439 592	61 780	4,1	1 044	1,6
8.	Nord	3 809 280	3 625 580	183 700	4,8	1 724	0,9
9.	Lorena	2 269 760	2 094 412	175 348	7,7	3 820	2,1
10.	Alzas	1 413 016	1 347 576	65 440	4,6	2 156	3,2
11.	Franche-Comté	991 396	947 620	43 776	4,5	1 072	2,4
12.	Kraj Loire	2 574 004	2 560 136	13 868	0,5	228	1,6
13.	Bretanja	2 464 684	2 456 908	7 776	0,3	148	1,9
14.	Poitou-Charante	1 482 236	1 468 652	13 584	0,9	208	1,5
15.	Akvitanija	2 455 708	2 353 656	102 052	4,2	304	0,2
16.	Midi-Pyrénées	2 183 072	2 070 784	112 288	5,1	236	0,2
17.	Limousin	734 524	721 648	12 876	1,8	96	0,7
18.	Rhône-Alpes	4 411 532	4 085 288	326 244	7,4	2 764	0,8
19.	Auvergne	1 309 188	1 264 212	44 976	3,4	668	1,4
20.	Languedoc-Roussillon	1 706 732	1 559 384	147 348	8,6	224	0,1
21.	Provansa-Azurna obala	3 305 556	3 032 216	273 340	8,3	3 020	1,1
22.	Korzika	209 780	192 020	17 760	8,5	240	1,3
UKUPNO		49 654 556	45 625 668	2 621 088	5,3	47 544	1,8

* Izvor: Popis 1. III 1968, sonda 25%

Stranci su u Pariškoj regiji apsolutno i relativno najbrojniji (817 828 ili 8,9 % svih stanovnika regije odnosno 31 % svih stranaca u Francuskoj na dan popisa). Svaki treći stranac živi dakle u pariškoj regiji. U departmanu Moselle useljeno je u razdoblju 1946—1970. g. ukupno 115 223 stranih radnika ili 5,7 % svih, u departman Nord 108 586 ili 5,0 % i u departman Isère 46 054 strana radnika ili 2,3 % svih stranih radnika koji su uselili u Francusku u razdoblju 1946—1970. g. Pariška regija i spomenuta tri departmana okupili su 45,4 % svih stranih radnika. To je sasvim razumljivo, ima li se na umu kompleksnost pariške regije te metalurško značenje Moselle, rudarsko značenje Norda i turističko značenje područja Isère u Alpama, koje su ranije izgubile mnogo vlastite radne snage. Proces koncentracije je očit i jak. To upućuje na nejednaku razvijenost i različitu stopu daljnjeg razvijanja pojedinih dijelova Francuske.

Novije useljavanje (1967—1970) ne pokazuje bitno drukčiji udio pojedinih regija (tab. 11, (sl. 5 i 6). I dalje predvodi pariška regija (216 617 ili 40 % svih stranih radnika koji su ušli u Francusku u razdoblju 1967—1970). Zatim slijede regija Rhône-Alpe (55 873 ili 10,3%), Provansa i Azurna obala (33 435 ili 6,2 %); Lorraine (28 258 ili 5,2 %), Nord (20 723 ili 3,8 %) i dr. Regije najslabije privlačnosti i vjerojatno najmanjih potreba za uvezenom radnom snagom, kao i prije, su Bretanja, Limousin, Donja Normandija, Pay-de la Loire i Gornja Normandija. To su najslabije industrijalizirana područja Francuske. Spomenuti odnosi vrijede uglavnom i za radnike iz Jugoslavije, doseljene u istom razdoblju (1967—1970).

Tab. 13: Razmještaj domaćeg i stranog aktivnog stanovništva u Francuskoj po regijama i aktivnosti*

Tab. 13: Repartition de la population active et étrangère en France selon des régions et activité professionnelle

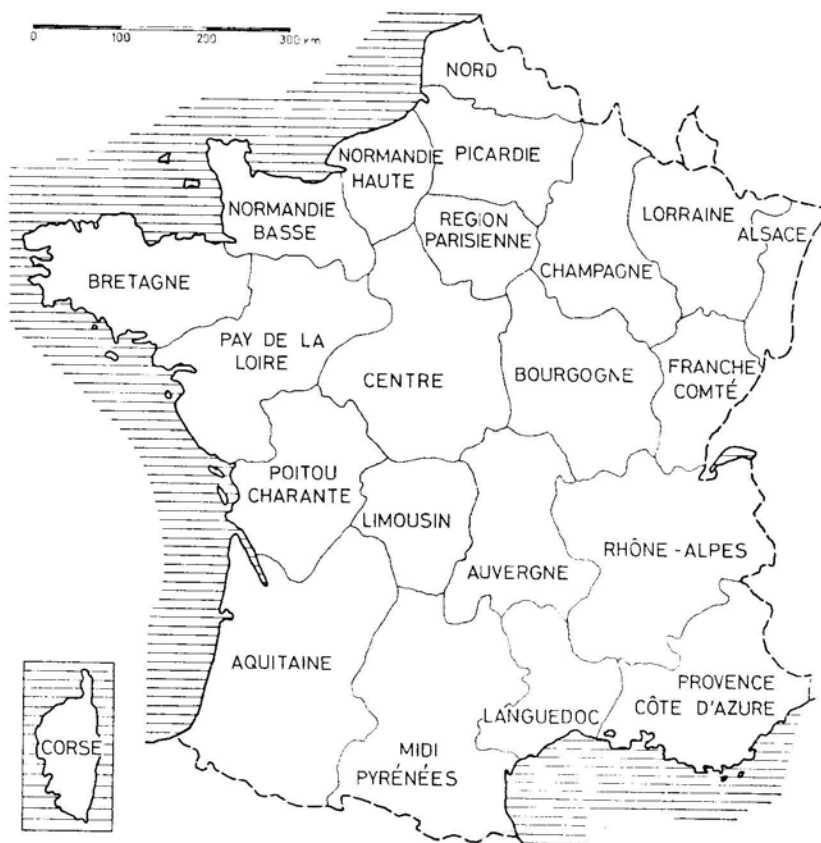
Tab. 13: Distribution of domestic and foreign active population in France by regions and activities

Red. br.	Regija	Ukupno	Francuzi	Stranci**	Jugoslaveni	
					Ukupno	Aktivni
1.	Pariška regija	4 397 364	3 929 328	468 036	25 256	12 064
2.	Šampanja	515 292	489 508	25 784	912	472
3.	Pikardija	613 476	587 540	25 936	1 148	472
4.	Gornja Normandija	622 540	606 612	15 928	597	316
5.	Centar	827 320	798 028	29 292	1 428	724
6.	Donja Normandija	539 300	533 712	5 588	256	112
7.	Burgonja	595 776	566 940	28 836	1 044	488
8.	Nord	1 372 544	1 299 664	72 880	1 724	680
9.	Lorena	852 036	777 004	75 032	3 820	1 536
10.	Alzas	566 716	532 452	34 264	2 156	1 004
11.	Franche-Comté	399 428	377 764	21 664	1 072	740
12.	Kraj Loire	1 063 928	1 056 856	7 072	228	128
13.	Bretanja	1 007 656	1 003 364	4 292	148	96
14.	Poitou-Charante	576 160	569 496	6 664	208	128
15.	Akvitanija	995 576	950 336	42 240	304	160
16.	Midi-Pyrénées	843 236	795 588	47 648	236	136
17.	Limousin	312 464	306 452	6 012	96	60
18.	Rhone-Alpes	1 854 940	1 706 824	148 116	2 764	1 268
19.	Auvergne	535 352	513 960	21 392	668	432
20.	Languedoc-Roussillon	593 256	541 400	51 856	224	84
21.	Provansa-Azurna obala	1 250 236	1 134 652	115 584	3 020	1 372
22.	Korzika	63 380	52 160	11 220	240	0
UKUPNO		20 397 976	19 129 640	1 268 336	47 544	22 604

* Izvor: Popis 1. III 1968, sonda 25%

** Stranci općeg režima (bez onih iz zemalja članica ZET-a, Alžiraca, političkih prebjega, apatrida i Afrikanaca iz zemalja koje su nekoć bile pod francuskim suverenitetom).

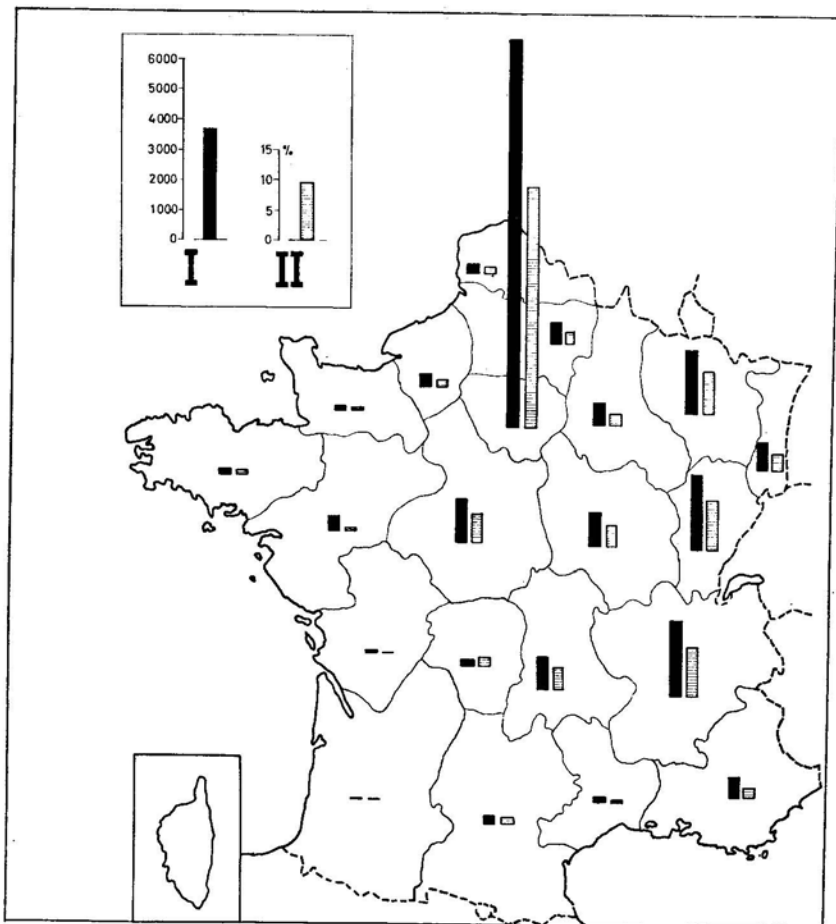
Geografski razmještaj stranaca na osnovi popisa 1. III 1968. i udio u ukupnom broju stanovnika pojedine regije pokazuje, kako je već spomenuto, najveću koncentraciju stranaca u pariškoj regiji (817 828 ili 8,9 % stanovništva regije; tab. 12), zatim dolazi regija Rhône-Alpe (326 244 ili 7,4 % njezina stanovništva), pa Provansa i Azurna obala (273 340 ili 8,3 % stanovnika te regije), te industrijske regije istoka (175 348 ili 7,7 %) i rudarska regija sjevera (183 700 ili 4,8 %). Od ostalih regija značajniji broj stranog stanovništva imaju Languedoc-Roussillon (147 348 ili 8,6 % njihova stanovništva), Midi-Pyrénées (112 288 ili 5,1 %) i Akvitanija (102 052 ili 4,2 %). Ostale regije znatno zaostaju u apsolutnom broju i udjelu stranaca. Među potonjim najviše ih je u Alzasu (65 440 ili 4,6% njegova stanovništva).

Sl. 5. Regije Francuske
Graph. 5. Régions de la France
Fig. 5. Regions of France

Na osnovi gospodarske grane djelatnosti u kojoj rade aktivni stranci, opaža se karakteristična diferencijacija stanovitih regija (tab. 13). U Provansi, Azurnoj obali i Languedoc-Roussillonu glavnina stranih radnika (Španjolci najvećma) rade u poljoprivredi; u pariškoj regiji, Rhône-Alpe i Franche-Comté glavnina radi u industriji strojeva i preradi metala; u

pariškoj regiji, Rhône-Alpe, Azurna obala i Provansa glavina je u građevinarstvu i javnim radovima kao i glavina onih stranaca koji su zaposleni u kućnim i komunalnim uslugama. U tim gospodarskim granama, što su upravo spomenute, djeluje oko 70 % svih aktivnih stranaca u Francuskoj. To su dakle čvorišne gospodarske grane koje trebaju stranu radnu snagu. Na sve ostale grane djelatnosti otpada prema tome samo 30 % svih aktivnih stranaca u toj zemlji (tab. 14).

Sl. 6. Strani radnici doseljeni u Francusku 1967—1969. g. prema regiji useljenja:

I broj svih stranih radnika; II udio (%) radnika iz Jugoslavije među svim stranim radnicima

Graph. 6. Les travailleurs étrangers introduits en France en 1967—1970 selon les régions:

I. total des travailleurs étrangers, II. pourcentage des travailleurs yougoslaves parmi l'ensemble des travailleurs étrangers

Fig. 6. Foreign workers immigrated into France in the 1967—1969 period, according to the region of immigration:

I number of all foreign workers, II percentage of workers from Yugoslavia among all other foreign workers

T a b. 14: Strani radnici u Francuskoj prema udjelu u granama djelatnosti*
 T a b. 14: Les travailleurs étrangers en France selon leur apport à diverses branches d'activité
 T a b. 14: Foreign workers in France according to percentages in various branches of activity

Godina	UKUPNO		Poljoprivreda i šumarstvo		Rudarstvo		Metalurgija i prerada metala		Građevinarstvo i javni radovi		Uslužne i druge djelatnosti	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
1949	58 782	100,0	23 180	39,4	15 704	26,7	2 866	4,8	4 605	7,8	12 427	21,3
1954	12 292	100,0	4 308	35,0	—	—	544	4,4	3 966	32,3	3 474	28,3
1959	44 179	100,0	9 924	22,4	3 434	7,7	6 083	13,7	12 512	28,3	12 226	27,9
1964	153 731	100,0	13 706	8,9	5 454	3,5	22 140	14,4	65 115	42,4	47 316	30,8
1969	167 802	100,0	16 699	9,9	2 826	1,7	24 698	14,7	68 549	40,9	55 030	32,8
1949—1969	1 792 038	100,0	285 064	15,9	101 511	5,7	264 235	14,7	609 789	34,0	532 439	29,7
1970	174 243	100,0	19 488	11,1	2 180	1,3	26 748	15,4	59 969	34,4	65 858	37,8

*Izvor: ONI

T a b. 15: Broj i struktura radnika iz Jugoslavije po regijama Francuske*
 T a b. 15: Répartition régionale des travailleurs Yougoslaves nombre et composition)
 T a b. 15: Number and structure of workers from Yugoslavia in regions of France

Red. br.	Regija	Ukupno	Udio (%) svih Jugoslavena	Udio (%) žena	Udio (%) aktivnih	Udio (%) žena medu aktivnima	Udio (%) po dobnim skupinama						
							17 >	18—24	25—34	35—44	45—54	55—64	65 <
1.	Pariška	25 256	53,1	38,9	73,9	32,0	10,9	15,6	39,8	20,6	6,4	4,2	2,5
2.	Šampanja	912	1,9	33,8	64,9	18,9	14,0	14,5	26,8	12,3	9,6	14,9	7,9
3.	Pikardija	1 148	2,4	34,1	64,8	18,3	13,9	16,0	23,4	16,4	7,3	16,4	6,6
4.	Gornja Normandija	592	1,2	28,4	64,9	15,6	10,8	12,2	29,7	15,6	10,1	14,2	7,4
5.	Centar	1 428	3,0	34,2	69,7	25,3	11,8	16,8	29,4	14,0	10,6	10,4	7,0
6.	Donja Normandija	256	0,5	42,2	59,4	26,3	19,5	14,3	21,1	22,6	9,0	4,5	9,0
7.	Burgonja	1 044	2,1	31,4	59,8	19,2	15,3	12,3	30,3	17,6	6,5	9,6	8,4
8.	Nord	1 724	3,6	40,1	48,9	16,6	16,0	12,8	18,5	14,5	15,3	16,0	6,9
9.	Lorena	3 820	8,0	39,5	47,4	14,1	17,5	10,3	23,0	15,9	9,9	11,4	12,0
10.	Alzas	2 156	4,5	37,8	60,9	22,6	16,0	12,1	25,0	20,0	8,9	10,0	8,0
11.	Franche-Comté	1 072	2,2	22,8	79,5	12,2	8,2	19,8	42,5	12,3	7,8	4,5	4,9
12.	Kraj Loire	228	0,4	33,3	64,9	10,8	10,5	15,8	40,3	15,8	5,3	5,3	7,0
13.	Bretanja	148	0,3	29,7	70,3	7,7	8,1	16,2	40,6	16,2	—	10,8	8,1
14.	Poitou-Charantes	208	0,4	19,2	67,3	8,6	3,8	11,5	28,9	5,8	19,2	13,5	17,3
15.	Akvitanija	304	0,6	28,9	61,8	14,9	13,2	3,9	14,5	17,1	13,1	25,0	13,2
16.	Midi Pyrenées	236	0,4	27,1	62,7	8,1	5,1	11,9	28,8	13,6	6,8	20,3	13,5
17.	Rhona-Alpe	2 674	5,8	38,2	61,9	23,4	16,8	15,8	33,6	17,0	6,2	5,8	4,8
18.	Auvergne	668	1,4	25,7	74,9	12,0	9,6	17,9	36,5	12,0	7,2	11,4	5,4
19.	Languedoc-Roussillon	224	0,4	32,1	50,0	21,4	7,1	10,7	28,6	16,1	14,3	14,3	8,9
20.	Provansa-Azurna obala	3 020	6,3	34,7	58,4	18,8	17,7	11,7	33,6	22,0	5,3	5,7	4,0
21.	Limousin	96	0,2	25,0	75,0	16,7	4,2	8,3	37,5	4,2	12,5	29,2	4,1
22.	Korzika	240	0,5	41,7	83,3	30,0	16,7	25,0	33,3	16,7	—	8,3	—
	UKUPNO	47 544	100,0	37,1	67,5	26,3	12,8	14,6	34,5	18,7	7,4	7,1	4,9

* Izvor: Popis 1. III 1968, 25-postotni uzorak INSEE

Jugoslaveni u Francuskoj 1968. g. Popis stanovništva Francuske 1. III 1968. g. pokazuje na temelju rezultata 25-postotnog uzorka da je tog dana u Francuskoj bilo 47 544 stanovnika jugoslavenskog državljanstva (bez diplomatskih i vojnih lica i onih koji su se zatekli na dan popisa u Francuskoj s pasošem kao turisti kao i oni s ilegalnim boravkom, tj. bez karte boravka i radne knjižice). Od tog ukupnog broja popisom ustanovljenih Jugoslavena 62,9 % su bili muški i 37,1 % žene (tab. 15). Ukupno aktivnih je bilo 67,4 % (stopa aktivnih muških bila je 79,0 %). Znači da je opća i specifična stopa aktivnosti bila znatno iznad one stanovništva Francuske. To je sasvim razumljivo, ima li se na umu da je glavnina tih bila radna snaga koja je došla u zemlju s namjerom da radi i zaradi te da su samo iznimno dovodili svoje porodice (i to samo oni koji su namjeravali ostati dulje ili stalno u inozemstvu i koji su se gospodarski stabilizirali). Podatak o 19 384 domaćinstva od ukupno 47 544 u Jugoslavena, govori da su velika većina bili samci ili samo s bračnim drugom.

Gornju ocjenu potvrđuje i dobni sastav Jugoslavena u Francuskoj. Na one u dobi od 25 do 44 godine života otpadalo je 53 %, na starije od 44 godine samo 19 %, a na mlađe od 25 godina 27 % (vidi tab. 15).

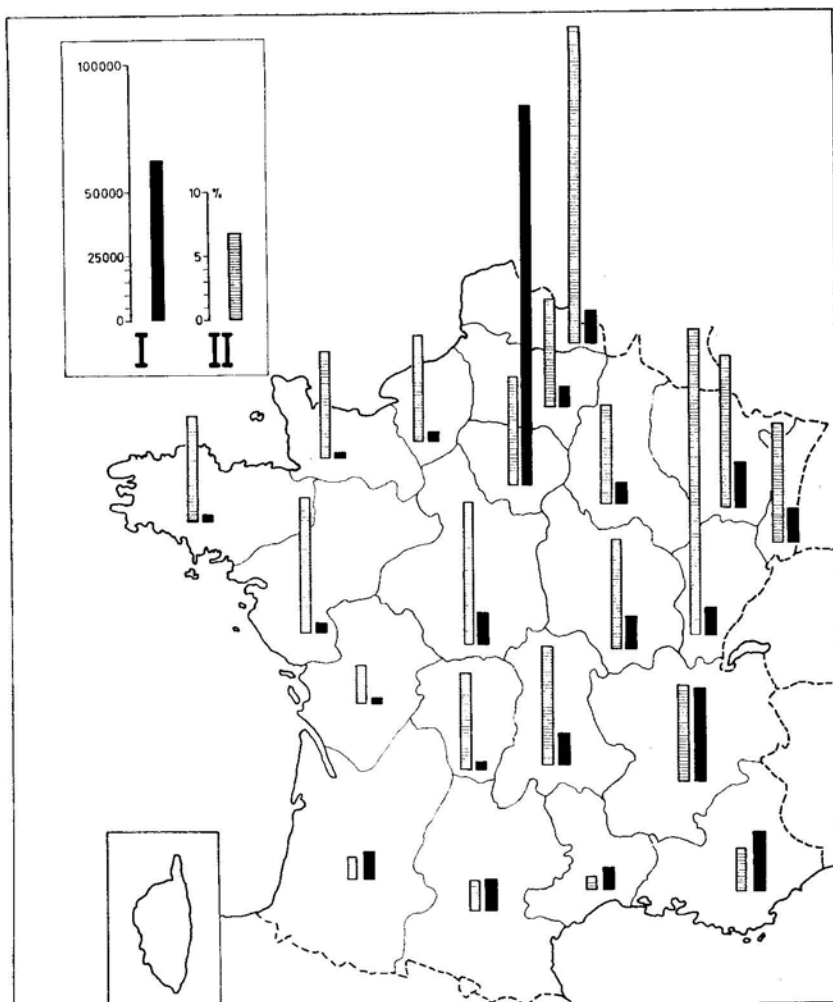
Broj i osnovne strukture radnika iz Jugoslavije koji su otišli u Francusku 1967—1970. g.

U razdoblju 1967—1970. g. otišlo je u Francusku ukupno 39 533 jugoslavenska radnika posredstvom službene mješovite francusko-jugoslavenske komisije (podaci ONI Pariz). To je iznosilo samo 7,9 % od svih stranih radnika, njih 503 510 uvedenih na isti način u Francusku u istom razdoblju.

Prema prvom regionalnom odredištu boravka i rada u Francuskoj od spomenutih 39 533 radnika ili 44,8 % otpadalo ih je na parišku regiju, a 55,2 % na sve ostale regije Francuske (sl. 7). Između potonjih, najveći je broj bio upućen u regiju Rhône-Alpe (8,8 %), u Franche-Comté (8,3 %), u Lorenu (7,3 %), dok je od ostalih 17 regija najviše prihvatila regija Centar (5,0 %). Slični su udjeli i u pogledu svih stranih radnika uvedenih 1967—1970. g.: pariška je regija prihvatila najviše, pa Rhône-Alpe, ali se javlja zatim Provansa, Azurna obala i Lorena de Nord, Midi-Pyrennéji, Burgonja, Auvergne i Akvitanija, gdje su jake struje španjolskih i portugalskih radnika u poljoprivredi i rudarstvu.

Očito je da najviše prihvaćaju stranu pa i našu radnu snagu područja u urbanim i industrijsko-rudarskim aglomeracijama.

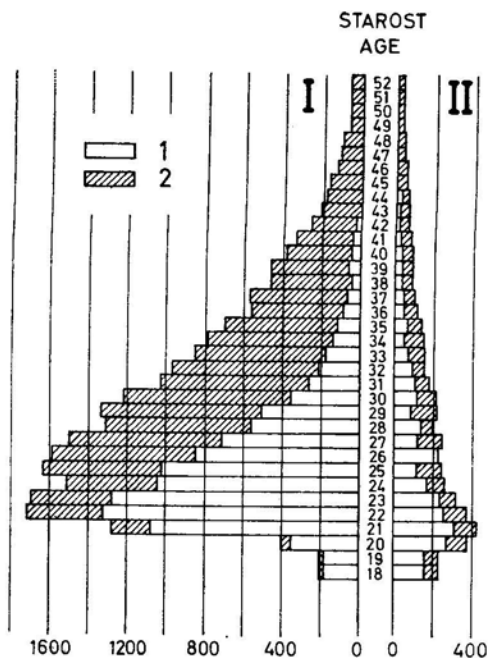
Sastav po dobi. Velika većina radnika iz Jugoslavije su u najjačoj snazi (tab. 16). Na skupinu od 20 do 35 godina života otpada čak 80,4% svih radnika iz Jugoslavije u razdoblju 1967—1969. g. (sl. 8). Na one u dobi od 36 do 50 god. otpada 16,5%, a na starije od 50 godina samo 0,3 % i mlađe od 20 god. jedva 2,6 %. Očito se radi o prijeboru onih najvitalnijih, od kojih se najviše očekuje na radnim mjestima po usiljenom ritmu rada. U poređenju s ostalim stranim radnicima, vide se stanovite razlike, što izlaze iz specifičnosti nekih ostalih zemalja izvoznica radne snage (npr. vojni bje-gunci do 20 god. starosti iz Španjolske i osobito Portugala, koji su došli tajno a kasnije regulirali svoj boravak i rad u Francuskoj).

Sl. 7. Jugoslavenski radnici doseljeni u Francusku 1967—1969. g. prema regiji useljenja:
 I broj radnika iz Jugoslavije; II udio (%) radnika iz Jugoslavije među svim stranim radnicima

Graph. 7. Les travailleurs yougoslaves introduits en France de 1967—1970 selon la région:
 1. Total des travailleurs yougoslaves, II, le pourcentage des travailleurs yougoslaves dans l'ensemble des travailleurs étrangers

Fig. 7. Yugoslav workers immigrated into France in the 1967—1969 period, according to the region of immigration:
 I number of workers from Yugoslavia, II percentage of workers from Yugoslavia among all foreign workers

Sl. 8. Dobna struktura i bračno stanje radnika iz Jugoslavije koji su doselili u Francusku 1967. i 1968. g.
I muškarci; II žene
1. neoženjeni (neudate); 2. oženjeni (udate)

Graph. 8. Les travailleurs yougoslaves introduits en France en 1967 et 1968 selon les groupes d'âge et l'état civil:
I hommes; II femmes
1. célibataires 2. mariés

Fig. 8. Age structure and marital status of workers from Yugoslavia that immigrated into France in 1967 and 1968:
I masculin; II féminin
1. single, 2. married

Tab. 16: Svi strani radnici i radnici iz Jugoslavije doseljeni u Francusku 1967—1969. g. prema udjelu (%) u dobnim skupinama

Tab. 16: L'ensemble des travailleurs étrangers et ceux de la Yougoslavie entrés en France en 1967—1969 selon la proportion qu'ils occupent dans les différents groupes d'âge

Tab. 16: All foreign workers and workers from Yugoslavia immigrated into France 1967 to 1969 according to age group percentages

Dobne skupine	Svi strani radnici	Radnici iz Jugoslavije
50	0,9	0,4
40—49	10,0	6,8
30—39	27,7	25,8
20—29	47,1	61,6
20	14,3	5,4
UKUPNO		
broj	368 750	28 150
%	100,0	100,0

Sastav po spolu. Postoji znatna razlika u udjelu muških i ženskih radnika: 81,1 % muških, a 17,2 % ženskih (tab. 17 i 18). Očito je da se radna snaga regrutira ponajviše za poslove u industriji, građevinarstvu i drugim granama djelatnosti gdje veći udio ženske radne snage ne dolazi u obzir.

Tab. 17: Doseljeni radnici iz Jugoslavije 1967—1969. g. prema udjelu u dobnim skupinama 1969. g. spolu i bračnom stanju
 Tab. 17: Les travailleurs de la Yougoslavie entrés en 1967—1969 selon la proportion qu'ils ont en 1969 dans les groupes d'âge, sexe et état civil

Tab. 17: Workers immigrated from Yugoslavia from 1967 to 1969 according to percentage in age groups in 1969, sex and marital status

Dobne skupine	Muškarci						Žene						Ukupno			
	Broj	Udio (%)			Broj	Udio (%)			Broj	Udio (%)			Nezajeni i neudate	Ozajeni i udate	Udovci i udove	Rastavljene i rastavljene
		Nezajeni	Ozajeni	Udovci		Rastavljene	Udovci	Udate		Udove	Rastavljene	Udovci				
49 <	269	13,0	81,4	2,3	3,3	116	20,7	35,3	22,4	21,6	385	15,3	67,5	8,3	8,9	
36—48	3760	11,1	86,6	0,3	2,0	878	27,8	50,6	6,7	14,9	4638	12,6	79,8	1,5	4,4	
20—35	19300	50,8	48,4	0,1	0,7	3821	54,3	40,2	0,8	4,7	23121	51,3	47,0	0,2	1,5	
<20	298	95,3	4,4	—	0,3	452	73,9	25,3	0,2	0,6	750	82,4	16,9	0,1	0,6	
Ukupno br.	23627	10530	12839	39	219	5267	2678	2136	115	338	28894	13208	14975	154	557	
iz Jugoslavije %	100,0	44,6	54,3	0,2	0,9	100,0	50,8	40,6	2,1	6,5	100,0	45,7	51,8	0,6	1,9	
Ukupno svi strani radnici	br. 310101	138538	169784	716	1063	58699	36792	18852	1652	1403	368800	175330	188636	2368	2466	
	%	100,0	44,7	54,8	0,2	0,3	100,0	62,7	32,1	2,8	2,4	100,0	47,6	51,1	0,6	0,7

Tab 18: Dospeljeni radnici iz Jugoslavije 1970. g. prema dobnim skupinama*

Tab. 18: Les travailleurs de la Yougoslavie entrés en 1970 selon les groupes d'âge

Tab. 18: Workers immigrated from Yugoslavia in 1970 according to age groups

Dobne skupine	broj	%
36 <	1 188	11,2
31—35	1 473	13,8
26—30	2 276	21,4
21—25	4 891	46,0
20 >	811	7,6
Ukupno	10 639	100,0

* Izvor: ONI, Les travailleurs permanents, Statistiques de l'Immigration, années 1970.

Bračno stanje. Od ukupnog broja doseljenih iz Jugoslavije 1967—1969. g. 51,8 % su oženjeni ili udate (vidi tab. 17; 54,3 % oženjenih, 40,6 % udatih), dok je 45,7 % neoženjenih, 50,8 % neudatih) a samo ih je 1,9 % rastavljenih (0,8 % kod muškaraca, 1,2 % kod žena) i 0,6 % udovaca ili udovica (0,2 % udovaca, 0,3 % udovica). S gledišta populacijske dinamike u nas, jednako je nepovoljan odlazak neoženjenih (neudatih) kao i oženjenih (udatih), jer potencijalno jedna i druga kategorija lišava naše društvo prinova, na koju Francuska računa. U tom pogledu zemlja izvoznica radne snage u potencijalnom pogledu sasvim sigurno gubi, a zemlja uvoznica potencijalno dobiva. I o takvim efektima valja razmišljati.

Grane djelatnosti. Doseljeni radnici u razdoblju 1967—1970. velikim udjelom su zaposleni u metalurgiji, preradi metala i industriji strojeva (30,6 %) i građevinarstvu i javnim radovima (24,3 %; tab. 19). Zatim slijede zaposleni u poljoprivredi i šumarstvu (8,6 %), usluge u kućanstvu (8,2 %) te u tekstilnoj i sličnim industrijama (6,3 %). Na sve ostale grane djelatnosti (razno) otpada 22,0 %. Očito je, dakle, velik udio naših specijaliziranih radnika u teškoj i strojarskoj industriji i građevinarstvu, što će se potvrditi i podacima o stručnoj spremi, gdje prevladavaju specijalizirani kvalificirani radnici.

Iz usporedbe sa svim stranim radnicima uvedenim u istome četverogodišnjem razdoblju, vide se stanovite razlike. Manji udio ovih zaposlen je u skupini metalurgije, preradi metala i industriji strojeva (12,9 %), a više u građevinarstvu kao fizički (37,2 %) i poljoprivredni radnici (11,8 %). Podrobnija usporedba vidi se iz tab. 19 i 20.

Kvalifikacijska struktura. Bolja stručna sprema i kvalifikacijska struktura jugoslavenskih od ostalih radnika useljenih 1967—1970. vidi se iz podataka na tab. 21. Nekvalificirani radnici predstavljaju 27,2 % kod jugoslavenskih, a 43,2 % kod svih drugih stranih radnika; polukvalificirani radnici 50,1 % (ostali strani radnici 30,8 %), dok je kod kvalificiranih radnika omjer

T a b. 19: Doseljeni radnici iz Jugoslavije u Francusku 1967—1970. g. prema granama djelatnosti*

T a b. 19: Les travailleurs yougoslaves entrés en France en 1967—1970 selon les branches d'activités

T a b. 19: Workers immigrated into France from Yugoslavia from 1967 to 1970 according to branch of activity

Grane djelatnosti	1 9 6 7.		1 9 6 8.		1 9 6 9.		1 9 7 0.		1 9 6 7 — 1 9 7 0.		
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	Iz Jugoslavije broj	%	
									Svi ostali strani radnici %		
Poljoprivreda i šumarstvo	673	6,9	879	11,1	1 185	10,5	650	6,1	3 387	8,6	11,8
Rudarstvo	4	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,0	5	0,0	1,8
Metalurgija i metalopre- đivačka industrija	2 056	21,3	1 543	19,4	3 740	33,2	4 755	44,7	12 094	30,6	12,9
Tekstilna industrija	608	6,3	479	6,0	801	7,1	595	5,6	2 483	6,3	3,0
Građevinarstvo i javni radovi	2 220	23,0	2 174	27,3	2 917	25,9	2 278	21,4	9 589	24,3	37,2
Uslužne djelatnosti	1 184	12,2	960	12,1	571	5,1	559	5,3	3 274	8,2	8,7
Razno	2 926	30,3	1 918	24,1	2 056	18,2	1 801	16,9	8 701	22,0	24,6
Ukupno	9 671	100,0	7 953	100,0	11 270	100,0	10 639	100,0	39 533	100,0	100,0

* Izvor: ONI, Les travailleurs permanents, Statistiques de l'Immigration, années 1967, 1968, 1969, 1970.

T a b. 20: Useljeni strani radnici i radnici iz Jugoslavije po granama djelatnosti*
 T a b. 20: Les travailleurs étrangers et les Yougoslaves selon les branches d'activité
 T a b. 20: The immigrated foreign workers and workers from Yugoslavia according to branch of activity

Re broj	1 9 6 7.		1 9 6 8.		1 9 6 9.		1 9 7 0.		1 9 6 7 — 1 9 7 0.	
	Svi strani radnici	Od toga radnici iz Jugo- slavije	Svi strani radnici	Od toga radnici iz Jugo- slavije	Svi strani radnici	Od toga radnici iz Jugo- slavije	Svi strani radnici	Od toga radnici iz Jugo- slavije	Svi strani radnici	Od toga radnici iz Jugo- slavije
1.	10 611	543	10 059	643	12 007	592	19 488	276	52 165	2 054
2.	56	8	58	5	101	3	vidi ostalo	1	215	17
3.	85	2	96	2	108	—	—	1	289	5
4.	2 302	4	1 594	—	2 826	—	—	—	6 722	4
5.	795	54	970	25	845	23	2 180	11	4 790	113
6.	956	41	768	44	3 597	199	3 588	53	8 909	337
7.	11 464	2 015	8 937	1 499	21 101	3 541	26 748	4 702	68 250	11 757
8.	202	23	121	16	260	20	vidi ostalo	8	583	67
9.	2 016	107	1 571	70	3 628	161	ostalo	58	7 215	396
10.	36 619	2 220	31 969	2 174	68 549	2 917	59 969	2 278	197 106	9 589
11.	3 228	607	2 473	408	4 919	377	vidi ostalo	539	10 620	1 931
12.	1 386	191	1 191	133	2 155	169	5 548	141	4 739	634
13.	1 379	108	1 040	65	4 033	371	—	286	12 000	850
14.	2 013	500	1 565	414	2 193	430	—	309	5 771	1 653
15.	864	101	779	83	1 117	97	—	42	2 760	323
16.	2 739	379	2 162	255	4 237	476	—	211	9 138	1 321
17.	456	64	329	47	757	64	vidi ostalo	70	1 542	245
18.	389	58	299	16	337	14	—	17	1 025	105
19.	1 590	203	1 352	98	2 420	194	37 975	160	43 337	655
20.	1 018	129	858	86	927	50	—	80	2 803	345
21.	1 818	203	1 441	128	1 365	79	—	83	4 624	493
22.	6 656	638	5 939	427	7 761	258	—	300	20 356	1 623
23.	687	17	630	13	506	1	—	5	1 818	36
24.	149	8	125	3	295	7	—	12	569	30
25.	12 306	1 184	11 542	960	14 291	571	18 747	559	56 886	3 274
26.	2 801	134	2 524	103	2 775	63	vidi ostalo	63	8 100	363
27.	3 253	130	2 766	236	4 692	593	vidi poljopr.	374	10 711	1 333
U k u p n o	107 833	9 671	93 165	7 953	167 802	11 270	174 243	10 639	543 043	39 533

* Izvor: ONI Statistics.

T a b. 21: Radnici doseljeni iz Jugoslavije u Francusku 1967—1970. g. prema stručnoj spremi*

T a b. 21: Travailleurs yougoslaves entrés en France de 1967—1970 selon la qualification professionnelle

T a b. 21: Workers immigrated into France from Yugoslavia in the 1967—1970 period, according to their professional qualifications

Stručna sprema	1 9 6 7.		1 9 6 8.		1 9 6 9.		1 9 7 0.		I z J u g o s l a v i j e		Svi ostali strani radnici %	Udio (%) radnika iz Jugoslavije prema svim ostalim stranim radnicima
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%		
Nekvalificirani radnici	3 451	36,6	3 320	41,7	2 395	21,2	1 503	14,1	10 759	27,2	43,2	4,9
Polukvalificirani ili priučeni radnici	4 482	46,4	3 287	41,3	5 710	50,7	6 443	60,6	19 822	50,1	30,8	12,8
Kvalificirani radnici	1 624	16,8	1 333	16,8	3 145	27,9	2 688	25,1	8 770	22,2	24,2	7,2
Tehničari i stručnjaci	24	0,2	13	0,2	20	0,2	25	0,2	82	0,5	1,8	0,9
Ukupno	9 671	100,0	7 953	100,0	11 270	100,0	10 639	100,0	39 533	100,0	100,0	7,9

* Izvor ONI, Les travailleurs permanents, Statistiques de l'Immigration, années 1967, 1968, 1969, 1970.

T a b. 22: Republičko i pokrajinsko porijeklo radnika iz Jugoslavije useljenih 1967—1969. g. i ukupno 1970. g.
 T a b. 22: L'origine (par republique et région) des travailleurs Yougoslaves introduits en 1967—1969 et total du 1970
 T a b. 22: Republican and regional origin of workers from Yugoslavia in France from 1967—1969 and 1970

	1 9 6 7.		1 9 6 8.		1 9 6 9.		1 9 6 7 — 1 9 6 9.		1 9 7 0.				
	uved.	regul. ukup.	uved.	regul. ukup.	uved.	regul. ukup.	uved.	regul. ukupno broj %	uved.	regul. ukup.			
Bosna i Herc.	293	530	823	553	396	949	1 534	246	1 780	2 380	1 172	3 552	12,2
										67,0	33,0	160,0	
Hrvatska	410	1 653	2 063	326	1 267	1 593	815	597	1 412	1 551	3 517	5 068	17,5
										30,6	69,4	100,0	
Makedonija	245	523	768	237	364	601	411	189	600	893	1 076	1 969	6,8
										45,3	54,7	100,0	
Crna Gora	76	164	240	14	141	155	41	51	92	131	356	487	1,6
										26,8	73,2	100,0	
Srbija	806	3 899	4 705	958	2 833	3 791	3 914	1 656	5 570	5 678	8 388	14 066	48,6
										40,3	59,7	100,0	
Slovenija	99	254	353	197	191	388	65	88	153	361	533	894	3,0
										40,3	59,7	100,0	
Kosovo	149	29	178	265	24	289	1 067	25	1 092	1 481	74	1 555	5,3
										95,2	4,8	100,0	
Vojvodina	73	113	186	152	35	187	554	17	571	779	165	944	3,2
										82,5	17,5	100,0	
Nepoznato	—	355	355	—	—	—	—	—	—	—	355	355	1,2
										—	100,0	100,0	
Ukupno	2 151	7 520	9 671	2 702	5 251	7 953	8 401	2 869	11 270	13 254	15 640	28 894	100,0
%	22,2	77,8	100,0	33,9	66,1	100,0	74,5	25,5	100,0	45,8	54,2	100,0	100,0
										72,2	22,8	100,0	

malo nepovoljniji (22,2 % kod naših, a 24,2 % kod ostalih) kao i kod tehničara i stručnjaka (0,5 % prema 1,8 %). Tome je uzrok što naši radnici s višom i visokom stručnom spremom češće odlaze u vlastitom, privatnom aranžmanu nego putem mješovite komisije u Beogradu.

Republičko i pokrajinsko porijeklo. Kada je riječ o porijeklu naših radnika koji se odlučuju za odlazak u Francusku, uočavaju se zanimljive posebnosti. Francuska je možda jedina ili jedna od malobrojnih zemalja gdje udio radnika iz SR Hrvatske ne prevladava. Prema podacima za promatrano razdoblje 1967—1969. g., od ukupno 28 844 radnika koji su otišli u Francusku, 14 066 ili 48,6 % ih je iz uže SR Srbije, 5 068 ili 17,5 % iz SR Hrvatske, te 3 552 ili 12,2 % iz SR Bosne i Hercegovine i 1 069 ili 6,8 % iz SR Makedonije. Više ih je otišlo iz Kosova (1 555 ili 5,3 %) i Vojvodine (944 ili 3,2 %) nego iz SR Slovenije (894 ili 3,0%) i SR Crne Gore (487 ili 1,6 %). Ostatak od 355 ili 1,2 % otpada na one nepoznatog porijekla (tab. 22). Očito je ovdje da se posljednjih godina otvaraju nova emigracijska područja, osobito kada se radi o službeno regrutiranoj i kanaliziranoj radnoj snazi u Francusku, s kojom su inače tradicionalnije spone istočnih dijelova Jugoslavije bile i ostale.

Useljavanje članova obitelji. Podaci za radnike doseljene iz Jugoslavije 1967—1970. g. pokazuju da se naši ljudi teško odlučuju na takav pothvat (tab. 23). To bi se moglo objasniti željom pretežnog broja naših iseljenih radnika da njihov odlazak bude doista privremen (sl. 9). Bar tako većina misli u odlasku pa iz više razloga ne vodi svoje porodice. Najvažniji razlog svakako je nesigurnost u pogledu snalaženja u novoj sredini, zatim težnja da se individualnim odricanjem najprije nešto uštedi pa onda donese odluka o pokretanju ostalih članova porodice, tj. žene i djece. Tim prije što su u Francuskoj socijalni status, mogućnost porodičnog smještaja i besplatnog školovanja znatno slabiji nego u nekim drugim zemljama zapadne i sjeverne Evrope.

T a b. 23: Podaci o obiteljima doseljenih radnika iz Jugoslavije u Francusku 1967—1970. g.*

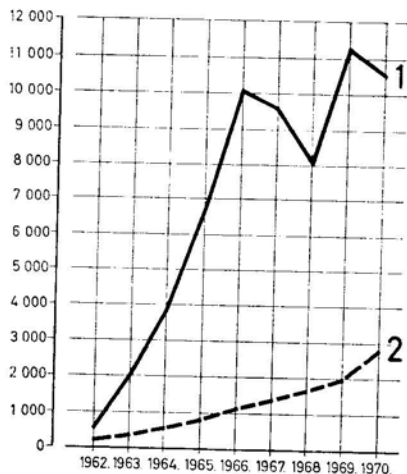
T a b. 23: Les données sur les familles des travailleurs introduits de la Yougoslavie en France de 1967—1970

T a b. 23: Data on families of workers immigrated from Yugoslavia into France from 1967 to 1970

Godina	Broj obitelji	Broj osoba	Prosjeak osoba na obitelj		Broj djece	Prosjeak djece na obitelj	
			kod radnika iz Jugoslavije	kod svih stranih radnika		kod radnika iz Jugoslavije	kod svih stranih radnika
1967.	861	1 371	1,6	2,3	550	0,6	1,3
1968.	1 069	1 652	1,5	2,;	635	0,6	1,2
1969.	1 392	1 988	1,4	2,2	703	0,5	1,2
1070.	1 024	2 802	1,5	2,2	878	0,4	1,3
Ukupno	5 246	7 813	1,5	2,2	2 766	0,5	1,3

* Izvor: ONI, Les travailleurs permanents. Statistiques de l'Immigration, années 1967, 1968, 1969, 1970.

Od 39 533 iseljena naša radnika u Francusku (1967—1970) u braku ih je bilo oko 52,0 %. Međutim, u istom je razdoblju službeno uvedeno u tu zemlju samo 5 246 njihovih porodica s ukupno 7 813 osoba. Radi se, dakle, uglavnom o supružnicima i ponegdje najviše jednim djetetom. To je tek trećina oženjenih radnika ili udatih radnica koji su otišli u spomenutom razdoblju u Francusku.

Sl. 9. Kretanje useljavanja u Francusku radnika iz Jugoslavije (1) i članova njihovih porodica (2) 1962—1970. g.

Graph. 9. Les introductions en France des travailleurs (1) de la Yougoslavie et des membres de leurs familles (2) de 1962—1970.

Fig. 9. Trend of the immigration of workers from Yugoslavia into France (1) and members of their families (2) 1962—1970

Iz usporedbe s ostalim stranim radnicima koji su emigrirali u istom razdoblju u Francusku, vidi se da je prosječna porodica naših radnika znatno manja. Prosjek djece u porodici tih stranih radnika je 1,25, a u porodici naših radnika 0,53. Odnos prosječnog broja članova na svaku porodicu je 2,23 člana kod stranih prema 1,50 kod porodica naših radnika.

Regrutiranje radnika iz Jugoslavije u 1970. g. Njihovo usmjeravanje u pojedina područja Francuske pokazuje da bitnih promjena nema ni u udjelu krajeva Jugoslavije odakle odlaze, ni u udjelu krajeva Francuske kamo su upućivani (tab. 24 i karta 5). Naime, glavninu radnika daje i dalje SR Srbija — 61 % (posebice uža) a isto tako velik dio prihvaća pariška regija (36 %). SR Srbija i Bosna i Hercegovina dale su zajedno 1970. g 76 % svih otišlih na rad u Francusku, a samo tri regije Francuske (pariška, Franche-Comté i Rhône-Alpe) prihvatile su 69% od onih koji su došli 1970. g. u tu zemlju iz Jugoslavije. Mada su uselili čak u 83 departmana, velika ih je većina, dakle, koncentrirana u nekoliko departmana unutar spomenute tri regije od ukupno 22 regije Francuske.

Bračno stanje otišlih radnika (42 % su u braku, 58 % su samci) upućuje na to da velik dio odlazi da bi dvojnomo zaradom gospodarski ojačao obitelj. Veoma velik udio muškaraca (87 %) svjedoči o kombiniranom ekonomskom sastavu domaćinstava (žene mahom ostaju kod kuće), o prijeboru što ga nameće uvoznik radne snage i o teškim, mahom fizičkim poslovima koji su uglavnom predodređeni za muškarce. S tim u skladu je i dob radnika.

Gotovo polovina je u dobi od 21—25 godina (46 %), više od trećine (34 %) su u dobi od 26—35 godina, dok na starije od 35 godina otpada samo 11 %, a na mlađe od 21 godine nepunih 8 %. Kombinirana životna vrela domaćinstava (obitelji i svojevrsna strepnja od onog što ih čeka u tuđini) očituju se u malom udjelu onih koji odlaze s porodicom. U 1970. g. samo je 1 753 su-pružnika s ukupno 878 djece (0,4 djeteta po obitelji) otišlo zajedno u Francusku. To je samo 16 % svih otišlih te godine na rad u tu zemlju.

T a b. 24: Struktura radnika iz Jugoslavije doseljenih u Francusku 1970. g.*
 T a b. 24: Structure des travailleurs introduits de la Yougoslavie en France en 1970
 T a b. 24: Structure of workers from Yugoslavia immigrated into France in 1970

Strukturalna obilježja	Broj	%
Ukupno	10 639	100,0
Muškarci	9 254	87,0
Žene	1 385	13,0
Republika porijekla:		
Srbija	6 492	61,1
Bosna i Hercegovina	1 606	15,1
Ostale republike	2 541	23,8
Bračno stanje:		
Oženjeni (udate)	6 215	58,2
Neoženjeni (neudate)	4 424	41,8
Dobne skupine:		
20 >	811	7,6
21—25	4 891	46,0
26—30	2 276	21,4
31—35	1 473	13,8
36 <	1 188	11,2
Regija useljenja:		
Pariška	3 862	36,3
Franche-Comté	2 220	20,8
Rhona-Alpe	1 272	11,9
Ostale regije	3 285	31,0

* Izvor: »Hommes et migrations« — Documents, No 816 (1971), Paris 1971.

Iz svega spomenutog izlazi da je udio radnika iz Jugoslavije na privremenom radu u Francuskoj, kao jednoj od zemalja s najbrojnijom stranom radnom snagom u Evropi, apsolutno i relativno malen. Unatoč tome, Francuska službena politika pridaje našim radnicima, posebice onima koji su došli organizirano i u toku posljednjih nekoliko godina, znatnu pažnju. Jedan od razloga, pored formalno-pravnog, je i njihova kvalifikacijska struktura, radne navike i stanovita težnja za spajanjem s ostalim članovima obitelji u zemlji gdje rade.

Zaključak

Dugotrajno malen prirodni priraštaj, a više ili manje konstantan gospodarski napredak u uvjetima srednje gustoće naseljenosti, bili su glavni čimbenik tradicionalno imigracijskog obilježja Francuske. Uz to valja istaći i liberalne zakone te zemlje koji su privlačili doseljenike. Te i druge razloge možemo svrstati kao geografske, povijesno-političke, demografske i gospodarske. I ti razlozi čine imigracijski kompleks Francuske.

U duljem retrospektu izdvajaju se tri razdoblja useljavanja u Francusku: 1. prije prvog svjetskog rata, 2. između dva rata i 3. nakon drugog svjetskog rata. Međutim, posebna je pažnja usmjerena na poslijeratnu, najnoviju imigraciju u Francusku. Jer, to su suvremena zbivanja koja brazde društveno-gospodarskom problematikom zemalja iseljavanja i zemalja useljavanja radne snage. Posebice je to značajno za Jugoslaviju, jer je ona općenito danas među vodećim zemljama izvoznicama radne snage iz JI Evrope (mada je njezin udio u ukupnom doseljavanju u Francusku malen).

U razdoblju 1801—1911. u Francusku je uselilo ukupno otprilike 2 mil. stranaca. Proces se nastavio pa je nakon prvog svjetskog rata Francuska bila druga zemlja na svijetu po broju useljenika, a prema udjelu u njezinu ukupnom stanovništvu prva (515 doseljenih na 100 000 stanovnika prema 492 u SAD). Između dva rata Talijani su bili najbrojniji useljenici u Francusku (35 %), zatim Poljaci (20 %), Španjolci (15 %), Belgijanci (10 %), Česi i Slovaci (3 %), Rusi (2 %), Jugoslaveni (1 %) i svi ostali 14 %.

Obzirom na demografsku dinamiku i strukturu Francuske, useljavanje, od čega je glavnina otpadala na radnike, bila je njezina želja i prilika da pojača radne kontingente u utakmici sa susjednim sve razvijenijim zemljama zapadne Evrope.

Načelo suvremene Francuske politike useljavanja jest: hrabriti dolazak onih koji su svojim vrijednostima poželjni i koji bi se željeli stalno naseliti sa svojim porodicama; smanjivati broj onih koji pristižu mimo službenih kanala i koji time povećavaju teškoće u normalnom smještaju i općoj prilagodbi u novoj sredini onih koji su dovedeni službenim putem; poboljšati uvjete života stranih radnika koji su se već nastanili i utemeljili vlastito ognjište u Francuskoj. Imigracijska politika Francuske teži naturalizaciji probranih.

Useljavanje radnika i stanovnika iz Jugoslavije i drugih zemalja u Francusku nakon drugog svjetskog rata nije novina kao u nekim drugim zemljama zapadne i sjeverne Evrope. Ali, to je kvantitativno i kvalitativno u mnogome novost koja plodi specifičnim problemima s obje strane. U rješavanju tih pitanja angažirane su mnoge ustanove, posebice ONI (Office National d'Immigration) te Ministarstvo za rad i zapošljavanje.

Procjene useljavanja i migracijskog salda te raspoloživi rezultati popisa stanovništva upućuju na konstantno povećavanje pritiska doseljenih nakon drugog svjetskog rata, posebice 1960-ih godina. [1946. g. 30 171 ukupno useljenih, a 1970. g. — godina najbrojnijeg useljenja — 174 243. U razdoblju 1946—1970. ukupno je uselilo 1 966 326 stranih radnika i 690 002 članova njihovih porodica (bez 135 058 sezonskih radnika)]. Od toga je bilo onih iz Jugoslavije 62 705 (bez članova porodice i sezonskih radnika) ili samo

3,2 % svih »stalnih« radnika koji su uselili u Francusku u razdoblju 1946—1970. (statistika ONI o broju useljenih radnika iz Jugoslavije vodi se tek od 1962. g., vidi tab. 1). S članovima porodica (11 283 ili 1,6 % svih članova porodica stranih radnika) uselilo je ukupno iz Jugoslavije u razdoblju 1962—1970. g. 73 988 osoba ili 2,7 % svih stranih radnika i članova njihovih porodica useljenih u razdoblju 1946—1970. g. (tab. 2). Računa li se i za sve strane radnike samo razdoblje 1962—1970. g., onda udio useljenih radnika iz Jugoslavije iznosi 5,2 % i 2,3 % članova njihovih porodica u ukupnom odgovarajućem broju svih useljenih stranih radnika i članova njihovih porodica.

U dinamici i strukturi useljavanja stranih radnika u Francusku nakon drugog svjetskog rata mogu se u detaljnijem izdvojiti četiri razdoblja: 1946—1949. (obnova s regrutiranjem radne snage iz susjednih razvijenih zemalja); 1950—1955. (ekonomska depresija i usporeno regrutiranje stranih radnika); 1956—1966. (ekonomska ekspanzija s pojačanim regrutiranjem stranih radnika iz nedovoljno razvijenih zemalja jugoistočne i južne Evrope i iz frankofonske Afrike) i 1967—1970. (početak planskijeg uvođenja i organiziranja prihvaćanja stranih radnika). Potonje izlazi iz snažnog pritiska onih radnika koji useljavaju mimo službenih kanala, ponajvećma iz Portugala, Španjolske i nekih afričkih zemalja, i time pogoršavaju socijalni položaj ostalih stranih radnika koji su službeno uvedeni u Francusku (1948. 74 % uvedenih, a 26 % naknadno regulariziranih; 1970. odnos je 37 : 63). U pogledu broja uvedenih i regulariziranih posljednjih nekoliko godina, radnici iz Jugoslavije imaju znatno povoljniji odnos nego radnici iz spomenutih zemalja Iberskog poluotoka i Afrike. U razdoblju 1967—1970. g. odnos službeno uvedenih i onih koji su naknadno regularizirali svoj status bio je npr. 41 : 59 kod Španjolaca, 11 : 89 kod Portugalaca, a kod radnika iz Jugoslavije 54 službeno uvedenih naprama 46 naknadno regulariziranih. Očito je proces regrutiranja radnika u Jugoslaviji nakon zaključenog bilateralnog ugovora i ustanovljenja francuske misije u Beogradu 1966. g. mnogo normalniji i s apsolutnom prevagom onih koji su službeno uvedeni (1967. g. 22 : 78, 1970. g. 77 : 38). Time je mogućnost nesporazuma, ekscesa i socijalnih frustracija naših radnika znatno smanjena i opći uvjeti zarade i života poboljšani u odnosu na neke druge strane radnike.

Ovdje je posebno poklonjena pažnja broju i strukturi radnika iz Jugoslavije u razdoblju »službenog« odlaženja na privremeni posao u Francusku (1967—1970). Jer, to je u isti mah i razdoblje kada se taj proces u nas razmahao u pogledu odlaska na rad u tuđinu, bilo kamo u Evropu i preko mora (koicidira sa stanovitom retardacijom s uvođenjem gospodarske i društvene reforme od 1965. g.).

Prema odredištu boravka radnici iz Jugoslavije, koji su otišli u razdoblju 1967—1970, razmješteni su tako da je u samo tri regije Francuske (od ukupno 21 regije) koncentrirano 56,0 % (kod svih stranih radnika 56,4 %). To su pariška regija (42,9 %), Rhône-Alpe (9,0 %) i Azurna obala (4,1 %). Udio radnika iz Jugoslavije još je razmjerno velik u regijama Franche-Comté (9,1 %) i Lorraine (8,2 %). U ostalih 16 regija upućeno je samo 26,7 % svih radnika iz Jugoslavije u razdoblju 1967—1970. Regije najslabijeg naseljavanja (vjerojatno i najmanjih potreba za radnom snagom) su Bretanja, Limousin, Visoka i Niska Normandija, Poitou-Charante i kraj oko Loire (tab. 6).

Popisom stanovništva Francuske 1968. ustanovljeno je da je u dobnoj sastavu svih prisutnih Jugoslavena otprilike svaki treći u dobi 25—34 godine (25—44 g. 53%), dok je djece i omladine do 17. g. samo 13%. Međutim, među radnicima, koji su otišli 1967—1969. iz Jugoslavije u Francusku, oni u dobi 20—35. g. čine 80 %, dok na one u dobi 36—50 g. otpada 16,5 %, na starije od 50 g. samo 0,3 %, a na mlađe od 20 g. tek 2,6 % (tab. 11).

Gdje su zaposleni useljeni radnici iz Jugoslavije 1967—1970? Najviše ih je u metalurgiji, preradi metala, industriji strojeva (31 %), te u građevinarstvu i javnim radovima (24 %). Od ostalih relativno brojniji su još u poljoprivredi i šumarstvu (9 %) i na uslužnim poslovima u kućanstvu (8 %). U odnosu prema svim stranim radnicima, manje ih je procentualno nego drugih stranih radnika u rudarstvu, građevinarstvu, javnim radovima, servisnoj službi u kućanstvu, poljoprivredi i šumarstvu i ostalim (raznim) djelatnostima, a u postotku više ih je u metalurgiji, preradi metala i industriji strojeva (31 % prema 13 %; tab. 14).

Uzevši ukupno, kvalifikacijska (stručna) sprema kod naših useljenih povoljnija je nego kod drugih stranih radnika.

Od onih koji su otišli iz Jugoslavije 1967—1970. g. manualnih je radnika 27 % (svi drugi strani radnici 43 %), specijaliziranih 50 % (31 %), dok je kvalificiranih nešto manji udio (22 % naprama 24 %). Slično je i kod tehničara i visokih stručnjaka (0,5 % naprama 1,8 %; tab. 16).

Republičko porijeklo radnika koji su 1967—1969. otišli iz Jugoslavije u Francusku pokazuje neke posebnosti prema onima koji su u istom razdoblju otišli iz naše u neke druge zemlje. Francuska je jedna od malobrojnih zemalja u kojoj između svih radnika iz Jugoslavije ne prevladava udio radnika iz Hrvatske. Iz uže Srbije ih je najviše (48,6 %), zatim iz SR Hrvatske (17,5 %), pa iz B. i H. (12,2 %), te Makedonije (6,7 %), Slovenije (3,0 %) i Crne Gore (1,6 %). Čak ih je više otišlo iz AP Kosova (5,3 %) i Vojvodine (3,2 %) nego iz Slovenije i Crne Gore. Za ostatak od 2,8 % nije poznato ni republičko ni pokrajinsko porijeklo. Relativno najveći udio službeno uvedenih je iz Kosova (95 % prema 5 % naknadno reguliranih) i iz Vojvodine (83 % naprama 17 %), a najmanji iz Crne Gore 27 % prema 37 %).

Odlazak članova porodica otišlih radnika je minimalan. 1967—1970. uvedeno je ukupno 7 813 članova porodica ili 20 % svih radnika koji su u istom razdoblju otišli u Francusku; od njih su, međutim, 52 % bili u braku.

Iz prvih podataka posljednjeg popisa stanovništva Jugoslavije vidi se da se u Francuskoj na privremenom radu nalaze 36 982 osobe ili 5,5 % svih radnika iz Jugoslavije na radu u inozemstvu. Iako je taj udio malen (u SR Njemačkoj ih je 61,2 %, Austriji 12,3 %, Australiji 6,0 %, itd.), njegovo značenje izlazi iz tradicionalno dobrih veza i odnosa dviju zemalja i njihove sve bolje suradnje u najnovije doba. Iz rezultata spomenutog popisa stanovništva i nekih francuskih izvora (popis 1968, procjene ONI i Ministarstva unutrašnjih poslova) vidi se da se broj stranih radnika iz Jugoslavije na radu u Francuskoj 31. III 1971. g. kretao od 37 000 do 43 000 (bez političkih emigranata i drugih koji se iz raznih razloga ne svrstavaju u kategoriju privremene ekonomske emigracije).

Literatura

- Almeida A.; Le premier accueil... et le second. Revue, «Hommes et Migrations», Etudes, No 113, Paris 1969.
- Armengaud A.; La Population française au XXe siècle. P.U.F. éd. coll. «Que sais-je?», 1967.
- Armengaud, Dupaquier, Reinhard; Histoire Générale de la population mondiale, 1965.
- Armet A.; Les problèmes de l'émigration antillaise, 1967.
- Banine; La France étrangère, Paris 1968. éd. S.O.S.
- Battesti L. M.; Les travailleurs étrangers saisonniers en France. «L'information géographique»; No 1, jan.-fév. 1967, p. 27—37.
- Beaujeu-Garnier J.; L'immigration étrangère et la population Française («Hommes et Migrations»-Documents Extrait de «la Population Française» Collection U 2 — Ed. Armand Colin, No 784, 15. mars 1970. p. p. 2-14).
- Ben Sassi T.; Les Tunisiens en France. «Hommes et Migrations», 1968.
- Bideberry P.; Bilan de vingt années d'immigration 1946—1966. «Revue Française des Affaires Sociale», No 2, avril-juin 1968. (Réprod. «Hommes et Migrations»-Doc. No 745).
- Caillot R.; L'insertion sociale des étrangers dans l'aire métropolitaine Lyon-Saint Etienne. Revue «Hommes et Migrations», Etudes, No 113, Paris 1969.
- Calame P. et Collab.; Les travailleurs étrangers en France. (Etude réalisée par un groupe de trav. et d'étudiants dans le cadre de l'Atelier d'Aménagement Urbain de l'École Nationale des Ponts et Chaussées. 2 tomes photocopiés — mars 1969).
- Calvez (Corentin); Le problème des travailleurs étrangers. «Journal Officiel» — Avis Rapp. du Conseil Économique et Social. 27. mars 1969. No 7, 16 pages.
- Canapa M. P.; Réforme économique et socialisme en Yougoslavie. A. Colin, Paris 1970. (Chapitre III — le travail temporaire à l'étranger)
- Chatelain A.; Les Migrations de la population. Revue économique de Paris, 1963. No 1.
- Chevalier L.; L'immigration en France. «Population», No 1, 1961.
- Chevalier L.; Chronique de l'immigration «Population», 1964, No 2.
- Courgeau D.; Les départs, hors de France, des travailleurs étrangers. Un essai de mesure. «Population», juillet-août 1970, No 4. p. 609—624.
- Delerm R.; La population noire en France. «Population», 1964, No 2.
- Descloîtres R.; Le travailleur étranger: Son adaptation en travail industriel et à la vie urbaine. Paris, OECD, pages 177.
- Desolre G.; Les Travailleurs immigrés en Europe occidentale. «Partisans», avril 1966, No 28.
- Diarra S.; Les travailleurs africains noirs en France. «Bull. d'I. F. A. N. Tome XXX, serie B, No 3, 1968 (Inst. Franç. Afrique Noire).
- Dollot L.; Les Migrations humaines, 1965.
- Evrard D.; Les travailleurs étrangers en France. «L'Usine nouvelle» éd. suppl. juin 1969. pp. 305—312.
- Fontanet M. Joseph; Rapport sur la situation démographique de la France en 1969. Ed. Ministère du Travail, de l'Emploi et de la Population. Rapport préparé par l'I. N. E. D. 103 pages.
- Fornani M.; Les Italiens en France. «Cahiers du Communisme, 1968.
- Girard R.; Étude de l'absentéisme des travailleurs étrangers. A propos d'une enquête effectuée chez 755 immigrants. «Archives des Maladies professionnelles», No 12, Déc. 1968, pp. 730—732.
- Gorgeot M.; L'emigrazione italiana in Francia. «Notize, fatti, problemi dell'emigrazione». Anno XIII, dec. 1968, pp. 427—443.
- Granotier B.; Les Travailleurs immigrés en France. Ed. François Maspero. Paris 1970. p. 1—279.
- Guéland et Leridon F.; La population active en France en 1975. «Population», 1964. No 1.
- Heynig E.; La libre circulation des travailleurs à l'intérieur de la Communauté est instituée définitivement. «Revue du Marché Commun» Février 1969. No 120 — pp. 65—71.
- Hommes et Migrations: — Documents No 785 — 1. 4. 1970. 21ème année.
- Hommes et Migrations: — Les travailleurs — Étrangers en Belgique: 1. L'immigration en Belgique de 1962 à 1969. 2. Evolution de l'immigration en Belgique.
- Hommes et Migrations: — Documents, No 796 — 15. oct. 1970.

- Hommes et Migrations: — Documents, No 786 — 15. 4. 1970. 21ème année. Les réfugiés politiques (17 mil. de def. dans le monde).
- Hommes et Migrations: — Documents, No 780 — 15. 1. 1970. 21ème année.
- Hommes et Migrations: — Les étrangers et l'opinion publique.
- Hommes et Migrations: — Documents, No 787 — 1. 5. 1970. 21ème année.
- Hommes et Migrations: — Dix ans de Fonds d'Action Sociale de 1959. à 1969.
- Hommes et Migrations: — Documents, No 788 — 15. 5. 1970. 21ème année.
- Hommes et Migrations: — Statistiques du Ministère de l'Intérieur en 31. décembre 1969. (sexe, nation. des immigrés).
- Hommes et Migrations: Statistiques de l'Office National d'Immigration pour l'année 1969. (Répartition géographique, nationalité, activité, qualification, familles).
- Hommes et Migrations: — Documents, No 789 — 1. 6. 1970. 21ème année.
- Hommes et Migrations: — Documents, No 816 — 1. 12. 1971. (L'émigration yougoslave).
- Hommes et Migrations: — Documents, No 808, 1. 6. 1971. (Statistiques des étrangers en 1970.).
- George P.; Une prévision géographique de 1, emploi. Izvod sa str. 180—183 iz knjige »Population of peuplement«, Coll. sup. Paris 1969.
- Doublet J.; Immigration et Naturalisation, Extraits du rapport sur la situation démogr. de la France en 1969. Préparé par INED.
- Kayser B.; Nouvelles données sur l'émigration grecque. »Population«, 1964, No 4.
- Kayser B.; La situation de l'immigration étrangère en France (p. 1—15, rapport pour Deuxième Conférence démographique européenne, Strasbourg 1971.).
- Lamy F.; Chronique de l'immigration »Population«, 1966. No 5.
- Maximov S.; Tantôt désirés, tantôt indésirables... les travailleurs étrangers. — Une enquête »La vie Française«, 25/10/68 pp. 1/2.
- Marchais G.; L'immigration en France. »Cahiers du Communisme«, No 11, 1965.
- Massenat M.; Les travailleurs étrangers en France: Un renfort nécessaire ou une source de conflits?
»Hommes et migrations«, Doc. No 793 per. sept. 1970. p. 1—18.
Les travailleurs immigrés parlent. »Les Cahiers du Centre d'Etudes Socialistes, No 94—98. sept. à déc. 1969. 175 p.
- Michel A.; Les Algériens en France, 1955.
- Ministère du Travail, de l'Emploi et de la Population. Direction de la Population et des migrations; (umnoženo kao rukopis za unut. upotrebu) Bilan de l'immigration en 1968. p. 1—76 Paris 1969.
- Morokvašić M.; Les liens entre l'acculturation et l'image de la nationalité chez les travailleurs yougoslaves en France. Centre d'Etude Sociologique. (La thèse du 3e cycle) — le manuscrit — Paris 1970.
- Nacht M.; Les Travailleurs noirs en France ou la misère organisée, »Les Temps modernes«, juillet 1964.
- Nadet N.; La mortalité infantile en France depuis 1956. selon la nationalité. »Population«, 1966. No 5.
- Nicolay T.; L'Immigration dans le bassin houiller de Lorraine, 1967.
- Nicolay T.; Quelques aspects démographiques et sociologiques des immigrations d'étrangers dans le Bassin houiller de Lorraine. (C. R. D. E. S.). Inst. de Démogr. de l'Univ. Nancy. Nancy 1967., 184. p.
- OCDE, Migrations internationales de la main-d'oeuvre. Bibliographie Paris OCDE, 1969., 137. pages.
- OCDE, Séminaire patronal international. Athènes, 18—21. oct. 1966. Les travailleurs émigrés retournant dans leurs pays. Rapport final. Paris, OCDE 1967, pages 122.
- Prevost G.; Des chiffres et des hommes: Les étrangers en France. Revue »Hommes et Migrations«, No 113, p. 9—45, Paris 1969.
- Rochefort R.; Sardes et Siciliens en Lorraine. »Annales de géographie«, mai-juin, 1963.
- Romeu-Poblet A., La Régime juridique des étrangers en France, 1961.
- Rudloff M., Economie politique du tiers monde, 1968.
- Sauvy A.—C. Moindrot; Le Renversement du courant d'immigration séculaire. Revue »Population«, No 1, Paris 1962.
- Sauvy A.; La population. Sa mesure, ses mouvements, ses lois, Paris, P. U. F. 1968. — 128. p. (9e édition mise à jour).

- Scott N.; Grandes lignes d'une méthode pour l'analyse des coûts et des avantages des migrations de main-d'oeuvre. Institut International d'Etudes Sociales. Bull. No 2 — févr. 1968. pp. 55—72.
- Somia D.; La Santé des Algériens en France, »Bull. France-Algérie, jan.fev. 1969.
- Schumann M.; La politique française d'immigration, »Revue Défense Nationale«, 25e Année, Juin 1969. p. 933—941.
- Tapinos G.; Les statistiques françaises d'immigration. Revue »Hommes et Migrations«, Etudes No 113, Paris 1969.
- Tapinos G.; Chronique de l'immigration. »Population«, 1965. No 3.
- Tapinos G.; Les Saisonniers espagnols en Languedoc-Roussillon. »Population«, 1968, No 1.
- Tapinos G.; Chronique de l'immigration. »Population«, 1968. No 6.
- Tapinos G.; Economie et immigration. INED. (Une étude).
- Termote J. M.; Les Modèles migratoires. Recherches économiques de Louvain, sept. 1967.
- »Travailleurs étrangers« — Les conditions de vie de la main d'oeuvre étrangère dans les principaux pays européens d'immigration. In »Monde diplomatique«, No 191, fév. 1970. pp. 8—9.
- »Travailleurs étrangers« — Les jeunes migrants à Paris. Larges extraits de l'étude psycho-sociologique de »Relais accueil« in »Jeunes travailleurs«, No 56—57. nov.-déc. 1969. pp. 3-20.
- »Travailleurs étrangers« — Halle (France). Une enquête auprès de familles des migrants in »Migrations dans le monde«, No 4-1969. pp. 1/1.
- »Travailleurs étrangers« — Conditions de vie des familles migrants in »Hommes et migrations« (Doc.) No 774. 31. sept. 1969. 18 pages.
- »Travailleurs étrangers« — Le drame des travailleurs étrangers in Europe in »Communauté Européenne« No 135, oct. 1969, pp. 23/25.
- »Travailleurs étrangers« — Les migrations intra-européennes de main-d'oeuvre in »Note et Etudes documentaires (la Documentation Française) No 3603 — 26. juin 1969. 75 pages.
- »Travailleurs étrangers« — La France étrangère in »ACADI« — Bull. No 242 avril 1969. pp. 160/172.
- »Travailleurs étrangers« — Les étrangers d'Auvergne in »Hommes et Migrations« et. No 112 (1969), pp. 3/59.
- »Travailleurs étrangers« — La 11e Conférence nationale C. G. T. pour la défense et l'organisation des travailleurs immigrés. Paris, 15—16. III 1969.
- »Travailleurs étrangers« — Trois millions d'étrangers dans une France en voie de dépeuplement. »Entreprise« No 704 — 8. mars 1969. pp. 96/107.
- »Travailleurs étrangers« — Les nouvelles dispositions concernant les travailleurs étrangers »Hommes et Migrations« doc. No 672, 1. Mars 1969. 13 pages.
- »Travailleurs étrangers« — Les étrangers en France: »Parias« ou travailleurs a par entiere?... Extrait du »Combat« — 26. fevr. 1968. — »Hommes et Migrations«, Doc. No 743 — 31. juillet 1968. — 12 pages.
- »Travailleurs étrangers« — No! Les travailleurs immigrés ne prennent pas le travail des Français (Syndicalisme — C. F. D. T. 14. Mars 1968. No 1179 pp. 14/15.
- »Travailleurs étrangers« — Siety, L'immigration yougoslave en France. »Population« No 5, sept.-oct. 1967. pp. 931/932.
- »Travailleurs étrangers« — Note sur la situation des étrangers en Lorraine en 31. déc. 1967. »Hommes et Migrations«, doc. No 723. 26. jan. 1968. 4 pages.
- Zolotas X.; La Migration internationale des travailleurs et le développement économique. »Cahiers de l'I. S. E. A. 1967. No 4.

Ostala bibliografija (internacionalne migracije — općenito):

- Appleyard R. T.; Migrations internationales et mobilité sociale. »Migrations internationales«, Vol. VI, No 4, 1968. p. 169—203.
- Hermet G.; L'exode des cerveaux. »Notes et Etudes Documentaires«. 9. juin 1969. — No 3598. p. 80. La Documentation Française.
- Hermet G.; Immigration et émigration des scientifiques et des ingénieurs au Canada. »Le Progrès scientifique«, No 130, mai 1969. p. 48—52.

- Johnston R.*; La caractèrè australien ou par les immigrants polonais en Australie occidentale. »Migrations internationales«, Vol. VI, No 4, 1968. p. 209—216.
- Johnston R.*, La r  cherche d'une identité culturelle chez les immigrants. »Migrations internationales«, Vol. VI, No 4, 1968. p. 216—221.

Statistika

- Statistiques de l'immigration. *Office National d'Immigration 1967.* — 108 p.
- Statistiques de l'immigration. *Office National d'Immigration 1968.* — p. 138.
- Statistiques de l'immigration. O. N. I. 1969. — p. 140.
- Statistiques des étrangers résidant en France au 31. dec. 1968. *Ministère de l'intérieur.* Secretariat général pour la police. — Direction de la réglementation 1969. — p. 21.
- Statistiques sur les étrangers résidents de 29 nationalités à Paris et dans sa couronne. (per José Rajo et collab.). *Préfecture de Paris.* Inspection générale. Services d'études et des recherches. 1969 — 2. vol. 201 p.
- Les dénombrements des étrangers en France. *Ministère des Affaires Sociales (Bulletin mensuel des statistiques Sociales).*
- Les recensements de la population de France. I. N. S. E. E. 1946., 1954., 1962., 1968. I. N. S. E. E. — R  censement de la population 1968. Sondage 5% et Sondage 25% (djelomi  ne tabele, vidi originalnu tabelu).

Revije (posebni brojevi ili specijalizirani   asopisi u kojima se javljaju napisi o migraciji radne snage u Francusku i sli  na pitanja)

- Après-Demain.* No spécial, mai 1967. Les étrangers en France. *Cahiers nord-africains.*
- Documents nord-africain.*
- Esprit.* No spécial. Les Travailleurs étrangers en France.
- Hommes et Migrations* (ex. Documents nord-africains do 1965. g.).
- Population* I. N. E. D. Paris.
- Populartit   et Société* (I. N. E. D.), No spécial de nov. 1968. »Les étrangers en France«.
- Revue économique* de la B. N. P., Nov. 1968. (L'immigration des travailleurs).
- Revue Française des Affaires Sociales.* No 2 avril/juni 1967.
- Revue Française du Travail.* No spécial, jan.-mars 1966.
- L'Homme et la Société.* No 8, 1968, Classes sociales et stratification.
- »Vivre en France«, No 7 — juni 1970. pp. 19/27 (Les enfants des travailleurs étrangers en France).

Kolokviji, seminari i sl. (izvještaji, dosije i razno):

- 3—5. juin 1969. Aarhus — Danemark
- XXIIe réunion au Comité Catholique pour les Migrations Intra-Européennes: Les migrants méditerranéens dans les pays scandinaves.
- 28—30. Octobre 1969 — Saint-Gall, Suisse:
- XXIIIe réunion du Comité Catholique pour les Migrations Intra-Européennes: La situation des immigrants yougoslaves en Europe occidentale et septentrionale.
- O. C. D. E. Migrations internationales de main d'oeuvre, p. 138. Bilingue, français — anglais) 1969.
- Colloque sur l'immigration. Comptes rendus des travaux organisés par l'association France-Algérie, oct. 1966.
- La Documentation Française (Haut — Comité consultatif de la population et de la famille). L'Accueil des étrangers, 1963.
- Publications de l'O. C. D. E.
- Colloque international organisé par la Fédération internationale pour l'education des parents sur le thème: »Difficultés d'adaptation des familles d'emigrants«, Ljubljana, 2—7. IX 1968.

Popis tabela

	strana
1. Broj useljenih stranih radnika u Francusku 1946—1970. g. prema zemljama porijekla	23
2. Broj doseljenih članova porodica stranih radnika u Francusku 1947—1970. g. prema zemljama porijekla	24
3. Kvalifikacijska struktura uvedenih i regulariziranih stranih radnika u Francusku 1967—1970. g	27
4. Broj izbjeglica i apatrida u Francusku 1963. g. prema zemljama porijekla	30
5. Broj doseljenih stranih radnika i članova njihovih obitelji 1962—1970. g	31
6. Udio regularno doseljenih (uvedenih) i naknadno reguliranih stranih radnika među ukupno doseljenim u pojedinoj godini od 1948—1970. g	32
7. Broj i udio uvedenih i naknadno reguliranih španjolskih i jugoslavenskih radnika u Francusku 1967—1970. g	34
8. Broj stranih radnika obuhvaćenih Popisom stanovništva 1968. g. i statistikom Ministarstva unutrašnjih poslova krajem 1968, 1969. i 1970. g	36
9. Usporedba broja doseljenog i stvarno prisutnog stranog stanovništva i Jugoslavena (bilans migracije) 1946—1968. g	37
10. Useljavanje strane radne snage u Francusku po departmanima	39
11. Useljeni strani radnici u Francusku prema regionalnom odredištu boravka i rada 1957—1969. g	41
12. Razmještaj Francuza i stranaca u Francuskoj po regijama	42
13. Razmještaj domaćeg i stranog aktivnog stanovništva u Francuskoj po regijama i aktivnosti	43
14. Strani radnici u Francuskoj prema udjelu u granama djelatnosti	46
15. Broj i struktura radnika iz Jugoslavije po regijama Francuske	47
16. Svi strani radnici i radnici iz Jugoslavije doseljeni u Francusku 1967—1969. g. prema udjelu (%) u dobnim skupinama	50
17. Doseljeni radnici iz Jugoslavije 1967—1969. g. prema udjelu u dobnim skupinama 1969. g., spolu i bračnom stanju	51
18. Doseljeni radnici iz Jugoslavije 1970. g. prema dobnim skupinama	52
19. Doseljeni radnici iz Jugoslavije u Francusku 1967—1970. g. prema granama djelatnosti	53
20. Useljeni strani radnici i radnici iz Jugoslavije po granama djelatnosti	54
21. Radnici doseljeni iz Jugoslavije u Francusku 1967—1970. g. prema stručnoj spremi	55
22. Republičko i pokrajinsko porijeklo radnika iz Jugoslavije useljenih 1967—1969. g. i ukupno 1970. g	56
23. Podaci o obiteljima doseljenih radnika iz Jugoslavije u Francusku 1967—1970. g	57
24. Struktura radnika iz Jugoslavije doseljenih u Francusku 1970. g	59

Popis slika

	strana
1. Kretanje doseljavanja stranih radnika u Francusku 1946—1970. g	22
2. Kretanje broja doseljenih stranih radnika u Francusku 1948—1970. g	33
3. Udio uvedenih i naknadno reguliranih stranih radnika u Francuskoj 1967—1970. g	35
4. Strano stanovništvo Francuske u popisu stanovništva 1968. g. prema spolu i zemljama porijekla	37
5. Regije Francuske	44
6. Strani radnici doseljeni u Francusku 1967—1969. g. prema regiji useljenja	45
7. Jugoslavenski radnici doseljeni u Francusku 1967—1969. g. prema regiji useljenja	49
8. Dobna struktura i bračno stanje radnika iz Jugoslavije koji su doselili u Francusku 1967 i 1968. g	50
9. Kretanje useljavanja u Francusku radnika iz Jugoslavije i članova njihovih porodica 1962—1970. g	58

LES TRAVAILLEURS YUGOSLAVES EN FRANCE

Résumé

Un accroissement naturel durablement faible et un progrès économique plus ou moins constant dans des conditions de densité moyenne de la population, tels étaient les facteurs principaux des caractéristiques migratoires traditionnelles de la France. Il faut en outre souligner le caractère libéral des lois de ce pays, qui ont attiré les immigrants. Ces causes, et d'autres encore, nous pouvons les classer comme géographiques, historicopolitiques, démographiques et économiques. Ce sont elles qui constituent le complexe migratoire de la France.

En remontant assez loin dans le passé, on distingue trois périodes d'immigration en France: 1) avant la première guerre mondiale, 2) entre les deux guerres, 3) après la seconde guerre mondiale. Mais c'est sur la période d'immigration de l'après-guerre, la plus récente que la France ait connue, que se portera particulièrement notre attention. Car ce sont les événements contemporains qui impriment leur marque aux problèmes socio-économiques des pays d'émigration et des pays d'immigration de main-d'oeuvre. Ceci est particulièrement important pour la Yougoslavie, qui est aujourd'hui l'un des principaux pays exportateurs de main-d'oeuvre de l'Europe du sud-est (encore que sa part dans l'immigration totale en France soit faible).

Pendant la période de 1801 à 1911, un total d'environ deux millions d'étrangers est entré en France. Ce processus s'est poursuivi de telle sorte qu'après la première guerre mondiale la France était le second pays du monde pour le nombre d'immigrés et le premier pour leur part dans la population totale (515 immigrés pour 100 000 habitants, contre 492 aux USA). Entre les deux guerres mondiales, les immigrants les plus nombreux furent les Italiens (35%), suivis des Polonais (20%), des Espagnols (15%), des Belges (10%), des Tchèques et Slovaques (3%), des Russes (2%) et des Yougoslaves (1%), l'ensemble des autres nationalités s'élevant à 14%.

Eu égard à la dynamique et à la structure démographiques de la France, l'immigration, principalement constituée de travailleurs, répondait à un vœu et servait à renforcer la population active dans la compétition avec les pays voisins d'Europe occidentale en plein développement.

Les principes de la politique française d'immigration contemporaine sont les suivants: encourager la venue de ceux que leurs qualités rendent désirables et qui souhaitent s'établir de façon permanente avec leur famille; diminuer le nombre de ceux qui viennent en dehors des filières officielles et qui accroissent ainsi les difficultés éprouvées, pour trouver un logement normal et de façon générale s'adapter à leur nouveau milieu, par ceux qui ont été introduits par ces filières; améliorer ainsi les conditions de vie des travailleurs étrangers qui se sont déjà installés et ont fondé un foyer en France. La politique d'immigration de la France cherche en fin de compte à naturaliser les personnes de son choix.

L'immigration de main-d'oeuvre et de population de Yougoslavie et d'autres pays en général après la seconde guerre mondiale n'est pas en France un phénomène nouveau comme c'est le cas dans certains pays d'Europe de

l'ouest et du nord. C'est cependant à de nombreux titres, quantitativement et qualitativement, une nouveauté qui crée de part et d'autre des problèmes spécifiques. De nombreux organismes sont engagés dans la résolution de ces questions, particulièrement l'O.N.I. (Office national d'immigration) et le Ministère du travail et de l'emploi.

Les estimations portant sur l'immigration et le solde migratoire et les résultats disponibles des recensements de la population indiquent un accroissement constant de la pression des immigrés après la seconde guerre mondiale, particulièrement dans les années soixante (30 171 immigrants en 1946, et 174 243 en 1970, année record). Pour la période 1946—1970, l'immigration totale se monte à 1 966 326 travailleurs étrangers et 690 002 membres de leurs familles (sans compter 138 058 travailleurs saisonniers). Parmi eux, 62 705 proviennent de Yougoslavie (sans les membres des familles ni les travailleurs saisonniers) soit 3,2% seulement de l'ensemble des travailleurs «permanents» immigrés en France entre 1946 et 1970 (la statistique de l'O.N.I. sur le nombre de travailleurs provenant de Yougoslavie ne part que de 1962, cf. tableau 1). Avec 11 283 membres des familles, soit 1,6% de l'ensemble des membres des familles des travailleurs étrangers, ce sont au total 73 988 personnes qui sont venues de Yougoslavie de 1962 à 1970, soit 2,8% de tous les travailleurs étrangers et de leurs familles immigrés de 1946 à 1970 (tableau 2). Rapportée à l'ensemble des travailleurs étrangers immigrés de 1962 à 1970, la part des Yougoslaves passe à 5,2%, celle des membres de leurs familles à 2,3%.

Dans la dynamique et la structure de l'immigration des travailleurs étrangers en France depuis la deuxième guerre mondiale on peut distinguer dans le détail quatre périodes: 1946—1949 (reconstruction, avec recrutement de main-d'oeuvre des pays développés voisins); 1950—1955 (dépression économique et ralentissement du recrutement de travailleurs étrangers); 1956—1966 (expansion économique et renforcement du recrutement de travailleurs des pays insuffisamment développés d'Europe du sud-est et du sud-ouest et de l'Afrique francophone) et 1967—1970 (début d'une conduite mieux planifiée et mieux organisée de l'admission des travailleurs étrangers). Cette dernière orientation résulte de la forte pression des travailleurs qui immigrent sans passer par les filières officielles, particulièrement des Portugais, des Espagnols et des ressortissants de certains pays africains, et qui aggravent ainsi la situation sociale des autres travailleurs étrangers, introduits en France régulièrement (en 1948: 74% introduits régulièrement, 26% régularisés après coup; en 1970, les proportions sont de 37 et 63). Sous le rapport du nombre des travailleurs introduits régulièrement ou régularisés au cours des dernières années, les Yougoslaves ont une situation nettement plus favorable que les travailleurs des pays déjà mentionnés de la péninsule ibérique et d'Afrique. Pendant la période 1967—1970, la part respective des personnes introduites officiellement et des régularisations après coup a été par exemple de 41 et 59% pour les Espagnols, 11 et 89% pour les Portugais, 54 et 46% pour les Yougoslaves. Le mode de recrutement des travailleurs yougoslaves, depuis la conclusion d'un accord bilatéral et la fondation d'une mission française à Belgrade en 1966, est évidemment beaucoup plus normal, avec une prépondérance absolue du recrutement régulier (1967: 22 et 78%, 1970: 77 et 23%). Ainsi, la possibilité de malentendus, d'excès et de frustrations sociales

pour nos travailleurs est considérablement diminuée, et les conditions générales de salaire et de vie améliorées par rapport à certains autres travailleurs étrangers.

Ici on a consacré une attention particulière à l'effectif et à la structure de la main-d'oeuvre venue de Yougoslavie pour travailler temporairement en France au cours de la période des départs « officiels » (1967—1970). Car c'est aussi la période où ce processus s'est diffusé chez nous en regard de l'émigration de travail à l'étranger, que ce soit n'importe où en Europe ou outre-mer (ce qui coïncide avec un certain retard lié à l'introduction de la réforme économique et sociale de 1965).

Selon la destination, les travailleurs yougoslaves partis de 1967 à 1970 sont répartis de telle sorte que trois régions de France (sur 21 au total) en concentrent 56% (56,4% de tous les travailleurs étrangers). Ce sont la région parisienne (42,9%), Rhône-Aples (9,0%) et la Côte d'Azur (4,1%). La part des travailleurs yougoslaves est encore importante en Franche-Comté (9,1%) et en Lorraine (8,2%). Les 16 autres régions n'ont reçu que 26,7% des travailleurs yougoslaves de 1967 à 1970. En queue se placent la Bretagne, le Limousin, Haute et Basse Normandie, Poitou-Charentes et les pays de la Loire, qui sont probablement aussi les régions dont les besoins en main-d'oeuvre sont les plus faibles (tableau 6).

Le recensement de la population de la France de 1968 a établi que, du point de vue de la composition par âges, le tiers environ de tous les Yougoslaves présents avaient de 25 à 34 ans (53% avaient de 25 à 44 ans), tandis que 13% seulement étaient des enfants et des jeunes gens ayant au plus 17 ans. Parmi les travailleurs venus en France de Yougoslavie de 1967 à 1969, 80% ont de 20 à 35 ans, mais on tombe à 16,5% pour le groupe de 36 à 50 ans, 0,3% pour les plus de 50 ans et 2,6% pour les moins de 20 ans (tableau 11).

Où les travailleurs émigrés de Yougoslavie de 1967 à 1970 sont-ils employés? En premier lieu dans la métallurgie, le traitement des métaux et l'industrie des machines (31%), puis le bâtiment et les travaux publics (24%). Parmi les autres, un assez grand nombre se trouve encore dans l'agriculture et le forestage (9%) et chez les employés de maison (8%). Par rapport à l'ensemble des travailleurs étrangers, ils sont moins fréquemment employés dans les mines, le bâtiment et les travaux publics, comme employés de maison, dans l'agriculture et le forestage et dans les autres activités, et davantage dans la métallurgie, le traitement des métaux et l'industrie des machines (31% contre 13%, tableau 14).

Leur qualification est meilleure que celle des autres travailleurs étrangers pris dans leur ensemble.

Parmi ceux qui ont quitté la Yougoslavie de 1967 à 1970, 27% sont des travailleurs manuels (ensemble des autres travailleurs étrangers 43%), 50% sont des travailleurs spécialisés (31%), tandis que la part des travailleurs qualifiés est un peu plus faible (22% contre 24%), de même que celle des techniciens et du personnel hautement qualifié (0,5% contre 1,8%, tableau 16).

L'origine des travailleurs émigrés de Yougoslavie en France de 1967 à 1969 selon les républiques présente certaines particularités par rapport à celle de ceux qui dans le même temps sont partis vers d'autres pays. La France est l'un des rares pays où parmi les originaires de Yougoslavie ne prédominent pas les originaires de Croatie. Les plus nombreux (48,6%) viennent

de Serbie étroite. Puis viennent la Croatie (17,50/0), la Bosnie-Herzégovine (12,20/0), la Macédoine (6,80/0), la Slovénie (3,00/0) et le Montenegro (1,60/0). Ces deux derniers chiffres sont dépassés par ceux des régions autonomes de Kossovo (5,30/0) et de Voïvodine (3,20/0). On ne connaît pas l'origine des 1,80/0 restants. La part de l'émigration officielle est la plus forte pour le Kossovo (95/0 contre 5/0 régularisés après coup) et la Voïvodine (83/0 contre 17/0), la plus faible pour le Montenegro (27/0 contre 73/0).

Les départs membres des familles des travailleurs émigrés sont peu nombreux. De 1967 à 1970 on a introduit en France 7813 personnes, soit 20/0 du nombre des travailleurs partis en France pendant la même période, parmi lesquels 52/0 étaient mariés.

Les premières données du dernier recensement de la population de Yougoslavie montrent que 36 982 personnes travaillent temporairement en France, soit 5,50/0 de l'ensemble des travailleurs yougoslaves à l'étranger. Bien que cette proportion soit faible, sa signification provient des liens et des rapports traditionnellement bons qui unissent les deux pays et de leur coopération sans cesse améliorée ces derniers temps. Les résultats du recensement déjà mentionné et certaines sources françaises (recensement de 1968, estimations de l'O.N.I. et du Ministère de l'Intérieur) montrent que le nombre de travailleurs en provenance de Yougoslavie employés en France au 31-3-1971 est passé de 37 000 à 43 000 (sans compter l'émigration politique et ceux qui pour diverses raisons n'entrent pas dans la catégorie de l'émigration à motifs économiques).

Traduit par Michel Roux

Liste des tableaux

	page
1. Travailleurs étrangers introduits en France de 1946 à 1970 selon le pays d'origine	23
2. Membres de familles des travailleurs immigrés introduits en France de 1947 à 1970 selon le pays d'origine	24
3. Les travailleurs étrangers introduits et régularisés de 1967—1970 selon la qualification professionnelle	27
4. Les réfugiés et les Appatrides en France en 1963 selon les pays d'origine	30
5. Travailleurs étrangers et membres de leur familles introduits de 1962—1970	31
6. La part des travailleurs étrangers régulièrement introduits et régularisés ultérieurement dans l'ensemble des travailleurs étrangers entrés chaque année de 1948 à 1970	32
7. Le taux et la proportion des travailleurs introduits et régularisés espagnols, portugais et yougoslaves en France de 1967 à 1970	34
8. Les travailleurs étrangers d'après le recensement de la population de 1968 et les statistiques du Ministère des Affaires Intérieures à la fin des années 1968, 1969 et 1970 selon les pays d'origine	36
9. Comparaison de la population étrangère introduite et celle effectivement présente et des Yougoslaves / bilan migratoire 1946—1968	37
10. La main d'oeuvre étrangère introduite en France par départements	39
11. Les travailleurs étrangers introduits en France selon le lieu du travail et le domicile régional 1967—1969	41
12. Répartition des Français et des étrangers par régions	42
13. Répartition de la population active nationale et étrangère en France selon les régions et activité professionnelle	43
14. Les travailleurs étrangers en France selon leur apport à diverses branches d'activité	46
15. Répartition régionale des travailleurs Yougoslaves (nombre et composition)	47

16. L'ensemble des travailleurs étrangers et ceux de la Yougoslavie entrés en France en 1967—1969 selon la proportion qu'ils occupent dans les différents groupes d'âge	50
17. Les travailleurs de la Yougoslavie entrés en 1967—1969 selon la proportion qu'ils ont en 1969 dans les groupes d'âge, sexe et état civil	51
18. Les travailleurs de la Yougoslavie entrés en 1970 selon les groupes d'âge	52
19. Les travailleurs yougoslaves entrés en France en 1967—1970 selon les branches d'activités	53
20. Les travailleurs étrangers et les Yougoslaves selon les branches d'activité	
21. Travailleurs yougoslaves entrés en France de 1967—1970 selon la qualification professionnelle	55
22. L'origine (par république et région) des travailleurs Yougoslaves introduits en 1967—1969 et total du 1970.	56
23. Les données sur les familles des travailleurs introduits de la Yougoslavie en France de 1967—1970	57
24. Structure des travailleurs introduits de la Yougoslavie en France en 1970	59

Liste des graphiques

	page
1. Rythmes des entrées des travailleurs étrangers en France de 1946—1970	22
2. La nombre des travailleurs étrangers entrés en France de 1948 à 1970	33
3. La proportion des travailleur introduits et ultérieurement régularisés en France de 1967—1970	35
4. La population étrangère en France d'après le recensement de 1968 selon le sexe et les pays d'origine	37
5. Les Régions de la France	44
6. Les travailleurs étrangers introduits en France en 1967—1970 selon les régions	45
7. Les travailleurs yougoslaves introduits en France de 1967—1970 selon la région	49
8. Les travailleurs yougoslaves introduits en France en 1967 et 1968 selon les groupes d'âge et l'état civil	50
9. Les introduction en France des travailleurs de la Yougoslavie et des membres de leurs familles de 1962—1970	58

Mladen Friganović

YUGOSLAV LABOUR IN FRANCE

Summary

A protractedly low natural rate of increase and a more or less constant economic progress in conditions of medium density of population, were the main factors of the traditionally immigrational characteristic of France. Here there should also be pointed out the liberal laws of that country, which attracted immigrants. These and other reasons can be classified as geographical, historically-political, demographic and economical. These reasons also make the immigrational complex of France.

In a longer retrospective we can distinguish three periods of immigration into France: 1. before the First World War, 2. between the two wars and 3. after World War II. However, there is dedicated special attention to the post-war the most recent immigration into France. These are the modern phenomena that plow through socially-economical problems of the countries of emigration and countries of immigration of labour. It is particularly important for Yugoslavia, as it is today on the whole among the leading

countries, exporters of labour from South-East of Europe (although its part in the total immigration into France is small).

In the period of 1801 till 1911, totally about two million strangers immigrated into France. The process continued, so that after the First World War, France was the second country in the world by the number of immigrants, and the first by the number of immigrants compared to its total population (515 immigrants per 100,000 natives compared to 492 in the United States). Between the two wars Italians were the most numerous immigrants into France (35%), then Poles (20%), Spaniards (15%), Belgians (10%), Bohemians and Slovaks (3%), Russians (2%), Yugoslavs (1%), and all others 14%.

With regard to the demographic dynamics and structure of France, the immigration, mostly labour, was its wish and opportunity to strengthen labour contingents in competition with the neighbouring ever more developed countries of Western Europe.

The principle of modern French immigration policy is: encourage the coming of those desirable for their values and who would like to settle permanently with their families; decrease the number of those arriving outside official channels, thus increasing the difficulties in providing normal lodging and general adjustment in the new medium of those brought in by official medium; improve living conditions of foreign labour already settled and with founded proper families in France. Immigration policy of France, thus seeks to naturalize the chosen ones.

Immigration of labour and population from Yugoslavia and all other countries into France after World War II, is no news like in some other countries of Western and Northern Europe. But this is a quantitative and qualitative news in many respects, causing specific problems on both sides. In the solving of these issues many institutions are engaged, particularly O.N.I. (Office National d'immigration) and Ministry of labour and employment.

The evaluations of immigration and migrational balance as well as available results of the population census warn of the constant increase of pressure of those immigrated after World War II, particularly in nineteen sixties. (in 1946 totally 30,171 immigrated, and in 1970, the year of the most extensive immigration — 174,243). In the period from 1964 to 1970 on the whole 1,966,326 foreign workers and about 690,002 members of their families immigrated (not counting 135,058 seasonal labour). Of those, 62,705 were from Yugoslavia (without members of family and temporary labour), which makes only a 3.2% of all »steady« labour immigrated into France in the 1946—1970 period. (O.N.I. statistics on the number of workers immigrated from Yugoslavia is kept only since 1962, see table 1). Along with the members of family (11,283 or 1.6% of all family members of foreign labour) immigrated from Yugoslavia in the period 1962—1970, and 73,988 persons or 2.8% of all foreign workers and members of their families immigrated in the 1946—1970 period (table 2). If we take into account for all foreign labour only the 1962—1970 period then the share of workers immigrated from Yugoslavia amount to 5.2% and 2.3% members of their families in the total corresponding number of all the immigrated foreign labour and members of their families.

In the dynamics and structure of immigration of foreign labour into France after World War II we can distinguish in detail four periods: 1946—

—1949 (restoration with recruiting of labour from neighbouring developed countries); 1950—1955 (economic depression and slowed-down recruitment of foreign labour); 1956—1966 (economic expansion with increased recruitment of foreign labour from insufficiently developed countries of South-Eastern and Southern Europe and ex French Africa), and 1967—1970 (the beginning of planned introduction and better organized acceptance of foreign labour). The latter stems from the strong pressure of the labour immigrating aside the official channels, mostly from Portugal, Spain and some African countries, thus rendering worse the social position of other foreign labour officially introduced into France (1948: 74% regular and 26% regularized subsequently; in 1970 the relation is 37 : 63). As for the number of the introduced and the regularized in the last few years, the workers from Yugoslavia have a much more favourable score than the workers from the aforementioned countries of the Iberian peninsula and Africa. In the 1967—1970 period the relation between those officially introduced and those who regulated their status subsequently was 41 : 59 with Spaniards, 11 : 98 with the Portuguese, while with labour from Yugoslavia there is 54% officially introduced and 46% made regular subsequently. It is evident that the process of recruiting labour in Yugoslavia, particularly after the signing of the bilateral agreement and the establishment of the French mission in Belgrade in 1966, is much more normal and with absolute prevalence of those officially introduced (1967 - 22 : 78, 1970 - 77 : 23). Thus the possibility of misunderstanding, excesses and social frustrations of our labour is considerably decreased, and general conditions of earning wages and conditions of life improved in comparison with some other foreign labour.

Particular attention here is dedicated to the number and structure of labour from Yugoslavia in the period of »official« departure for a temporary job in France (1967—1970). This is at the same time a period of intensification of this process in regard to the emigration to work abroad, be it anywhere in Europe or overseas (it coincides with a certain retardation with the introduction of economic and social reform of 1965).

According to the destination of the labour from Yugoslavia, which left in the 1967—1970 period, are distributed in such a way that in only three regions of France (of the total of 21) there is concentrated 56% (with all foreign labour 56.4%). These are the Paris regions (42.9%) Rhône-Alpes (9.0%), and Côte d'Azur (4.1%). Percentage of Yugoslav labour is still relatively high in Franche-Comté (9.1%) and Lorraine (8.2%) region. Into the other 16 regions there is directed only 26.7% of all the labour from Yugoslavia in the 1967—1970 period. The regions of the most sparse settlement (probably the least needing of labour) are Bretagne, Limousin, Haute and Basse Normandie, Poitou-Charantes and the region around the Loire (table 6).

According to the 1968 census in France it appears that as for the age of all Yugoslavs present, on the average every third one is at the age of 25—34 (25—44, 53%), and only 13% of children and youth up to 17 years of age. Among labour that left Yugoslavia for France in 1967—1969 period, those aged 25—30, make up 80%, those aged 36—50 make 16.5%, those over 50 only 0.3% and younger than 20 a mere 2.6% (table 11).

Where is Yugoslav labour immigrated in 1967—1970 period employed? The majority of them works in metallurgy, metal processing and machine industry (31%), architecture and public works (24%). Among others they

are relatively more numerous in agriculture and forestry (9%), and as household aid (8%). Compared with all foreign labour, they are percentually fewer in mining, architecture and public works, household aid, agriculture and forestry and other (miscellaneous) activities, while they prevail percentually in metallurgy, metal processing and machine industry (31% as compared to 13%; table 14).

Qualifications are much more favourable than with other foreign labour taken as a whole.

Of those that left Yugoslavia in 1967—1970 period, there is 27% manual labour (all other foreign labour 43%), specialized (31%), while of the qualified there is a slightly lesser share (22% compared to 24%). The similar is the situation with technicians specialists (0.5% compared to 1.8%, table 16).

The republican origin of labour that left Yugoslavia for France in the 1967—1969 period, shows some specificities as to those that left in the same period but for some other countries. France is one of the few countries where among all the labour from Yugoslavia those from Croatia are not prevalent. They are most numerous from closer Serbia (48.6%), then from Socialist Republic of Croatia (17.5%), Bosnia and Herzegovina (12.2%), Macedonia (6.8%), Slovenia (3.0%) and Montenegro (1.6%). They are even more numerous from the Autonomous District of Kosovo (5.3%) and Vojvodina (3.2%) than from Slovenia and Montenegro. The rest of 1.8% is without known republican or regional origin. The greatest relative percentage of the officially introduced workers is from Kosovo (95% compared to 5% subsequently regulated), and Vojvodina (83% compared to 17%), and the least from Montenegro (27% compared to 73%).

The departure of the members of families of the departed labour is minimal. In 1967—1970 period totally 8,813 members of families were introduced, which makes 20% of all the labour that left for France in the same period and 52% of which were married.

From the first data of the latest census in Yugoslavia, (31. III 1971.) we can see that 36,982 persons are temporarily employed in France, and that makes 5.5% of all Yugoslav labour working abroad. Although this share is small (in West Germany there is 61.2%, in Austria 12.3%, in Australia 6.0% and so on), its meaning stems from the traditionally good connections and relations of the two countries, and their ever better cooperation in most recent times. From the results of the aforementioned census and some French sources (1968 census, evaluations by O.N.I., and the Home Office), we can see that the number of foreign labour from Yugoslavia working in France on March 31, 1971, varied from 37,000 to 43,000 (without counting political emigrants, and others not classified into the category of temporary economic migration for various reasons).

Translated by Miljenko Bursić

List of Tables

	page
1. Number of foreign workers immigrated into France from 1946—1970, according to country of origin	23
2. Number of immigrated family members of foreign workers in France from 1947—1970, according to country of origin	24
3. Qualification structure of workers introduced and regulated in France from 1967—1970	27

4. Number of refugees and apatrids in France in 1963 according to country of origin	30
5. Number of immigrated foreign workers and members of their families 1962—1970	31
6. Share of regularly immigrated (introduced) and subsequently regulated foreign workers among the total number of immigrants for each year from 1948 to 1970	32
7. Number and percentage of introduced and subsequently regulated Spanish, Portuguese and Yugoslav workers in France 1967—1970	34
8. Number of foreign workers included in the 1968 census, and statistics of the Ministry of Interior Affairs for ends of 1968, 1969, and 1970 according to country of origin	36
9. Comparison of the number of immigrated and really present foreign population and the Yugoslavs (balance of migrations) 1946—1968	37
10. Immigration of foreign labour into France, by regions	39
11. Foreign workers immigrated into France according to their regional destination of stay and work 1967—1969	41
12. Distribution of the French and foreigners in France by regions	42
13. Distribution of domestic and foreign active population in France by regions and activities	43
14. Foreign workers in France according to percentages in various branches of activity	46
15. Number and structure of workers from Yugoslavia in regions of France	47
16. All foreign workers and workers from Yugoslavia immigrated into France from 1967 to 1969 according to age group percentages	50
17. Workers immigrated from Yugoslavia from 1967 to 1969 according to percentage in age groups in 1969, sex and marital status	51
18. Workers immigrated from Yugoslavia in 1970 according to age groups	52
19. Workers immigrated into France from Yugoslavia from 1967 to 1970 according to branch of activity	53
20. The immigrated foreign workers and workers from Yugoslavia according to branch of activity	54
21. Workers immigrated into France from Yugoslavia in the 1967—1970 period, according to their professional qualifications	55
22. Republican and regional origin of workers from Yugoslavia in France immigrated from 1967—1969 and 1970	56
23. Data on families of workers immigrated from Yugoslavia into France from 1967 to 1970	57
24. Structure of workers from Yugoslavia immigrated into France in 1970	59

List of Charts

	page
1. Trend of the immigration of foreign workers into France 1946—1970	22
2. Trend of the number of foreign workers immigrated into France from 1948 to 1970	33
3. Percentage of the introduced and subsequently regulated foreign workers in France from 1967—1970	35
4. Foreign population of France in the 1968 census according to sex and countries of origin	37
5. Regions of France	44
6. Foreign workers immigrated into France in the 1967—1969 period, according to the region of immigration	45
7. Yugoslav workers immigrated into France in the 1967—1969 period, according to the region of immigration	49
8. Age structure and marital status of workers from Yugoslavia that immigrated into France in 1967 and 1968	50
9. Trend of the immigration of workers from Yugoslavia into France and members of their families (1962—1970)	58